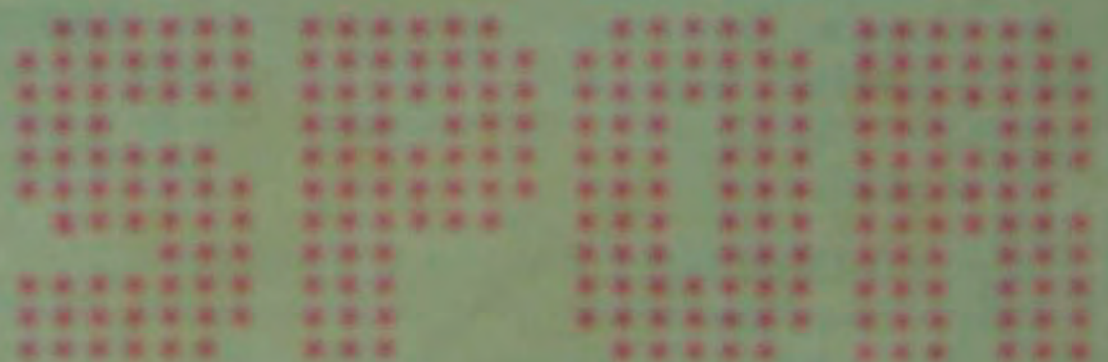

TÜSTAV

Kapak Düzeni:
Rüştü ERATA

Sahibi: Ali Naki ÖNER
Yazı İşleri Müdürü:
Cemil TURAN
Genel Yayın Yönetmeni:
Varlık ÖZMENEK

İLAN KOŞULLARI

Arka kapak: 50.000 TL (R);
24.000 TL (SR); İç sayfalar:
Tam sayfa 20.000 TL; 1/2
sayfa: 10.000 TL; 1/4 sayfa:
5.000 TL.

ABONE KOŞULLARI

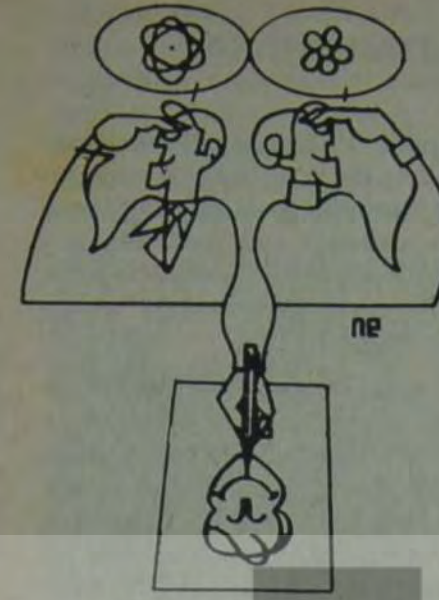
Yurtiçi: Yıllık 1.000 TL; Altı
aylık 500 TL; Yurtdışı:
Yıllık 54 DM; Altı aylık 30
DM;

Film: Renk Büro - Ankara
Dizgi: ER-AT, Baskı: Ankara
Basım Sanayii - İstanbul, İz-
mir Dağıtım: Örnek Dağıtım;
Ankara Dağıtım: Örnek Da-
ğıtım - Gerçek Dağıtım.

ADRES

Emek İşhanı (Gökdelen)
Kat 13, No. 1300
Yenişehir - ANKARA

GELİŞEN SORUNLAR VE SPOR OLGUSU	3	BİLİM ve SANAT
DEVLET-BOŞ ZAMAN-SPOR	4	Kurthan FİŞEK
12. DÜNYA KUPASI OLİMPİYATLAR	8	Hasan UYSAL
ÇEHOV'UN VİŞNE BAHÇESİNDEN FUTBOL STADLARINA	13	İslam ÇUPI
"KÜÇÜK DEV ADAM"IN SORUŞTURULMASI GEREKEN ÖYKÜSÜ	14	Varlık ÖZMENEK
ÇOCUK VE SPOR	17	Ekin ACUN
ESKİ MİLLİ FUTBOLCU METİN OKTAY'LA SÖYLEŞİ	18	Ahmet DELİKÇİ
ŞİKE	19	Ergun HİÇYILMAZ
HALK KOŞULARI	20	Veli LÖK
SPOR TRAVMATOLOJİSİNDE ÖNEMLİ GELİŞMELER	21	Veli LÖK
BİLİM VE SPOR	22	Çağlar KIRÇAK
EINSTEIN PARİS'TE	23	Nazif TEPEDELENLİOĞLU
NAZİM HİKMET'İN BİLİNMEYEN BİR MANZUM ROMANI	26	Kemal SÜLKER
ORHAN KEMAL'IN ROMANLARINA BAKIŞLAR		Şükran KURDAKUL
KADIN VE SANAT	34	Işık YENERSU
GREV HAKKI	35	M. Şehmus GÜZEL
Basınımda Bir Batılılaşma Olayı: "SİNEMA MECMUASI HOLIVUT"	40	Cetin YETKİN
BİLİMSEL DÜŞÜNCE VE BOŞANANLAR 5. Canlıların Gizi	42	Osman GÜREL
GUGUK KUŞU'NUN ARDINDAN	46	Mehmet KÖK
AZİZ ÇALIŞLAR'LA "ESTETİK VE SANAT" ÜZERİNE SÖYLEŞİ	48	BİLİM VE SANAT
SATRANC	51	Emrehan HALICI
KARİKATÜRLER		Nezih DANYAL Mustafa OKAN

GELİŞEN SORUNLAR VE SPOR OLGUSU

BİLİM ve Sanat, elinizdeki bu sayı ile üçüncü yarıyılı doldurmaktadır. Böyle bir hatırlatma, okuyucusuyla gelişen bir bütünlük içinde düşünülmesi gereken bir dergi için kaçınılmaz bir sorumluluk tekrarı olduğu kadar, minnet duygularını gerçek sahibine yöneltme ve paylaşma gereksiniminden doğmaktadır. Tiraj basamaklarına sevindirici adımlarla Bilim ve Sanat'a 17 sayı boyunca katkıda bulunan bilim ve sanat adamlarının sayısının 175'e ulaşması sadece aritmetik bir toplam olmasa gerektir. Dönülüp bakıldığında, verili teknik ve mali olanaklara karşın Bilim ve Sanat'ın sürekli ve uyumlu bir gelişme çizgisi izlediğini sizlere iletmekten mutluyuz. Sorunlar yok mudur? Elbette vardır ve olacaktır; olmaması düşünülemez. Önemli olan, sorunların nitelik olarak değişmesi ve gelişmesidir. Bir yıl önce, altıncı sayımızın sunuş yazısında şöyle denilmekteydi: "Sevindirici gelişmeler yanında Bilim ve Sanat için en büyük darboğaz mali ve fiziki yetersizlikler olmuş; bu yetersizlikler, özellikle kendini kısıtlı sayfa hacmi ve dağıtım sorunları olarak göstermiştir. Sayfa hacmimizin kısıtlılığı ya da bir başka deyişle derginin inceliği, ele aldığımız o sayının ağırlıklı sorunu olarak tanımladığımız konuların bütün yönleri ile tartışılmasını engellemiş, çoğu zaman Bilim ve Sanat o konuyla ilgili kendi görüşünü tam olarak ortaya koyacak yer bulamamıştır. Dağıtım sorunlarının, belli ölçüde çözülmüş olmakla beraber derginin kitlelere mal olmasında hâlâ en önemli darboğazı meydana getirdiği söylenebilir..."

Bir yıl önce belirtilen bu sorunların önemli ölçüde aşıldığını belirtmekle beraber, bu kez, bu sorunların daha gelişik nicelik ve niteliklerde gündemimizde bulunduğunu bildirmekten sevinçliyiz. Bir yıl önce 44 sayfa iken bu yıl 52 sayfa. Niçin 60 sayfa olmasın? Bir yılda tirajda görülen yüzde 75'lik yükselme niçin daha yüksek ölçülere ulaşmasın? Sorunları bu boyutlarda alabildiğine çeşitlendirmek mümkündür. Sorunları aşan ve daha yüksek niteliklere ulaştıran, Bilim ve Sanat'ın okuyucularından ve yazarlarından oluşan ailesidir. Bugün ulaşılan sonuçtan sevinç, yarın ulaşılacak olana inanç ve güven duyan da onlardır...

Bilim ve Sanat'ın 18. sayısının ağırlıklı konusu "Spor"dur. Toplumsal ağırlığı ve önemi ülkemizde el yordamıyla kabul edilmesine karşın, "spor olgusu"nun, bilim ve sanat alanlarının ilgi ve dikkat manyetiğine girmemiş olması değil, yaklaşamamış dahi olması çok düşündürücüdür. Ağırlığı ve önemi toplumsal yaşamda enine boyuna yaşanan "spor olgusu"nun toplumsal bir kurum olarak ele alınıp bilimsel süzgeçlerden geçirilmesi zorunluluğu çoktan gelip dayatmıştır. Oysa, çarpıcı bir örnek vermek açısından bile hatırlanmalıdır ki, Türkiye, 20 bin kişilik bir stadta atılan bir gol nedeniyle çıkan tartışmalara 44 yurttaşını kurban vermek gibi dünya çapında, düşündürücü ve gereksiz bir rekorun sahibi bulunmaktadır.

Kabul etmek gerekir ki, spor anlayışından sporcusuna, spor kulübünden spor basınına ve seyirci kitlelerine kadar uzanan bir yaygınlık, belki de Türkiye'nin en dışa kapalı olgusunu içinde barındırmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin "spor basını"nın durumu ve niteliği, üzerinde ciddiyle durulması gereken ve Türkiye'nin çağdaş birikimleri yönünden endişe verici düzeyleri göstermektedir. Son Eurovision şarkı yarışmasında Federal Almanya'ya ait "Biraz Barış" adlı şarkının birinci seçilmesini dahi "müzik yarışmasına politika girdi" şeklinde değerlendirmekten kaçınmayan sansasyon gazeteciliği açısından bilimsel ve çağdaş yaklaşımın spordaki algılanması da bugün için daha değişik olmamaktadır.

Buna ek olarak, Türkiye'deki "aydın" çevrelerin spor olgusundan şaşırtıcı bir mahçubiyet duygusuyla uzak kalmayı yeğledikleri, sporun sorunlarıyla ilgilenmemeyi kendi adlarına adeta entelektüel artı-puan sayar biçimde kurumsallaştırmaya çalıştıklarından da söz edilebilir. Oysa sorun, tepeden tırnağa toplumsal boyutlar göstermektedir.

Bilim ve Sanat bu sayısında konuya, konunun önem ve derinliğine oranla sınırlı yaklaşabilmektedir. Ancak, değerli bilim adamı Kurthan Fişek'in bu alanda özlü ve ölçülü zengin bakış ve tartışma ufukları getirecek nitelikteki yazısına yer vermekten sevinç duyuyoruz. Spor sorunlarının tartışılmasına bu sayımızın bir başlangıç oluşturmasını diliyoruz.

Müziğe, resime, sanata
övgüler ya'dırırker
sporu «Aptal işi» diye
küçümseyenlere
sormak gerekir:
Salazar'a, «Ben

Portekiz'i 38 yıl süreyle
3 F, yani Fatima
(örgütlü din), Fiesta
(şölen), futbolla
yönettim» dedirtecek
kaç kurum vardır?

DEVLET, BOŞ ZAMAN, SPOR

Kurthun FIŞEK

SPOR olgusunun kökenleri, ilk insansı yaratıkların itişip kakışmalarına, yani bir-iki milyon yıl öncesine kadar gider. Bu açıdan bakıldığında ve spor bir tür "bedensel eylem" olarak alındığında, olayın özünde "hareket" ögesi- nin yattığı görülür. Hareket, hem canlılığın gözle görülür tek belirtisi, hem de bedeni çalıştırmanın, eğit- menin tek aracıdır. Bu yüzden, spor- un tarihini bir bakıma "hareketin tarihi" olarak almak, geçmişini ilk insansı yaratıklardan başlayarak in- celemek durumundayız.

Ama, öte yandan, spor, örgütlü- kurallı yarışmadır. İlk kurallaştırma çalışmalarının İ.Ö. 3000 dolayların- da başladığını, ilk örgütüne "Eke- cheiria" (Olimpiyat Barışı) işlerini yürütmek için İ.Ö. 776'dan başlaya- rak dört yılda bir seçimle oluşturul- an geçici yönetsel yapı olduğunu biliyoruz.

Bu durumda, sporun toplumsal özünü kavrayabilmemiz için, itişip kakışmaya dayalı bedensel eylemin niteliğiyle örgütlü-kurallı olarak ya- pılan bedensel eylemin niteliği ara- sında ayırım yapmamız, sporun tari- hiyle insanlık tarihinin belli evreleri arasında koşutluk kurmamız gereki- yor.

Bir kere, ilk insansı yaratıklardan

tarımla hayvancılığı ayırtıran birin- ci toplumsal işbölümüne kadar ge- çen ve insanlık tarihinin ancak son 10-15 bin yıllık kesitini dışta bira- kan süre içinde, insanlık tarihiyle doğa tarihi iç içe geçmiştir. İkinci olarak, anılan bu zaman kesitindeki beden hareketleri, "varolma" kaygı- sından kaynaklanan doğal hareket- ler, bir başka deyişle, insanın insana, hayvanla ve doğayla uğraşması için zorunlu hareketler niteliğindedir. Bundan çıkarılabilecek tek anlam vardır: Sporun gerçek anlamda "spor" olabilmesi için beslenme, gi- yinme, barınma, savunma ve saldırı- ya, yani son tahlilde varolmaya dö- nük bedensel eylemlerin nitelik de- ğıştirmeleri, insanın tek ve dirimsel çabasının "kendini korumak" ol- maktan çıkması gerekir. Bu da, o güne kadar avlama-toplama yoluyla doğayı sömürmekle yetinmiş, üre- tim yapmamış insan topluluklarının tarihlerinde ilk kez üretim yaparak doğayla eylemli işbirliğine girmele- rini, yani doğa tarihiyle insanlık tarihinin ayrışmasını gerektirir.

İşte, toplumun neolitik (yerleşik tarım) dönüşümü bunu sağlamış, bi- limi en az yirmi bin yıl geriye giden mezolitik dönemde bile "avcılık hü- neri" olarak görülmüş okçulu- ğun bir "spor" olarak kendisini ye- nileyebilmesinin maddi-teknik te- melleri böyle atılmıştır.

NEOLİTİK DEVRİM VE SPOR

Bundan 10-12 bin yıl önce yerleşik tarıma ilk kez geçildiği, yani ne- olitik devrimin gerçekleştiği Mezo- potamya çanağı, aynı zamanda, spor- un da beşiğidir. Sporun doğuşu, neolitik devrimin getirdiği üç ön- koşula bağlıdır.

Bir kere, insanın spor yapabilme- si için, herşeyden önce, spora ayıra- cak boş zamanının olması gerekir. Doğayla girdiği ölüm-kalım savaşı- mında gününbirlik beslenip barınan, sürgit korunmak zorunda olan bir insanın "spor" yapmaya, eğlenmeye ayıracak zamanı elbette olamaz. İkinci olarak, gününbirlik toplayıp avladıklarıyla kendine yeten insana- ların oluşturdukları topluluklarda, bir kısım insanın müzik gibi, resim gibi, spor gibi üretken olmayan, ge- çim sağlamayan eylemlere yönel- meleri olanaksızdır. Bir başka de- yişle, insanların hem araç kullana- rak üretim yapmaları, hem de ken- dilerine yetenden fazlasını üretmele- ri gerekir, spora, sanata ayıracak boş zamanın bulunabilmesi için... Üçüncü ve belki de en önemlisi, bir bölüm topluluk üyesinin üretim yap- maksızın ürün fazlasından pay alma- larını sağlayan bir üretim düzeyine varılması, bunu yaptırma bağlayan bir bölüşüm mekanizmasının oluş- turulması gerekir.

Organik bağlantıları apaçık olan bu üç ön-kosul, toplumsal gelişme- nin üç ayrı aşamasını simgelemek- tedir. İlk aşama, topluluğun bir böl- üm üyesinin hayvancılıkla, bir baş- ka bölümünse tarımla uğraşmalarında somutlaşmakta, tek yaşama aracı olan avlama-toplamaya dönük bedensel eylemlerin başka alanlara (ör. spor) kaydırılabilmesi için gereksinme duyulan ek araçların edinilmeye başlanmasından özelliğini almaktadır. İkinci aşama, yerleşik tarıma geçmekle "potansiyel" ola- rak elde edilen "kendine yetenden fazlasını üretme" yeteneğinin, so- mut ürün fazlasına dönüştüğü İ.Ö. 3200-3000 başlangıçlı dönemdir. Hayvancılığın üretime, tunç tek- nolojisinin savaşa uygulandığı bu dönem, insanlık tarihindeki ilk dev- letler olan Mısır ve Sümer askeri ma- kinelerinin de belirdikleri zaman di- limidir.

Ama, tunç madeni az ve çok de- ğerli, tunç teknolojinin yan ürün- leri (ör. boş zaman) de hem kısıtlı, hem dağılım bakımından aşırı eşit- sizdir.

Üçüncü aşama demir çağıdır. İl-

kel maddelerin en önemlisi, buluş- ların en büyüğü ve patatese kadar da sonuncusu olan demir madeni, ta- rım, sanayi ve savaş gibi etkinlikleri demokratikleştirmiş, kolay elde edilebilirliğiyle hem yeni ve geniş alanları tarıma açmış, hem de İran,

Anadolu ve Mezopotamya'daki tunç çağı krallıklarını teker teker yıkan büyük orduları donatmıştır. Sözü- nü, İ.Ö. 1700'lerde Hitit'lerce kul- lanılır duruma getirilen, İ.Ö. 1200' de de üretim ve savaşta yaygın bi- çimde kullanılmaya başlanan demir

teknolojisi, yeni toprakları işleye- bilmek için duyulan ek işgücü ge- reksinmesini köle emeğiyle karşıla- ma yollarını da açmıştır.

Köle emeği demek, köle sahibi- nin boş zamanı demektir.

Eski Yunan Olimpiyatlarının ya- da at sırtındaki kılıç-mızrak karşı- laşmalarının özgür yurttaşlarla, yani bir avuç köle sahibiyle sınırlı kalma- sı bundandır. Rastlantı da değildir. Bu çözümlemelerden çıkan yargı, ürün fazlasını, bu fazlanın bölüşüm mekanizmasını, devleti, boş zamanı ve sporu yaratan süreçler temelde aynı sürecin uzantıları, değişik açılardan bakıldığında görülen ilintili boyutlarıdır.

TARİHTEKİ İLK SPORLAR

Tarihteki ilk sporlar, ister araçlı, ister araçsız yapılsınlar, savunma-sal- dırı kökenli sporlardır. İnsanın doğayla girdiği ölüm-kalım savaşının zorunlu kıldığı bedensel eylemler- den kaynaklanan bu savunma-saldırı sporlarının önde gelen örneklerin- den biri, avcılarının yaklaşık 50 bin yıl önce geliştirdikleri ve mezolitik toplumların önemli bir "beceri" say- dıkları okçuluktur. Mısır'da yapılan kazılardan, bu ülkenin prens ve soy- lularının zevk için, eğlence için, spor için, İ.Ö. 3000 dolaylarında (yani Mısır devletinin kurulmasıyla yaşıt) ok atışları yaptıkları, üstelik başarı kayıtlarının tutulduğu biliniyor. Aynı şekilde, kökenleri insanın sıkı- lı yumruğunu silah olarak kullan- mayı akıl etmesine kadar uzanan boks; soyluların bellerinden eksik etmedikleri kılıcın ardılı eskrim; gö- ğüs göğüse savaş yöntemi olarak mağara insanlarına kadar giden gü- reş de bu spor kümesine giriyor.

Savunma-saldırı içeriğinden iyice soyutlanarak "spor" görünümüne bürünen bir güreşin, ilk kez İ.Ö. 3000 dolaylarında yapıldığı, Beni Hasan (Mısır) ve Kyafefe (Irak) kazıların- dan anlaşıldığına göre, yürütecek tek yargı kalıyor: Devletle spor ya- şıttır. Kökenlerinde de aynı toplum- sal katmanlaşma yatar.

Tarihteki ikinci spor türü, taşıma- ulaştırma kökenlidir. Tunç çağına damgasını vuran savunma-saldırı sporlarından bir-iki bin yıl sonra "sporlaşan" bu bedensel eylemler, son tahlilde, insanın avlanmak ya da barınmak, doğa güçlerinden kaç- mak ya da hayvanlardan kurtulmak için başvurduğu yöntemlerin bir benzetim modelidir. Atların evcil- leştirilmesiyle gelişen, ama, ancak İ.Ö. 1400 yöresinde Hitit'lerce spor-

laştıran binicilik; soğuk ve karlı Kuzey ülkelerinde ulaşım aracı olarak kullanılagelen kızak ve kayak; araçsız ulaşım araçları olan atletizm ve yüzme, araçlı ulaşım araçları olan yelken, kürek ve kano da bu kümede yer alır.

Bir de takım sporları vardır, daha ileri bir toplumsal işbölümü planının simgesi olarak... Bu sporlar, demir çağına iyice girildikten, köle emeği bir üretim biçimine adını verecek kadar kurumsallaştıktan sonra gelişmeye başlamışlardır. Şöyle ki, Dalmaçya'dan Çin'e, Atina'dan Meksika'ya uzanan bir coğrafi alanda, futbol, hentbol, hokey ve basketbol gibi toplu olarak, birlikte oynanan bazı sporların gravürlerine rastlanıyor, İ.Ö. 700 yılından başlayarak...

Ama, takım sporlarının iyice kök salması, toplumsal gelişmenin daha ileri bir aşaması, kapitalizmle birlikte olmuştur. Bunun da nedeni, bir bölüm kişinin seyirci olarak tribünlere çekilmesini, bir başka bölüm insanın da sporcu olarak alanlarda kalmasını gerektiren bu takım sporlarının kitlesel tüketime konu olabilmeleri için kitlesel boş-zamana gereksinme duyulmasıdır. Kitlesel boş-zamansa, kapitalizmle birlikte gelişen kitlesel üretimin türevidir. Toplumun bu dönüşümüyle birlikte, üretime katılmaksızın üründen pay alan egemen güçlerin tribünlere çekildiklerini, onların alanlardaki yerlerini de sporu meslek edinmiş kişilerin aldıklarını görüyoruz.

YİRMİNCİ YÜZYILA YAKLAŞIRKEN

Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğine girildiğinde, spor konusunda isteriye varan bir kitlesel ilginin oluşması için maddi ortam yoktu. Bir kere, boş zaman, yine büyük ölçüde bir avuç varlığının tekelindeydi. İkinci olarak, büyük seyirci topluluklarını barındıracak dev tesisler, spor yıldızlarını putlaştırıp pazarlayacak kitle iletişim araçları, daha da önemlisi ulusal düzeyde örgütlenmiş bir spor araç ve gereçleri yapım-cılığı yoktu.

Bunlar sporun kitleselleşmesinin, gelişmesinin karşısına dikilmiş büyük engellerdi, açıkçası... Bu darboğazlar iki etki ve onların harekete geçirdikleri ekonomik güçlerle aşıldı.

İlk etki, 1860'lardan başlayarak tekeli biçimde örgütlenme sürecine giren sermayenin, yedeğinde getirdiği üstün teknolojiyle birlikte, emek üretkenliğini ve dolayısıyla

kitlesel boş-zamanı artırmasıdır. Teknolojik gelişmeyle boş-zaman artışı arasındaki bu nedensellik ilişkisi sonucu, yalnızca seçkin katılmasına açık sporların yerini, giderek, kitlesel tüketime dönük seyirci sporlarının aldığını görüyoruz. İkinci etki, 1871 bunalımıdır. Bir Amerikalı yazara göre, "Buhran yıllarında spor çok gelişmiş, spora seyirci ve sporcu olarak katılma çok artmış, insanlar o karanlık yıllarda morallerini yükseltmek için artan ölçüde spora dönmüşlerdir". İnsanlık tarihindeki ilk "profesyonel" sporcu, takım ve seyircilerin maden ocaklarıyla fabrikalardan çıkmaları, bir küçük azınlık sahada oynarken tribündeki büyük çoğunluğun onlarla özdeşleşmesi, sanırız, sporun fabrika bacalarının ve işsizliğin gölgesinde gelişmeye başladığının somut göstergeleri sayılmak gerekir.

● Tüm ülkelerde ve tüm sınıflar arasında spor yapmaya ve izlemeye duyulan ilgi ve beğenin artması, çağdaş toplumsal yaşayışın en ayırdedici özelliklerinden biridir

Ama, bunalım geçiciydi. Geçtikten sonra da, ekonominin yasaları "spor" olgusu üstüne dört koldan etki yapmaya başladı.

İlk üstüne gidilen konu, seyir sporlarının gelir potansiyeliydi. Çevre fabrikalarda çalışan işçilerin katıldıkları yerel takımlar oluşturmak, bunları büyük reklamlarla desteklemek, işçi kökenli seyirci ve sporcular arasında bir tür "fabrika milliyetçiliği"ni körüklemek, daha sonra da bunları barındıracak büyük stadyumlar, spor alanları kurmak gerekiyordu. Öyle yapıldı. İkinci konu, spora kitlesel ilginin artmasına bağlı olarak, spor araç-gereç yapım-cılığının çok kazançlı bir sanayi kolu durumuna gelebileceğiydi. Spalding gibi spor araç-gereç yapım-cılarının Amerika'daki ilk spor kulüplerini kurmakta ne kadar ileri görüşlü davrandıklarının en somut görüntüsü, bugün, spor sanayinin, yalnızca Amerika'da, 80 milyar dolarlık (yıl-da) cirosu olan bir girişimcilik dönüşmüş olmasıdır. Üçüncü nokta,

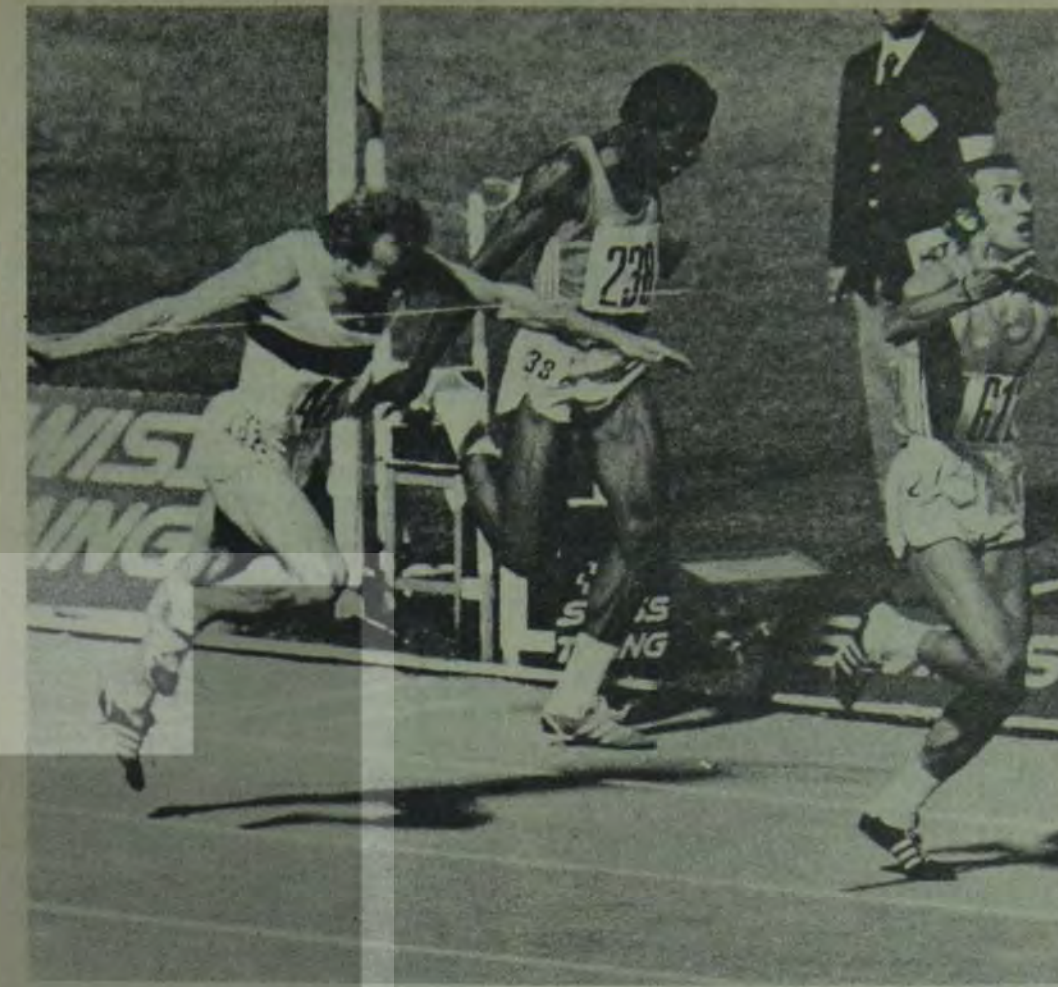
kaş yaparken göz çıkarmamak, bir başka deyişle "kitlesel ilgiyi örgütleyip para kazanayım" derken ortalığı fazla siyasallaştırmamak, fazla sınıfsallaştırmamak. Bunun için de, daha o yıllardan başlayarak, spor kulüplerinin fabrika sahiplerince kurulmasına, denetlenmesine özellikle özen gösterilmiştir. Dördüncü nokta, eldeki kitle haberleşme araçlarının ulusal düzeyde bir kitlesel ilgi örgütlemeye yetersiz kalacağıydı. İlgincidir, kitle haberleşme araçlarıyla sporun gelişmesi koşut olmuş, öncülüğünü Hearst ve Pulitzer'in yaptıkları, haber vermek yerine "sansasyon satan" sarı-basıncılık, sporun profesyonelleşmesine, girişimciliğin yedeğine girmesine, dev bir sanayi koluna dönüşmesine yol açmıştır.

GÜNÜMÜZDE SPOR

Spor çağdaş toplumların en önemli kurumlarından biridir. Kitlesel ilgiye ne ölçüde konu olduğuna küçük bir örnek vermek için şu kadarını söyleyelim ki, Yunan halkı Albaylar Cuntası'nın Avrupa Konseyi'nden çekilmesine pek aldırmamıştır da, Yunan takımlarının bu karar sonucu UEFA kupasından çıkarılması üzerine yer yerinden oynamıştır. Aynı şekilde, Almanya Demokratik Cumhuriyeti'nin, Hallstein Doktrini çerçevesinde NATO'nun kendisine uyguladığı ambargo-ablukayı, soğuk savaşın en ısındığı günlerden başlayarak, spor aracılığıyla kırdığını da biliyoruz.

Sporun bu toplumsal ağırlığı, topluma, devletle girdiği organik ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Bir kere, sporun doğuş ön koşulları, doğa tarihiyle insanlık tarihinin ayrışması sonucu oluşmuş; spor, bu ayrışma-öncesi dönemin (1) savunma-saldırı, (2) taşıma-ulaştırma, (3) birlikte çalışma kökenli bedensel eylemlerinin barışçıl benzetimi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. İkinci olarak, teknolojik gelişme, insana kendine yetenden fazlasını üretme yeteneğini kazandırmış, bir bölüm insanın üretim yapmaksızın üründen pay almalarını sağlayan bölüşüm mekanizmalarını oluşturmuş, bu da bir koldan devletin, bir koldan boş zamanın, bir koldan da "insanın doğayla girdiği mücadeledeki temel eylem ve hareketlerinin barışçı benzetim modelinin boş zamana uygulanması" anlamına gelen sporun doğumuna ebelik yapmıştır. Üçüncü olarak, spor, üretim yapmaksızın üründen pay alan ve böylece "toplumsal boş zaman" üstünde de tekel kuran bir avuç seçkinin eğlencesi

olarak tarih sahnesine adımını atmıştır. Son olarak sermayenin tekeli biçimde örgütlenmeye başlamasıyla birlikte, "bireysel boş zaman" yerini, giderek "kitlesel boş zaman"a bırakmıştır.

Bütün bu gözlemler ışığında, sporun, yalnızca "önemli" bir toplumsal kurum olmakla kalmayıp, aynı zamanda, "devlet" olgusuyla belki de en "yakın" ilişki içinde bulunduğu söyleyebiliriz. Hiç değilse, özellikle "aydın" çevrelerin, "spor" olgusuna burun kıvracakları yerde, onu anlamak için çaba harcamak durumunda olduklarını tekrarlayabiliriz.

Spor çok önemli bir kurum, bir olgudur da ondan...

Nasıl olmasın?

Francesco Franco'nun "Bana 200 bin kişilik bir uyku tulumu yapın" komutunu vermesi karşısında ortaya Madrid'in ünlü Bernabeau Stadi-nin çıkışını anımsayın. Sporla aynı süreçlerden, aynı boş zamandan kaynaklanan müziğin hangi konser salonu, resmin hangi galerisi böylesi büyük bir uyku tulumudur?

Müziğe, resme, sanata övgüler yağdırırken sporu "aptal işi" diye küçümseyenlere sormak gerekir: Salazar'a "Ben, Portekiz'i 38 yıl süreyle 3 F, yani Fatima (örgütlü din), Fiesta (şölen), Futbol'la yönettim" dedirtecek kaç kurum vardır?

"Panem et circenses"... Ekmek ve sirk... Bilinçli biçimde yozlaştırılmış, sporun insancıl özünden soyutlanarak hayvanlaştırılmış, çöküş yıllarında Roma'yı ayakta tutmuş gladyatör dövüşlerinin parolasıdır bu... "Onlara spor, sirk, eğlence ver ki, ekmek derdini unutsunlar" demeye gelir. "Üretici, üretken olmayan" hangi uğraşmayı ikame edebilirsiniz, ekmeğin yerine?

Fransız toplumbilimcisi Garraud ile birlikte tekrarlayalım: "Tüm ülkelerde ve tüm sınıflar arasında spor yapmaya ve sporu izlemeye duyulan ilgi ve beğenin artması, çağdaş toplumsal yaşayışın en ayırdedici özelliklerinden biridir." Kaç kurum sayabilirsiniz, böylesi evrensel özellik taşıyan?

Spor şölenlerinin en büyüğü, 2758 yıllık bir geçmişli olan Olimpiyat Oyunları'nı "boykot etmek", türdeş bir konseri, sergiyi, film gösterisini boykot etmeye benzemez. Strenk'in belirttiği gibi, "Ülkelere saygınlık kazandırmak, çeşitli olay ve durumlara tepki göstermek, bir ülkenin ya da sistemin propagandasını yapmak, belli ülkeleri uluslar topluluğuna kazanmak ya da ondan soyutlamak için sporun çok yararlı ve etkili bir siyasal ve diplomatik silah olduğu açıktır." En basitinden, "katılmamak" gibi bir tepkinin böylesine etkiler oluşturduğu kaç kurum var?

Spor, "Avrupa Birliği" gibi önemli hedefleri de etkiliyor, uluslararası bağlayıcı kararları askıya alabiliyor. En çarpıcı örnek, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın, 14 Temmuz 1976 tarihli kararıyla, topluluk üyesi bir ülkenin sporcusunun topluluk üyesi bir başka ülkede spor yapmasının ulusal spor örgütlerince önlenmesinin, AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın "çalıştırmada uyruk ayırımı yapmama" ve "işçilerin topluluk içinde özgür dolaşımı" ilkelerine aykırı olduğuna karar vermesi... Ne oldu sonunda? AET üyesi ülkelerin futbol federasyonları adına hareket eden UEFA, 1978 Şubat'ında, AET organlarıyla açık pazarlığa oturdu ve Avrupa Adalet Divanı'nın bu kararının uygulanmasını bir süre erteletti. İlişkilerin "pamuk ipliği" ne bağlı olduğu, en küçük kıpırdanmaların bile hassas dengeleri bozduğu bir uluslararası örgütlenmede bunca güç nereden geliyor?

Kim, kaç ülke boykot ettiyse etti. Olimpiyatlar bugün de var. Üstelik, eskisinden daha güçlenmiş olarak...

Dünyada ülkeler var. Ekonomik ilişkileri, üyesi bulundukları ekonomik toplulukla pamuk ipliğine bağlı... Ülkelerin özel konumları, ulusal çıkarları gözardı edilebilirken, ülkelerüstü görünümüyle spor bazı ilkelere, üstelik en temel ilkelerin gözardı edilmesine yol açmakta... Dahası, ilk tek sporlu, çokuluslu spor örgütü olan IYRU (Uluslararası Yelken Federasyonu), kuruluş tarihi bakımından (1875) Cemiyet-i Akvam'dan; ilk çokuluslu, çok sporlu örgüt olan IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi, kur. 1894) da Birleşmiş Milletler'den yarım yüzyıl daha yaşlı...

Türkiye'ye bakalım.

Türkiye'nin ilk spor örgütü olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (kur. 1922) da, tek sporlu federasyonların ilki olan Atletizm Federasyonu (kur. 1922) da, yaşça Cumhuriyet'ten eski... Hatta, Cumhuriyet Türkiye'sinin Osmanlı'dan devraldığı sayılı siyasal-yönetimsel kurumları bunlar...

Neden mi dersiniz?

Sporun devletle, bölüşüm mekanizmasıyla birinci-göbek akrallığı yüzünden... Bu biliir! Sporun, kitlesel ilgiye bu ölçüde konu olabilmek için estetik, teknik ve fizik bir süreç olması gerektiğinden... Bu ikilil! Son Olimpiyat için bestelenmiş müziklerin derlendiği plajın adından esinlenirsek, "Sporun Görkemi" yüzünden... Bu da uç!

ONİKİNCİ DÜNYA KUPASI

Hasan UYSAL

1978'de Arjantin'in gürültülü ve şaibeli şampiyonluğunun ardından dört yıl geçti. 13 Haziran günü İspanya'da başlayacak olan 12. Dünya Kupası finallerinde 24 ekip kozlarını paylaşacaklar. Barcelona'da Arjantin-Belçika maçıyla açılacak olan 12. Dünya Kupasına, Avrupa'dan 14, Güney Amerika'dan 4, Orta Amerika, Okyanusya ve Afrika'dan ikişer takım katılacak ve bu takımlar altı grupta mücadele ederek finallere ulaşmaya çaba gösterecekler.

GRUPLAR NASIL BELİRLENDİ

Daha önce kendi kıtalarında yapılan eleme maçlarında başarılı olan 24 takımın altı grupta nasıl yer alacakları FIFA'nın İspanya'da yaptığı kura çekimleri sonunda belirlendi. Buna göre altı grup şu takımlardan oluşuyor:

1. GRUP
İtalya-Polonya-Peru-Kamerun
2. GRUP
F.Almanya-Avusturya-Şili-Cezayir.
3. GRUP
Belçika-Macaristan-Arjantin- El Salvador
4. GRUP
İngiltere-Fransa - Çekoslovakya-Kuveyt
5. GRUP
İspanya-Yugoslavya - K. İrlanda - Honduras
6. GRUP
S. Birliği-İskoçya - Brezilya - Y. Zelanda

TOP YUVARLAK MI?

Bakalım kim kazanacak? Reklam kuruluşları mı? Yayın kuruluşları

mi? Turizm şirketleri mi? Hediyeleşim satıcıları ya da imalatçıları mı? 12. Dünya Kupası'nda kazanacak olanların bu kesimi şimdiden belli. Peki kupayı kim kazanacak? Bir zamanların ünlü futbolcusu ve bir ara Türkiye'de Fenerbahçe'nin teknik direktörlüğünü de yapan Brezilyalı Didi, geçenlerde Rio de Janeiro'da yaptığı basın toplantısında herhalde deneylerini de konuşturarak şunları söylüyordu:

"Real Madrid'de oynadığım yıllarda bu kulübün mali işlerini yürüten müşavir Raimonda Saporta bugün Dünya Kupası Organizasyon Komitesi'nin başkanıdır. Bu şahsı çok iyi tanırım. Para için yapmayacağı yoktur. İspanya'nın kupayı kazanması için, saha dışı her türlü oyuna başvuracaktır..."

Dünya Kupalarına futbolcu ve teknik direktör olarak defalarca katılmış olan Didi'nin bu sözleri, futbolun yeşil sahalarda oynanmasına karşın, girişimcilik ruhunun sadece oradaki oyunla yetinmediğine tanıklık edebilir...

DÜNYA KUPASI NEDİR?

Uluslararası Futbol Federasyonu (FIFA) tarafından dört yılda bir düzenlenen her ülkenin en iyi takımları ile katıldıkları, en büyük uluslararası futbol şampiyonasıdır. Şampiyona, FIFA'ya bağlı altı kıtanın futbol örgütleri olan (UEFA, CAF, CONMEBOL, OCEANIA, CFA ve CONCACAF)'ın yardım ve katkılarıyla gerçekleştirilmektedir. Önce her kıtada gruplar oluşturularak, ilk eleme karşılaşmaları yapılır. Gruplarında derece alan ülke takımları, FIFA tarafından daha önce saptanan bir ülkede, yeniden oluşturulan gruplarında final maçları oynarlar. Dünya Kupası final grubu maçlarına katılacak takım sayısı her şampiyonada FIFA tarafından saptanır.

DÜNYA KUPASI NASIL DOĞDU?

Dünya kupasını düzenleme fikri ciddi olarak ilk kez 1920 yılında, daha sonra kupaya da adı verilen Avukat Jules Rimet tarafından ortaya atıldı. O yıl ANTWERP'de yapılan kongrede, Fransız hukukçusu Rimet, FIFA başkanlığına seçilince bu dileğini ortaya getirdi. Yakın arkadaşı ve FIFA Genel Sekreteri Henry Delaunay'ın da yakın katkısıyla bu dilek kısa sürede yaygınlaştı. Ancak ilk Dünya Kupası fikrinin, daha önce, 1904 yılında Fransız Robert Guerin ile W. Hirschman ad-

lı Hollandalının ortak bir fikri olduğu bilinmektedir. Ancak o zaman ortaya atılan bu fikir, özellikle futbolun beşiği olan İngiltere tarafından şiddetle eleştirilmiş ve reddedilmişti. Bu fikirlerini tutturamayan Guerin ile Hirschman, kısa süre sonra FIFA'yı kurmayı başaracaklar, Guerin ise bu kuruluşun ilk başkanı olacaktı. İlk başkanı ile arkadaşları yönetimde olmalarına karşın Dünya Kupasının düzenlenmesine çalıştırlarsa da her seferinde başarısızlığa uğradılar.

Dünya Kupası fikrini, ciddi olarak ilk kez ortaya attığını belirttiğimiz Jules Rimet'in, bu konudaki çabası tam sekiz yıl sonra başarıya ulaştı. 1926 yılında FIFA, Dünya Kupası'nın düzenlenmesi için oluşturduğu bir komiteye araştırma ve etüd yapma görevi verdi. Bir yıl sonra, komite çalışmalarını tamamlayarak bir Dünya Kupası projesi hazırladı. Proje 29 Mayıs 1928 yılında Amsterdam'da yapılan FIFA kongresinde ele alınarak, tartışmalı ve çekişmeli geçen bir oturum sonucu Dünya Kupası'nın yapılması kararlaştırıldı. Çeşitli ülkelerden 29 temsilciden 23'ü olumlu yönde oy kullanırken, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya karşı, İngiltere ise çekimser oy kullandı. 1929 yılında ise gene çekişmeli bir FIFA toplantısında, ilk dünya kupasının 1930 yılında Uruguay'da düzenlenmesine karar verildi.

DÜNYA KUPASINI KİMLER KAZANDI?

13 Temmuz 1930 yılında Uruguay'ın başkenti Montevideo'da Fransa Ulusal takımının santraforu Maschinot'un vuruşu ile başlayan Dünya Kupası'nın 12.'si 13 Haziran 1982'de İspanya'da başlayacak. Bugüne kadar yedisi Dünya Kupasının yaratıcısı Jules Rimet, dördü ise "FIFA Dünya Kupası" adıyla yapılan 11 turnuvada alınan sonuçlar şöyle:

- 1-1930 (Uruguay'da) URUGUAY
- 2-1934 (İtalya'da) İTALYA
- 3-1938 (Fransa'da) İTALYA
- 1942 ve 1946 II. Dünya Savaşı nedeniyle yapılmadı.
- 4-1950 (Brezilya'da) URUGUAY
- 5-1954 (İsviçre'de) F.ALMANYA
- 6-1958 (İsveç'te) BREZİLYA
- 7-1962 (Şili'de) BREZİLYA
- 8-1966 (İngiltere'de) İNGİLTERE
- 9-1970 (Meksika'da) BREZİLYA
- 10-1974 (F.Alm.'da) F.ALMANYA
- 11-1978 (Arjantin'de) ARJANTİN
- 12-1982 (İspanya'da) ?

DÜNYA KUPALARINDAN İLGİNÇ NOTLAR

* Dünya Kupası'na 1930 yılında dokuzu Kuzey ve Güney Amerika'dan, dördü ise Avrupa'dan olmak üzere toplam on üç, 1934 yılında yirmidokuz, 1938 yılında yirmi yedi ülke katılırken, 1974 yılında doksandan dört ve 1978 yılında ise toplam doksandokuz ülke katıldı.

* Türkiye, Dünya Kupası finallerine sadece 1954 yılında katılma olanağı buldu. 1954 grup elemelerinde İspanya ile beraber iki takımlı gruba düşen Türkiye, İspanya'da yaptığı ilk maçı 4-1 kaybetti. Türkiye'de yapılan maçta ise rakibini 1-0 yenmeyi başaran Türkiye, avraj o tarihlerde önem taşımadığı için Roma'da yapılan üçüncü maçta rakibi ile 2-2 berabere kaldı. Bunun üzerine çekilen kurada Türkiye finalist oldu. İsviçre'de yapılan finallerde 2. gruba düşen Türkiye ilk maçında F. Almanya'ya 4-1 yenilirken, Güney Kore'yi 7-0 yenmeyi başardı. Grup 2.'sini saptamak için F.Almanya ile bir kez daha oynayan Türkiye bu kez maçı 7-2 kaybederek elendi.

* Dünya kupalarını kazanan ülkeler arasında belki de en büyük tutkuyu İtalya'nın diktatörü Mussolini ile Arjantin diktatörü Videla yaşıyordu. 1934 yılında İtalya'da ya-

pılan Dünya Kupasını İtalya'nın kazanması sonucu, final maçını seyreden Mussolini önce yerinden havalarla sıçramış, sonra hızla koşup Puzzo'yu kucaklamıştı. Final maçında galibiyet golünü atan Schiavio'yu da uzun süre öpen Mussolini'nin bu garip sevinci hayretle karşılanmıştı. 1934 Dünya Kupasında ev sahibi İtalya'nın şampiyonluğu için de bir çok şüpheler belirmişti. Çünkü 29 ülkenin katıldığı finallerde İtalya ilk turda en zayıf ekip olan ABD'ye düşmüş ve rahatlıkla 2. tura geçmişti. Çeyrek finallerde rakibi İspanya ile berabere kalmış, ikinci maçta maçın ilk hakemi Belçikalı değiştirilerek, hakem İsviçreli Mercet olmuştu. Final maçını ise gene bir başka İsviçreli hakem yönetmiş, İtalya Çek'leri 2-1 yenmişti. Finalde yapılan on yedi maçın üçte birinden fazlası olan altı maç üç İtalyan hakeminin yönetmesi dikkat çekmişti.

1978'de yapılan Arjantin'deki Dünya Kupası'nda da ev sahibi Arjantin'in şampiyon olması, diktatör General Videla'yı sevince boğmuştu. Bu maçlarda da gerek hakemlerin, gerekse FIFA'nın ev sahibi takım lehine kararlar aldıkları, yapılan itirazların başında gelmişti.

* 1958 Dünya Kupasında 17 yaşında Brezilya forması fiyen Pele en genç sporcu olarak sahaya çıkar-

ken, aynı kupada Hollanda ile yaptıkları maçta aynı zamanda yaş gününü kutlayan Arjantinli soluç Lebruna 42 yaşına basıyordu.

* Şili'de yapılan 1962 Dünya Kupasının finalini radyodan dinleyen dört ateşli Brezilyalı futbol hastası kalp krizi geçirerek öldü. Aynı kupada maçları izlemeye gelen iki İtalyan gazetecisi "Santiago'da açlık var" diye gazetelerine haber yazınca Şili yönetimince maçlar bitmeden sınır dışı edilmişlerdi.

* 1966 Dünya Kupasının başlamasına dört ay kala İngiltere'de sergilenen Jules Rimet kupası çalındı. Som altından olan kupa için Interpol'un seferber olmasına rağmen, kupa, Londra'nın kenar semtlerindeki bir parkta, hem de bir köpek tarafından bulundu. Bir paket içindeki kupanın, kemik zannıyla paketi yırtan bir köpek tarafından bulunması, köpeği o dönemin kahramanı yaptı.

* 1970 yılında Meksika'da düzenlenen Dünya Kupasına katılmak için gelen İngiltere'nin ünlü futbolcusu Bobby Moore, Kolombiya'da kuyumcudan gerdanlık çaldığı gerekçesiyle suçlanarak mahkemeye verildi. Olay sonradan kapatıldı.

OLİMPİYATLAR

M.Ö. 14. yüzyıla kadar dayandığı sanılan Olimpiyat Oyunları'nın eldeki belgelere göre kesin olarak yapıldığı saptanan en eskisi M.Ö.776 yılında düzenlenmiştir. Modern olimpiyatlardan önceki en son olimpiyat oyununun M.S. 390 yılında düzenlendiği bilinmektedir.

Bu oyunların yapılması nedeni olarak politik ve dinsel gerekçeler gösterilmektedir. Olimpiyatların, tanrıların tanrısı Zeus adına yapıldığı da ileri sürülmektedir. Ayrıca Eski Yunan'daki dağınık ve küçük kent devletlerini bir araya getirmek amacıyla olimpiyatların düzenlendiğini ileri süren tarihçiler de az değildir.

Bulgulara göre, ilk zamanlar bu oyunlara katılacak sporcuların mutlaka Yunanlı olması şart koşulmuş, köle, esir ve yabancılar yarışmalara alınmamıştır. Oyunlara ilk zamanlar

kadınlar seyirci olarak bile alınmamış, sonraları sadece kadınların katıldığı Herean oyunları düzenlenmiştir.

MODERN OLİMPİYATLAR

Modern Olimpiyatların kurucusu olarak kabul edilen Fransız Baron de Coubertin, eldeki bilgilere göre, Fransız gençliğinin iyi yetişmesi ve uluslar arasında barış fikrinin sağlanması için eski olimpiyatların canlandırılması fikrine kendisini adanmıştır. Bu özlemi yüzünden kendi ülkesinde "rüyada gezen adam" diye nitelenen Coubertin bu fikrini gerçekleştirmek için uluslararası kuruluşlara başvurur. 1894 yılında sadece bu amaç için Paris'te düzenlediği spor kongresinde bazı ülke temsilcilerini zor da olsa ikna etmeyi başlar. Alınan karar gereğince ilk modern olimpiyatlar Atina'da 1896 yılında başladı.

Dünyanın en büyük spor organizasyonu olarak kabul edilen olimpiyatlar, kuruluş amaçları doğrultusunda ve barış-kardeşlik-dostluk-sportmenlik boyutlarında gelişerek sürmektedir. Ancak, dünya insanlığının bu yüce duygularına bazı kereler gölgeler düşürülmeye çalışıldığına da tanık olunmuştur. Bu olaylardan ilki 1936 yılında Berlin Olimpiyat oyunlarında meydana gelmiştir. Nazi lideri Adolf Hitler, Almanya'da yapılan bu büyük spor olayından faşist amaçları doğrultusunda yararlanmayı planlamış ve kısa bir dönem için de bunu başarmıştır.

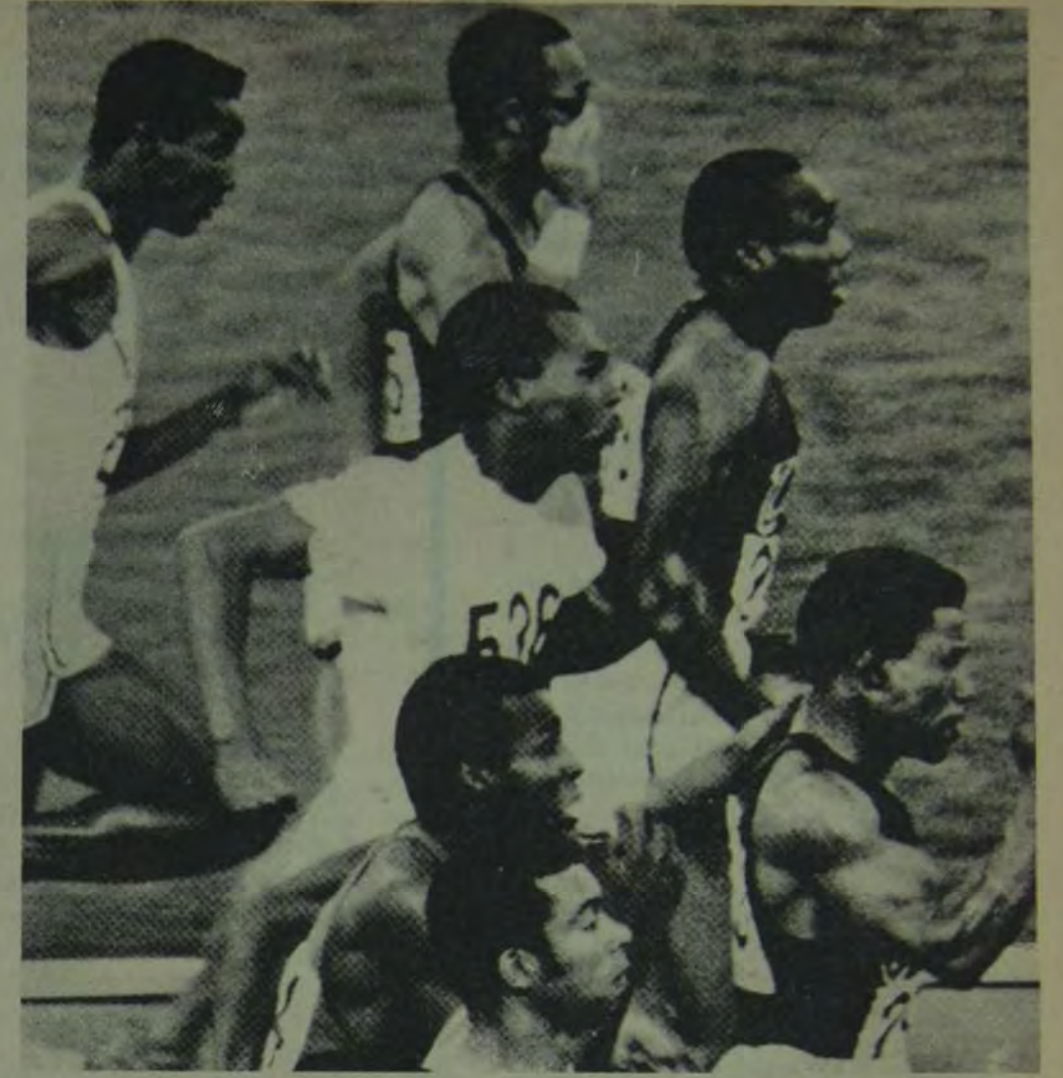
1980 yılında ise ilk kez bir sosyalist ülkede düzenlenen Moskova Olimpiyat Oyunları ABD yönetimi tarafından boykot edildi. "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal ettiği" gerekçesiyle ABD yönetiminin başlattığı boykot kampanyasına Japonya, Federal Almanya gibi ülkelerle birlikte ne yazık ki Türkiye de katıldı.

MADALYA MÜCADELESİ

Olimpiyatlarda resmi madalya sıralaması ciddi olarak 1932 Los Angeles oyunları ile başladı. 1940 ve 1944 olimpiyatları ise İkinci Dünya

Savaşı nedeniyle yapılmadı. 41 altın madalya ile 1932 Olimpiyat Şampiyonu olan ABD'nin ardından İtalya 12 altın ile ikinci, 10 altınla Fransa üçüncü oldu. 1936'da Berlin'de yapılan oyunlarda ise, Hitler'in isteği ya da desteği ile yapılan akıl almaz oyunlarla 36 altın madalya kazanan Almanya birinciliği, 25 altın madalya alan ABD ise ikinciliği kazandı. Üçüncü, 10 madalya kazanan Macaristan'dı. 1948 Londra Olimpiyatlarında 38 altın madalya alan ABD gene Olimpiyat şampiyonu oldu. İkinciliği 17 altın toplayan İsveç, üçüncülüğü 10 altın toplayan Macaristan aldı.

1952 yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de yapılan Olimpiyat Oyunları sosyalist ülkelerin katıldığı ilk olimpiyat oldu. 40 altın madalya toplayarak, artık şampiyonluğu gelenek haline getirmiş olan ABD birinci sırayı alırken, ilk kez olimpiyatlara katılan SSCB'nin 22 altın madalya ile ikinci sıraya yerleşmesi, o Olimpiyatların en önemli olayı oldu. Üçüncü sırayı 16 altın madalya kazanan Macaristan aldı. Sonraki Olimpiyat Avustralya'nın başkenti Melburn'da yapıldı. İkinci kez olimpiyatlara katılan SSCB 36 altın madalya ile ön sıraya çıkarken, ABD'nin üstünlüğüne ilk kez son veren ülke oldu. ABD 32 altın madalyada kalırken, üçüncü sırayı gene bir başka sosyalist ülke Macaristan alıyordu, 9 altın madalya ile. Çok büyük çekişme içinde geçen 1960 Roma Olimpiyatları da 43 altın madalyalı

Sovyetlerin birinciliğine sahne olurken, ABD 33 madalyada kaldı. Üçüncü sırayı 13 altınla İtalya aldı. 1964 Tokyo Olimpiyatlarının şampiyonluğu, son iki olimpiyattır birinciliği elinden kaçıran ABD'nindi. Sovyetler iki altın eksikliğiyle ikinci,

ev sahibi Japonya ise 16 altınla üçüncülüğün sahibi oldu. 1968 Meksiko Oyunları da ABD'nin oldu. 45 altınla ABD'yi 29 altınla Sovyetler, 11 altınla Japonlar izledi. 1972 Münih Olimpiyatlarında 50 altın madalya kazanan Sovyetler birinci, 33

	Helsinki 1952	Melburn 1956	Roma 1960	Tokyo 1964	Meksiko 1968	Münih 1972	Montreal 1976	Moskova 1980	Toplam Altın Madalya	Ortalama Madalya Sayısı
ÜLKELER*										
1- S.S.C.B.	22	36	43	35	29	50	47	80	342	42.7
2- A.B.D.	40	32	33	37	45	33	34	K	254	36.2
3- D. Almanya	K	K	K	K	9	20	40	47	116	29.0
4- F. Almanya	K	6	11	13	5	13	10	K	58	9.6
5- Macaristan	16	9	6	10	10	6	4	7	68	8.5
6- Japonya	1	4	4	16	11	13	9	K	58	8.2
7- İtalya	8	8	13	11	3	5	2	8	58	7.2
8- Küba	K	K	K	K	K	3	6	8	17	5.6
9- Polonya	1	1	5	7	5	7	8	3	37	4.6
10- İsveç	12	8	1	2	2	4	4	3	36	4.5
11- Bulgaristan	K	1	1	3	2	6	7	8	28	4.0
12- Çekoslovakya	7	1	3	5	7	2	2	2	29	3.6
13- Fransa	6	4	1	1	7	2	2	6	29	3.6
14- İngiltere	1	6	2	3	5	4	3	5	29	3.6
15- Romanya	1	5	3	2	4	3	4	6	28	3.5
TÜRKİYE	2	3	7	2	2	0	0	K	16	2.2

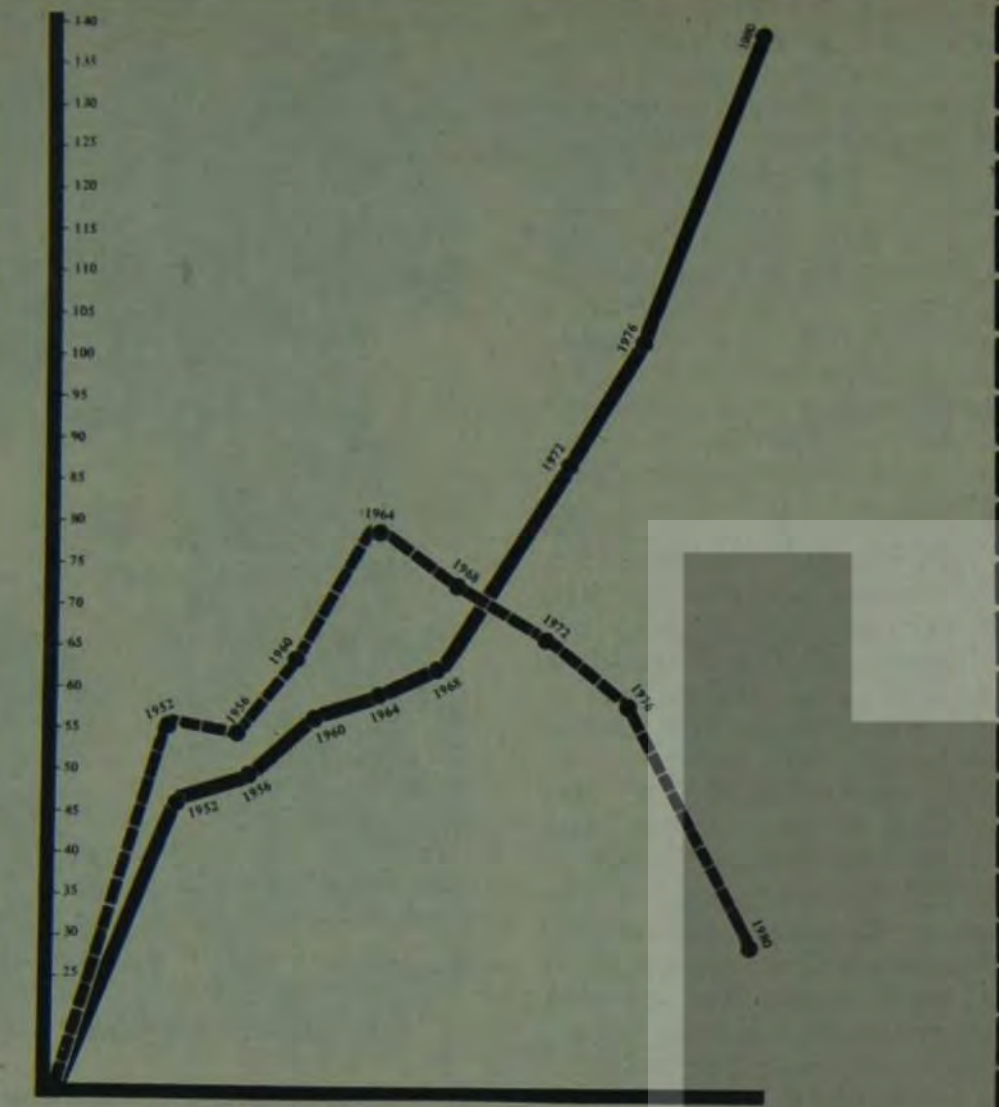
* Sıralama, ortalama altın madalya sırasına göre yapılmıştır.

altın madalya ile ABD ikinci olurken, olimpiyatlara ikinci kez katılan Demokratik Almanya 20 altınla üçüncü sıraya yerleşti. 1976 Montreal Olimpiyatları ABD'nin hüsrana neden oldu. 47 madalyalı Sovyetlerin ardından ikincilik ABD'nin değil, 40 altınla Demokratik Almanya'nın oldu. ABD ancak 34 altınla üçüncülüğe oturdu. Federal Almanya 10, Japonya ise 9 altın madalya ile dördüncü ve beşinci sıraları alırken, Polonya 8, Bulgaristan 7 ve ikinci kez olimpiyata katılan Küba 6 madalya ile altıncı, yedinci ve sekizinci sıraları alarak, kapitalist ülkeleri zorlamaya aday yeni sosyalist ülkeler oldular. 4'er altınla Romanya ve Macaristan ise sıralamanın hemen ardından geliyorlardı. Toplam altın madalya sıralamasında ilk kez 1972 Olimpiyatlarında kapitalist ülkeleri geride bırakan sosyalist ülkeler 1976 Olimpiyatlarında bu üstünlüklerini daha da perçinlemiş oluyorlardı. Montreal'de dağıtılan toplam 196 altın madalyanın 120'si sosyalist ülkelerin olurken, sadece 66'sı gelişmiş kapitalist ülkelere, geri kalanı ise Üçüncü Dünya Ülkelerine kaldı.

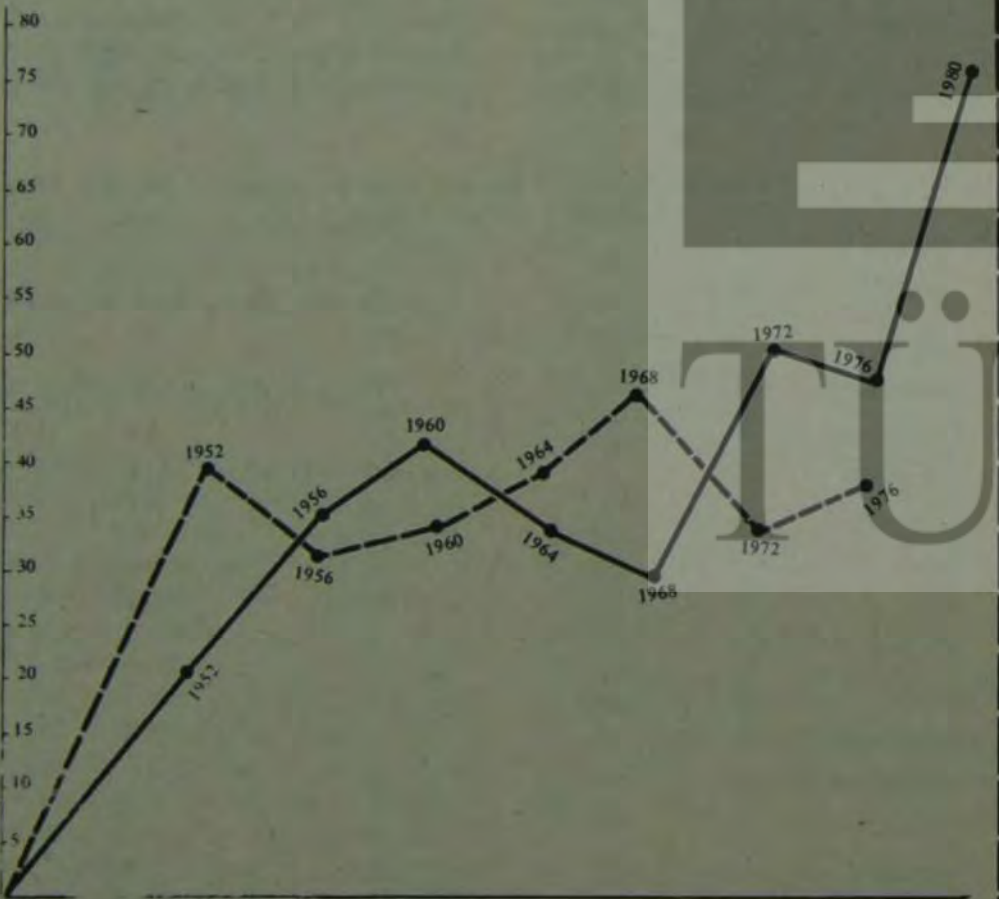
İlk kez bir sosyalist ülkede düzenlenen Moskova Olimpiyatlarında da Sovyetler Birliği 80 altınla şampiyon olurken, artık bu sıraya yerleşen D. Almanya 47 altınla ikinci, Küba, İtalya ve Bulgaristan 8'er altınla üçüncü, dördüncü ve beşinci, Macaristan 7 altınla altıncı, Romanya ve Fransa 6'şar altınla yedi ve sekizinci, İngiltere ise 5 altın madalya ile dokuzuncu oldu.

1984'TE ABD'DE YAPILACAK OLİMPİYATLAR BÜYÜK BİR ÇEKİŞMEYE SAHNE OLACAK

Önümüzdeki olimpiyat oyunlarına daha iki yıl bir zaman olmasına rağmen, çekişme şimdiden başlamış durumda. 1984 Olimpiyatları ABD'nin Los Angeles kentinde yapılacak. Bu Olimpiyatı ABD'nin boykot etmesi mümkün değil. Bu yılın Şubat ayında ABD'nin ünlü ajansı AP, Sovyet Spor Bakanı Sergei Pavlov'un "gerekli güvenlik önlemleri alınmadığı için" 1984 Los Angeles Olimpiyatlarına katılmayacaklarını söylediğini açıkladı. AP Ajansının haberine göre Pavlov Meksika'ya yaptığı bir ziyaret sırasında bu sözleri sarfetmişti. Haber yayınlandıktan bir hafta sonra Sovyet yetkilileri ve resmi haber ajansı TASS, AP Ajansının yayınladığı bu haberi yalvararak "1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları'na bu yolla yol alınıyor."

--- Kapitalist ülkeler (ilk 10'a girenlerin toplamı)
— Sosyalist ülkeler (ilk 10'a girenlerin toplamı)

OLİMPİYATLARDA SOVYET - ABD MADALYA DURUMU

— S.S.C.B. --- A.B.D.

ÇEHOV'UN VIŞNE BAHÇESİNDEN FUTBOL STADLARINA

İslam ÇUPL

FUTBOLUN bir hücum edilen bir de savunulan iki sahası gibi, yüzyılımızın en etkin propaganda aracı ve en çok seyirci çeken futbol da, onu yöneten ve yönlendirenleri, tıpkı iki saha parçası örneğinde olduğu gibi ikiye bölmüştür.

- 1- Estetiğin ön planda olmasını isteyenler,
- 2- İnsanların futbolu makine gibi oynamasını isteyenler.

Teknolojinin insan zekasının işlevini üstlenecek robotları usul usul devreye sokmaya başladığı şu yirminci yüzyılın son çeyreğinde, top la insanın oyun esprisi içinde kaynaşıp meslekleştirdikleri futbol ne olacaktır?

Kişileri futbol sahalarna bir makine anlayışı ile monte edip 90 dakikalık sürenin bir makine temposunda tamamlanmasını isteyen ilimciler, insan vücudunu fizik kondisyon olarak nereye kadar zorlayacaklardır?

Profesyonel futbolcunun makinenin çok farklılık gösteren organizması bu daha çok yüklenmeyi hangi noktaya kadar kabul edecektir?

Bugün profesyonel futbolu üst düzeyde oynayan Avrupa ülkelerinde, stadyumlara egemen olan tek bir oyun üslubu vardır: "Daha çok koşacaksın, daha çok mücadele edeceksin ve daha çok dayanacaksın.."

Aşıl işkencesinden eskizler çizen çağın futboluna her ne kadar tribünden yine çılgınca alkışlar yağıyorsa da, bu alkışlarla birlikte futbolun geleceğine endişeler de yağmaktadır.

Futbolda üç çağda yaşamış adaların en deneyimli yazarı Ken Jones bakınız günümüzün stad tozu dumanına nasıl bakıyor:

"Futbolun bugün vardığı boyutlar önünde, futbolcu, yerin altında değil, yerin üstündeki maden amelesidir. Her an sakatlanmak ve yaşamını yitirmek tehlikesi ile karşı karşıyadır."

Mutlak fizik kondisyona dayalı futbol, futbolcunun vücuduna daha çok sakatlanma tehlikesi getirmiştir. Gücü daha çok güçlendirme, futbolun yanında organizma için sakıncalı bir ilaç sanayiinin doğmasına neden olmuştur. Doping, büyük yarışmaların, kıtalararası kışmalarının en korkunç silahı haline gelmiştir. Doping yüzünden futbolda üst düzeyde oynama yaşı 35-36'lık bir ortalama 28'e inmiştir. İlaçlar yüzünden futbolcular sahada irade dışı hareketler yapmaktan ötürü başta beyin kanaması olmak üzere, ağır sakatlıklara uğramaktadır. Aşırı güç veren ilaçlar yüzünden enfarktüsler çeşitli ortam ve yaşların hastalığı olmaktan çıkıp, stadlara girmiştir.

1980'de İtalya'da yapılan Avrupa Uluslar Kupası finallerinde Fransız basınının bir numaralı ismi Jacques Ferran'ın bir futbol dertleşmesinde söyledikleri dün gibi kulaklarımızda:

"Şu Concorde uçağına benzeyen futboldan hiç zevk almıyorum. Çünkü nasıl kalktığı, nasıl gidip, nasıl indiği hiç belli değil... Futbolda tramvay devri geri gelse de, etrafta olan biteni daha rahat ve güzel görsek..."

Futbolu insan estetiği ve yaratıcılık kavramlarından koparıp, profesyonel bir sanayide otomasyona bağlayan yirminci yüzyılın sonu, diğer alanlarda olduğu gibi, doğa da dahil her şeyi, özünde yabancılaştırma ve yoketme peşindedir.

İdmanlarda piyano tuşlarının rit-

mine uyarak top çalışması yaptığı söylenen Yugoslav Çaykowski ve İtalya'ya transfer olduktan sonra hüner çalışmalarını villasının bahçesinde Imperio Argentina'nın tango-larının kıvraklığında yapan Omar Sivori belki de futboldaki rönesansın iki büyük temsilcisi idi.

Çağın tartışılmaz bir numaralı ve son estetikçisi Pele'ye, Brezilya milli takımının 1968 yılında Avrupa'ya yaptığı turnede, Almanlar bilimsel bir test uygulamışlar. Testlerin sonucu şaşırtıcı... Makinenin bulgularına göre, Pele'nin, değil F. Alman birinci liginde, üçüncü liginde bile oynayacak vücutsal yetenekleri yokmuş...

Fakat aynı Pele iki gün sonra Hamburg'da Brezilya'nın F. Almanya'yı 3-1 yendiği maçta inanılmaz iki gol atıyor ve 60 bin Hamburglu'ya ayakta becerisini ve futboldaki eşsiz zekasını alkışlatıyordu.

Çünkü Pele tüm sahanın koşucusu, 90 dakikanın otomatikçe bağlandığı bir araç değil, futbolu istediği gibi düşünen ve sonucu istediği gibi bitiren, tüm zamanların en büyük rönesansçısı idi...

Şimdi İspanya-82'nin finalleri yaklaşırken, dünya Arjantinli Maradona için ayağa kalkmıştır. "Pele mi Maradona mı?.." sorusu, futbol topunun her yuvarlandığı ülkede yuvarlanmaktadır.

Her ülkede yuvarlanan topu yuvarlamayı bırakmış Pele, bu çok güncel soruya şöyle yaklaşmaktadır:

"Dünyada birçok büyük müzisyen gelip geçmiştir. Ama Beethoven tektir. Maradona iyi müzisyen ama, Beethoven değil..."

Çehov'un ünlü "Vişne Bahçesi" piyesinin finali şöyledir: Asillerin ihtiyaç uşağı bir bahçe kanepesinin üstünde üzgün ve dalgın oturmaktadır. Etraf alacakaranlıktır. Uzaktan balta sesleri ve kesilip yere düşen dev çınarların hisri gürültüsü gelmektedir. Yeni bir kuşak yeni düzende, yeni bir üretim modeli için yer açmakta ve yüzyıllık ağaçları kesmektedir. İşte uşağın o anda son cümlesi işittir:

"Beni unuttular galiba!..."

Yeni kuşak da, yeni düzende futbol sahalasının benzersiz tüm klasik çınarlarını kestirir.

Ve alışıla... sadece yazar olarak da beni bırakır...

Yaşamdan Notlar

«KÜÇÜK DEV ADAM»IN SORUŞTURULMASI GEREKEN ÖYKÜSÜ

Varlık ÖZMENEK

"Salı sabahı 08.30'da evden çıkmak üzere idim ki, telefon çaldı. Hüngür hüngür ağlayan bir kadın sesi:

— Ali öldü... O... Ali öldü!...

İsmen bana hitap ediyor sandım. Aklıma anam geldi. Sordum:

— Kim öldü? Ne zaman, ne oldu? Ölen kim?...

O devam etti:

— Ali öldü. Ben, Lütfiye Yücel... Ali Yücel öldü!...

Ali Yücel benim adaşım. Serbest stilde dünya şampiyonluğu kazanan ilk güreşçimiz. Minik kilonun büyük şampiyonu, demek artık ölmüştü!

— Sabah saat altıda gözlerini yumdu. 'Ben daha çok gencim, ölmek istemiyorum!' diye bağırdı. Konuşa konuşa öldü. 'Bana Ali Gümüş'ü bulun, o beni kurtarır' dedi.

Ali, ne zaman başı bir yerlerde sıkışsa beni arardı. Onu, akıl hastanesinden ve başka badirelerden kurtarmıştım ama elbette azrailden kurtaramazdım.

Bana haberi ileten Lütfiye Hanım, Ali Yücel'in eşiydi. Ağlıyordu, ağlayacaktı da. Çünkü hayat arkadaşını, 3 çocuğunun babasını kaybetmişti.

Başın sağolsun! Milletimizin başı sağolsun. O, halka mal olmuş bir spor kahramanıydı, dedim. Bir-iki saate kadar kendisine uğrayacağımı söyledim, teselli ettim. Uğradım da.

İşte ben, Ali Yücel'in ölüm haberini böyle aldım. Haberi, Spor Sorumlu Müdürümüz Necmi Tanyo-

laç'a vermek istedim. Şu kadar yıl belki bin defa telefon ettiğim numarayı hatırlayamadım. Rehber baktım.

Şöyle, sağ ayağını uzattıktan sonra rakiplerini havalandırıp mindere yapıştıran Ali Yücel artık ölmüştü...¹

* * *

Tercüman Gazetesi spor muhabiri Ali Gümüş, bir yıl önce, 1948-49 yıllarında iki-üç yıllık kısa sporculuk yaşamında Türkiye'ye güreşte 52 kilo'da Avrupa ve Dünya Şampiyonluğu kazandırmış olan Ali Yücel'in ölümünü gazetesinde böyle anlatmıştır. 17 Mart 1981'de ölen Ali Yücel'i bugün bilenimiz azdır. Ve ölümünden çok önce içinde yaşadığı sosyal cinayeti...

Ben bu cinayetin, olabildiğince ve kendi payıma bir tanığıyım. Yıllarca önce bir rastlantıyla kısa süreli ama çarpıcı bir tanışıklıktan öte hiçbir yakınlığım olmamasına karşın Ali Yücel'in cinasına bir borcum var. İlk önce insan kardeşim olarak. Sonra da ülkesine şampiyonluklar armağan etmiş böyle bir sporunun, ölümünün çok öncesinden başlayarak ılgıl ılgıl yaşadığı bir cinayetin aydınlanmasına gecikmiş bir tanıklık görevi de denilebilir buna; ya da sosyal bir cinayetin otopsisine katkı...

Bu konuya daha sonra dönmek üzere güreş şampiyonu Ali Yücel'in sosyal örgüsünü gazeteci Ali Gümüş'ün kaleminden dinleyelim:

"O, binbir macera dolu hayatını bana anlatmıştı.

Şimdi bu yazılarda satır satır ve hiçbir yerde yayınlanmamış notlarla birlikte Ali Yücel'i bulacaksınız.

— 1930 yılında Tokat'a bağlı Gürcü Köyünde (Yazıbaşı) doğdum. Babam Gürcistan göçmenlerindendir. 93 Harbinde (1877-1878) Anadolu'ya gelmiş. Babamın ilk karısından iki, ikincisinden yedi çocuğu oldu. Öz annem pek erken öldü. Üvey ana elinde büyüdüm. Köyde hem öküz güdüyordum, hem de okuyordum. 1942 yılında ilkokulu bitirdim. Askeri okula girmek istedim, boyum kısa diye almadılar. Benim boyum 1.64'tür ama, topuklu ayakkabı giyersem beş-altı santim daha büyüyordum. Askeri okula girme fikrini bana Kazım Orbay Paşa aşılamıştı. Tokat depreminde bizim şehre gelmişti. Ben, yalınayak manda güdüyordum. Baktım, birkaç araba birden fren yaptı. En öndekinden Kazım Paşa indi. 'Alın bunu askeri okula' dedi. Beni Ankara'ya götürdüler. Anafartalar'da '101 Çeşit' diye bir mağaza vardı, tepeden tırnağa giydirdiler.

Boy tutmayınca, Türk Maarif Cemiyeti hesabına Gazi Bulvarındaki Sanat Okulu'na yazdırdılar. Okuyamadım. İki yıl üst üste sınıfta kaldım. Bu okuldaki en iyi arkadaşım Tekirdağlı Hüseyin'in oğluydu. Bu çocuk dilsizdi. Yemek zamanı okula gelirdi. Onunla birlikte çevredeki güreşlere gitmek için sık sık okuldan kaçardık.

Bir gün okuldan tamamen kaçtım. İki kat elbisem vardı. Onları sattım ve İstanbul Gureba Hastanesine marangoz olarak girdim. Beni bu işe Muhterem Gökmen aldı. Hastanede hademelerle hep güreş tutardım. Bir gün ahçılardan biri ile 50 kuruşuna güreş yapıyorduk. Ahçı 100 kiloydu. Bu adamı indirdim. Naci Bey adında bir doktor bu maçı gördü ve beni Fatih'teki İstanbul Güreş Kulübüne götürdü. 1949 başlarında mindere hemen ısındım. Aynı yıl Kadıköy Halkevi'nde, 1948 Londra Olimpiyatları ikincisi Halit Balamir'i yendim...²

Bir şampiyonun sosyal kaynağına ışık tutan bu anlatımın üzerinde dikkatle durduktan sonra onu dinlemeye devam edelim. Soruşturmamız açısından çok çok önemli bilgiler bunlar:

"Babam Hasan'la annem Şaziye'nin önceleri lakapları 'Ahıska' idi. 1936 yılında 'Yücel' soyadını aldılar. Ben, 12 yaşında köyde şaraba baş-

lamıştım. Güğümlerden kaçak içerdim. 1949 yılında Şebnur adında bir de kız kaçırmıştım. Bunlar hep sarhoşluktan. Sonraları içkiye tutuldum. Kamplarda Celal Atik'le birlikte içerdik. Her seyahatte, tırtıllı şişelerdeki rakılardan götürürdük. Güreşlerden on dakika önce bir duble rakı atardım. Sonra ayağımı rakiplerime rahatça uzatırdım. İçmeyince güreşte gecikmeler oluyordu. Nuri Hoca bunu anlıyordu. Nerdeyse rakıyı bana kendisi getirecekti.

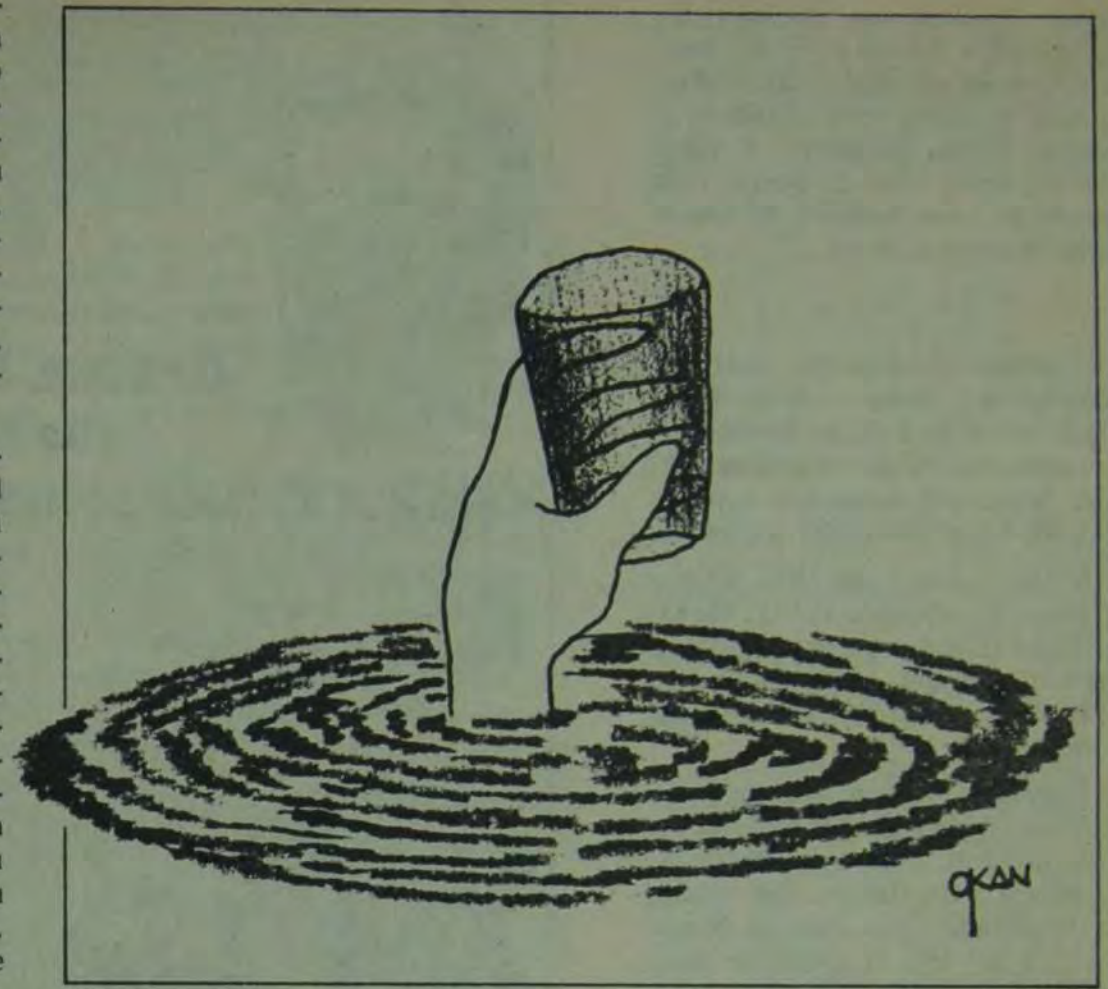
1949'da Avrupa Şampiyonu oldum. 1950'de Kenan Olcay, Kemal Demirsüren, Fehmi Büyükmütlü'yu yendim. Hem serbest, hem grek-romen yapıyordum. Aynı yıl İstanbul'da Amerikalılarla bir güreş yapacaktık. Seçmede Fehmi beni yendi. Milli maça onu koydular. Zorlandı. Ertesi gün tam çıkıyordum, rahmetli Necip Akar 'Amerikalıyı yenersen Fatma Tatari de sana 500 lira verecek' dedi. Sonra ekledi: 'İşin içinde bir de Şakir Zümre sobası var.' İddiayı severim. Amerikalıyı 36 saniyede tuşladım. Paraları aldık. O zaman Yedikule Cer Atölyesinde 150 lira aylıkla çalışıyordum. Aradan iki gün geçti, Fatih Güreş Kulübüne gittim. Katip İlhan, 'Seni Şakir Zümre arıyor' dedi. Kulübün piyangodan kalma bir otomobili vardı. Sütluçe'ye fabrikaya gittim. Sobaların en büyüğünü seçtim ve kulübe hediye ettim...³

* * *

Şimdi biraz kendimden anlatacağım.

Çocukluğumda güreş sporunu çok severdim. Kırdı bayırda arkadaşlarımla güreş tutar, pek gücüm-den kuvvetimden değil ama, biraz oyun bildiğimden galip gelmekten pek sevinç duyardım. Her nasılsa o yıllarda "Güreş Oyunları" adlı resimli bir kitap geçmişti elimde. Resimlere bakar, altındaki yazıları okur, öbür gün güreş tuttuğum bir arkadaşımın uygulardım onları. Kafa-kol, çengel, burğu, kle, salto vb...

Güreşte kuvvetten çok oyun bilgisinin tılsımını öylece görmüştüm. Gazetelerden de güreşleri ve güreşçileri izlerdim. 1948 Londra Olimpiyatlarında güreşteki başarıları gazetelerden okumuş, inceliklerine kadar ezberlemiştim adeta. Hemen o yıllarda Ali Yücel efsane gibi inmişti mindere. Sağ bacağını uzatıyor, rakibi o bacağı kapayım derken, sırtını minderde buluyordu. Gazetelerde ve güreş kamuoyunda Ali Yücel'den geçilmiyordu. O, çok teknik ve çok kurnaz bir güreşçi-

di. Ülkemize madalyalar kazandırıyor... Çok sürmedi. Ve bir gün olan oldu. "Şampiyon Ali Yücel" gitti, yerine "şerefsizler" geldi. Diğer bir kiloda güreşen Bektaş Can ile gittikleri İsveç'te saat hırsızlığı yapmışlardı!... Bu olay gazetelerin spor sayfalarında "şerefsizler" başlıklarıyla günlerce, aylarca devam etti. Ve dahi yıllarca...

* * *

Gazeteci Ali Gümüş, ölmeden önce Ali Yücel ile bu konuyu da konuşmuştu. Şöyle anlatıyordu:

"Ali Yücel, bir zamanların fırtına takımının en popüler ve en teknik pehlivanydı. Şöhretini çekemeyenler, kendisini uçuruma sürüklediler. İsveç'teki saat olayı, Ali'nin gölgesinde kalanlara çok yaradı. Fakat, açık olarak bilinen bir gerçek varsa, Ali bu hadisede tamamen suçsuzdu.

Şimdi bu olayı Ali Yücel'den dinliyoruz:

— İsveç'e gittiğimde askerdim. Davutpaşa kışlasında piyade eriydim. O günlerde milli müsabakalara askerleri bırakmıyorlar, temsili karşılaşmalar için izin veriyorlardı. Yıl 1949 sonları. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut'tu. Şahap Gürler de Genel Kurmay İkinci Başkanıydı. 1949 Avrupa Şampiyonası sonunda Taksim Belediye Gazinosunda verilen zıvalatte Şahap Gürler'le eşi Emel Hanım da vardı. Beni çocukları gibi severlerdi. Onları tanıyordum ya... 'Sen İsveç'e gidemiyorsun' dediler. İki gün sonra yola çıkılacaktı. Bir yerden para buldum, uçağa atladım, Ankara'ya gittim. Genel Kurmay'ın arkasında Şahap Paşa'yı buldum. 'Paşam, İsveçli Beng Johansson benim rakibim. Onunla bir deneme yapmak istiyorum. Bana izin vermediler. Ben İsveç'e gitmek istiyorum' dedim. 'Tabii' dedi. İsveç'e öyle gittim. İlk güreşimi tuşla kazandım. Kafile, bir demir-çelik fabrikasını gezmeye gitti. Biz Bektaş Can ile birlikte kız tavlama çıktık. Bir mağazaya girdik. Ben kravatları bakıyordum. Büyük bir mağazaydı. Beş-altı katlı. Baktım, kravatlar pahalı. Stockholm'den alırım diye düşündüm. Bektaş, mağazadan iki saat alıp cebine koydu. Saatçi olayı görüyor, fakat sesini çıkarmıyordu. Mağazadan çıktık. Yürüyoruz. Bizi gören imza alıyor. O sırada iki polis Bektaş'a yapıştı. 'Uzun boylu olanın cebinde saat var' demişler. Karların üstüne atmış Bektaş bunları. Bir İsveçli çocuk: 'Saatiniz düştü' diye tam polislerin yanında bunları Bektaş'a uzattı. Karakola gittik. Mağaza sahibi 'Küçükün bir günahı yok' demiş. 'Uzun boylusu aldı' diye de eklemiş. Bir tercüman getirdiler bize. 'Ber aldığını görmedim' dedim. Daha beş-altı müsabakamız vardı. Malmö ve Stockholm'e gidecektik. Polis, İsveç

Eski Milli futbolcu METİN OKTAY'LA SÖYLEŞİ

Ahmet DELİKÇİ

FUTBOL, tüm dünyanın tutku-
du... Yüzbinler, stadları doldu-
ruyor, 22 kişinin birbirleriyle,
meşin yollarla olan mücadelesini
izlerken, için için 90 dakika boyun-
ca toplumsal ilişkilerini, öfkelerini
de seslendirmeye çalışıyorlar ve düş-
sel öylemlerle birlikte kimbilir se-
vinçlerini de...

Her kim, nasıl kabul ederse etsin,
bu seyir sporu milyonların tutkusu
olmaya devam ediyor.

Futbolun ne olduğunu, bir za-
manların "taçsız kralı", "ağları par-
çalayan adam"ı, Metin Oktay'dan
dinleyelim. 1936 yılında İzmir'de
yoksul sayılabilecek bir ailenin ço-
cuğu olarak dünyaya gelen Metin
Oktay, "Futbola aşık olan her ço-
cuk gibi bizim de çocukluğumuz
topa öylemlerle başladı" diyor ve an-
latmaya başlıyor:

"Ben fakir bir ailenin çocuğuy-
dum. Bayramdan sayrama elbise gi-
yerdik. Arkakabılarımız eskimesin
diye babam altlarına kabara çaktı-
rıldı. Ben çocukluğumu İkinci Dün-
ya Savaşı'ndan sonra yaşamaya baş-
ladım. İlk Stadyumunda, o
zaman ilkokulda okuduğum devre-
lerdi. Bütün takımlar orada antre-
man yapıyorlardı. O zaman bizim
kahramanlarımız vardı: Sait Altın-
ordulular, Süvariler, Altaylı
Bayramlar, İzmirsporlu Tarıklar,
Göztepeliler, Alaattinler, Mehmetler,
Karşıyaka'dan Melihler, Sancarlar.
O zaman sabahçıydık, öğleden son-
ra, bütün takımlar ikişer saat aryla

Bu eski ünlü futbolcu "şöhretin gü-
zelini taşımanın çok güç olduğunu"
şimdi anılarıyla yaşadığı futbolu bir
meslek olarak seçtiği dönemlerde
hep öğrenmeye çalıştığını söylüyor.
Bugünkü futbol anlayışını da eleştiren
Metin Oktay şöyle devam edi-
yor:

"Bizde bu işten anlayanlar dışar-
da, işi bilmeyenler için başında.
Böyle bir ortam yaratıldı. Kondüs-
yon diye bir şeyler getirdiler. Üçün-
cü sınıf, kendi futbol dünyalarında
başarıya gitmemiş yalnız kitaplar-
dan okuduklarını kendi bünyemizde
tatbik etmeye çalışanları görüyo-
ruz. Sadece kondüsyona ağırlık ve-
rerek tekniği tamamiyle ortadan
kaldırdılar. Bu da bugünkü antrenör-
lerin, yerli antrenörlerin büyük su-
çudur. Avrupalı bunu yaparken beş
duyuyu birleştirip, yani tekniği,
kondüsyonu, taktiği, seyircisi ve
göz zevkini birleştirip oynuyor, ya-
pıyor. Yani futbolun da taktiği, tek-
niği, seyircisi, kondüsyonu, beslen-
mesi gibi duyuları vardır. Bizde bir
tek kondüsyonu aldılar, fakat san-
atı, tekniği unuttular, göz zevkini
unuttular. Allah rahmet eylesin be-
nim Sait Altınordu diye bir hocam
vardı, hayatımdan 20-25 tane hoca
geçti. Bunlardan çok şeyler öğren-
dim, futbolun da çiraklık, kalfalık,
ustalık, patronluk devresi vardır.
Biz çiraklığı bir yana bırakıyoruz.
Birden patron oluyoruz. Aradaki o
kalfalık, ustalık devrimizi kaldırdı-
lar."

Metin Oktay ile söyleşimizde,
büyük paralarla yapılan transferlere
ve bunun karşılığında futbol seyir-
cisine ne verildiği konusuna geliyo-
ruz.

46 yaşındaki "patron" Metin Ok-
tay, "parayı" bir "silahla" eşdeğer
tutuyor:

"Küçük bir çocuğun eline niye
silah verilmez? Kaza yapar. Parayı
da verirseniz, para da silah kadar
tehlikelidir" diyor ve örnek olarak
halen Galatasaray'da top koşturan
19 yaşındaki "adaşını" gösteriyor;
profesyonel bir futbolcunun çevre
ilişkilerine çok dikkat etmesi gerek-
tiğini vurguluyor. Metin Oktay'a
göre, futbolcunun çevre ilişkisi, eği-
tim ile özdeş; takım arkadaşlığı,
sosyal dayanışma, eğitimin parçala-
rı...

Başta eski takımı Galatasaray ol-
mak üzere tüm spor kulüplerinde
sosyal dayanışmanın kaybolduğunu
ve yerini paraya bıraktığını söylü-

yor. Metin Oktay, anlayışların de-
ğişmediği sürece futbol okullarının
Türk futboluna katkı sağlayacağına
pek inanmıyor.

Ona göre okul "mutlaka iyi bir
şey, kabiliyetli çocuklar var, yıldız
olabilecekler var. Fakat çevre müs-
ade etmiyor." Günümüzde futbolcu-
nun parlak döneminin çok kısa sü-
rede yitip gitmesinden duyduğu
üzüntüyü dile getirirken Metin Ok-
tay: "Bizim devremizde, on sene,
on dört sene, on yedi sene, milli ta-
kımda olsun, kendi takımlarında ol-
sun ne yıldızlar vardı. Bugün öyle
bir futbolcu göremiyoruz. Şimdi
bir iki ayak kaldı: Altaylı B. Musta-
fa, Fenerbahçeli Alpaslan... Fakat
sahada koşan bir sürü oyuncu var,
maçın neticesine de bakıyoruz, ha-
fızalarımızda hiçbir şey kalmıyor"
diyor.

Türkiye'deki futbol karşılaşma-
larının futbolun bir seyir sporu ol-
masına karşın seyircinin belleğinde
bir şey bırakmamasının sorumlusu
sadece futbolcu değil. Metin Oktay'a
göre, Türkiye'de çağdaş düşünce ile
takım yönetilmesinin Türk futbolu-
nun geri kalmasında başlıca etken.

"Bizde kulüp başkanı, teknik ada-
mın işine karışır. Futbolcular yöne-
time karışır. Zaman zaman da ant-
renör futbolcusunu suçlar, idareci
antrenörü suçlar. Yani herkes birbi-
rini suçlar.

Eski milli futbolcu, bir futbolcu-
nun, aldığı paranın hakkını verebil-
mesi için gerçek bir futbol emekçisi
gibi maça hazırlanmasını, gerek se-
yirciye, gerekse rakip futbolculara
saygı ve sevgide kusur etmemesini
zorunlu görüyor. Oynadığı dönem-
lerde içki, sigara ve cinsel yasakları
aşabildiğini belirten Oktay, futbol
emekçisi olduğunu kabul eden bir
sporunun maç öncesi reçetesini
şöyle yazıyor:

"Futbolumuzda yaşantının da
özellikli bir durumu olmalı. Futbol-
cu iyi hazırlanmışsa, içki, sigara ve
cinsellik çok basit bir şey. Bu hazı-
lık maçtan önce, antremanda olma-
sı lazım. Beslenmeyen bir cinsel ter-
biye, yani biz daha bir kapalı top-
lum olduğumuz için, bu cinsel ter-
biyeyi 20 yaşından, askerden dön-
dükten sonra öğreniyoruz. Fakat
Avrupalı ilkokullarda, orta mektep-
lerde cinsel terbiye görüyor. Bu da
başlı başına bir eğitim konusu tabii.
Gerekirse okullara cinsel eğitim
dersleri konulmalı. Bizi geçecek fut-
bolcuların yetişmesini bekliyoruz.

Her şey çok ileri gidiyor, biz hâlâ
dönüp dönüp eskileri yaşıyoruz, es-
kileri hatırlıyoruz. Bu biraz da ters
geliyor. Bugünkü imkanlar çok bü-
yüdü, stadyumlar büyüdü. Bu imkan-
lara, stadlara sahip çıkmak lazım."

Bu arada Metin Oktay, futbolun
"seyir sporu" olarak anılmasına kar-
şı:

"Seyir sporu sözüne katılmıyo-
rum. Neden katılmıyorum? Çünkü
dünyada tarih boyunca halkın deşarj
olacağı yerler stadyumlar. Bol açık
hava... Aslında halkın bağırması, ça-
ğırması, deşarj olması da bir spor-
dur. Futbol, ekonomik olarak da
bir patlamadır. Büyük bir sirkülas-

yon oluyor. Bir şehrin diğer bir şe-
hirle teması oluyor. Hatta bir mem-
leketin, diğer memleketler ile tema-
sı, dostluklarının geliştirilmesine
katkısı oluyor. O şehrin, ya da mem-
leketin diğer şehir veya memleketin
takımıyla yaptığı karşılaşmada ya-
şanılan heyecan bile bir spor..."

Dünün ünlü futbolcusu, bugünün
"Gol Pup" ve nakliyat şirketi sahibi
Metin Oktay son olarak İzmir'de
Narlıdere'de yaşlılar için "Aşevi"
açacağını söylüyor. Belki kendisinin
de bir gün unutulup gitmesinden
korktuğu için söylüyor bunu, ya da
yoksul bir çevreden geldiğini unut-
madığını kanıtlamaya çalışıyor...

Ergun HIÇYILMAZ

ŞİKE

Türkiye'de şikeyi bu koşullar içinde önlemenin olanağı yoktur.
Çünkü şikenin nasıl önleneceği belli değildir.

Bir yanda insan emeği ve kazanmak duygusunun vurgunculu-
ğa dönüşmesi, öbür yanda işlerliği sağlanamayan yönetmelikler...

Ülkemizde futbolcular, tüm sporcu sayısının yarısından fazlasını
teşkil ediyor. 150 bine yakın lisanslı sporcu içinde daha etkili bir
alan bulabilen, özellikle profesyonel yapıli kulüplerde, spor emekle-
rini para ve diğer olanaklarla değerlendirebilen futbolcular, şimdi-
lerde kötünün de örneği olmaya zorlanıyorlar.

Çünkü biliniyor ki, futbolda şikeyi tezgahlayanlar kulüp yöne-
timleridir. Özellikle küme düşme hattında bulunan kulüpler, bu teh-
likenin uzağındaki, ya da umutsuzluğun yakındakileriyle puan alış-
verişi yapıyorlar. Yönetici, taraftara karşı hoş görünmek durumun-
da olduğu için başarısızlığını spor dışı bir davranışla örtmek gereği-
ni duyuyor.

"Yenmek de vardır, yeni'nek de" gibi spor haysiyetinin ana
kuralı ve ona bağlı centilmenlik kavramları, gerçek görevi spor ahlak-
kını yerleştirmek olan yöneticiler tarafından böylece çiğnenmekte-
dir. Daha başka deyişle "kümede kalma üzerine" iki taraf yönetici-
si, seyircisinin tutkusunu, hatta karşı çıkışını hiç dikkate almadan,
spora yapılabilecek en büyük saygısızlığı sunabilmektedir.

Bu onların yürekli oluşundan çok, yönetmeliklerdeki maddele-
rin yüreksizliğindendir.

Spor kamuoyunda, ahlaklı ile ahaksız arasında fark olmadığı-
dan çok dürüst ve haysiyetlilerin korunacağını, yönetim sadece de-
meçle değil, uygulama ile belgelemelidir.

Tüm futbol dalma, amatör kümelerden profesyonellere kadar
sıçrayan ŞİKE, sadece sportif değil toplumsal bir olaydır.

Toplumuna sporu da içeren bir bakış açısı ile bakanlar, Şike
ahlaksızlığı, kaçakçılık ahlaklılığından farklı görmemelidirler.

Sağlıklı kuşakları, sağlıklı spor uygulamaları ile yetiştirmek gö-
revindeyiz. Şike namussuzluğuna boyanmışların şampiyonu de-
ğil, onlara karşı çıkmışların sonuncusu olalım...

İşte o zaman birinciliğe ulaşacağız demektir.

HALK KOŞULARI

Veli LÖK

GÜNÜMÜZDE sporun sağlıklı yaşam ile sıkı ilişkili olduğu nun geniş halk kesimlerince anlaşılmış olması çok kişide spor yapma isteği doğurmuştur. Yarışma ögesi ise sporun yayılmasında şimdiye kadar en önemli etmendi. Ancak, yarışma ögesi bir taraftan sporun yaygınlığını artırmada etmen olurken, diğer taraftan yarışmaya sağlıklı uygun olmayan veya psikolojik olarak yarışan çekinen kişileri spordan uzaklaştırabilmektedir. Ayrıca, sağlıklı kalmak için spor yapmak isteyen bir kişinin mutlaka yarışmasının gerekmediğinin anlaşılması, yarışma özelliği taşımayan spor türlerine son yıllarda bütün dünyada bir istek ortaya çıkmıştır. Bir halk koşusuna, bir kayakla yürüyüşe on binlerce kişinin katılması ilginç haberler arasında toplumlara ulaşabilmektedir. Toplumlardan gelen bu aşırı istek halk koşusu, kayak yürüyüşü, bisikletle halk gezisi gibi yarışmasız spor türlerinin yaygınlık kazanmasına neden olmuştur. Bunlardan en kolay uygulananı ve yaygın olanı halk koşulardır. Ülkemizde ilk kez Amatör Sporcular Derneği İzmir Şubesi ve İzmir Tabip Odasının 12 Mart 1978'de İzmir'de tertiplemediği Halk koşusu dünyadaki benzerlerine uygun olarak ülkemizde de gittikçe yaygınlık kazanmaktadır. Daha geniş katılımlarla İzmir'de II. ve III. sınıfta tertiplenen halk koşularını Ankara, İstanbul, Eskişehir, Balıkesir, Sarıkamış ve diğer illerdeki halk koşuları izlemiştir. Gönüllü kuruluşların tertiplemediği bu halk koşularını son iki yıldan beri Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün "Sağlıklı Yaşam Koşusu" adı altında sürdürülmesi ve tüm illerde organizasyona gidilmesi, son yıllarda spor politikasının önemli bir gelişimidir. Anayasamıza göre Halkın sağlık ve spor gereksinimlerinden sorumlu olan devletin halk koşuları organizasyonuna git-

mesi, ismi ne olursa olsun olumlu bir adımdır. Ancak, dünyadaki benzeri organizasyonlara uygun olarak "Sağlıklı Yaşam Koşusu" adının "Halk Koşusu"na dönüştürüleceğini umuyor ve bekliyoruz. Bu konudaki uluslararası organizasyonun adı "Uluslararası Halk Koşuları Federasyonu"dur ve halen 13 ülke bu federasyonun üyeliğine kabul edilmiştir. Bu ülkeler; Almanya, Avusturya, İsviçre, Lüksemburg, İtalya, Fransa, Belçika, Danimarka, Norveç, Hollanda, İsveç, İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Halen Federal Almanya'da 1713 "Halk Koşusu Kulübü" bulunmakta ve 8 milyon civarında kişi resmen koşmaktadır. Her koşudan sonra koşuyu tamamlayanlara madalya verilmekte ve ellerindeki kartlara kilometre damgaları vurulmaktadır. A.S.D. İzmir Şubesi 3. Halk Koşusundan sonra aylık halk koşularının diğer ülkelerdeki benzerlerine uygun olarak tüm hazırlıklarını tamamlamış, ancak değişen koşullar

nedeniyle bu gelişim tamamlanamamıştır. Halk koşularına katılacak kişiler önceden mutlaka sağlık muayenesinden geçirilmiş olmalıdır. Sağlık belgesi bulunan kişi kayıtlara geçirilmeli, kendisine bir taraftan merkezde kalan bir kart çıkarılırken, diğer taraftan da küçük bir kart kendi yanında kalmak üzere verilmelidir. Sporunun katıldığı her koşu ve bunun kilometresi merkezdeki ve yanındaki karta işlenerek damgalanmalıdır. Bu kartlara göre belirli kilometreyi dolduran (örneğin 25, 50, 100 kilometre, vs.) sporculara bu kilometreleri belirleyen plaket veya madalyonlar verilmelidir. Halk koşusu tesis ve masraf istemeyen bir spor dalıdır ve kitle sporu anlayışının yerleştirilmesi ve devam ettirilmesi yönünden çok önemlidir. Belirleyici en önemli özelliği sağlıklı elveren her yaşta herkesin aynı zamanda ve aynı yerde koşmasıdır. Toplu halde yapılan bu spor onun ayrılmayan bir özelliğidir. "Halk Koşusu" adı da bu özellikten gelmektedir. "Sağlıklı Yaşam Koşusu" da tek ve her yerde yapılabilir, ancak "Halk Koşusu" belirli koşullar içinde herkesin birlikte yapabileceği bir koşudur. Bu isim karışıklığının zaman geçmeden düzeltilmesinde yukarıda belirttiğimiz Uluslararası Halk Koşuları Federasyonu adı ile uyum bakımından da gerek olduğu kanısındayız. Sporun asıl amacı, kişinin ve kişilerin oluşturduğu toplumu sağlıklı ve mutlu kılmak, bu yolla onun üretimini artırarak ekonomik yaşama daha katkılı hale getirmektir. Gerçekten spor insan sağlığına önemli katkılarda bulunmaktadır. Birkaç örnekle konuyu daha iyi

kavramak mümkündür. Şöyle ki: Az hareketli yaşamı olan yani spor yapmayan bireylerin 30-50 yaş arasında olanları % 63 olasılıkla, 50 yaşın üstündekiler ise % 79,8 olasılıkla beyin kanaması ve infarktüs adayı olurken, devamlı beden hareketi yapan bu yaş dilimindeki kişilerde bu olasılık % 7,3'tür yani 10 defa daha azdır. Çok çarpıcı bu örnekten sonra diğer örneklere geçelim. Spor yapanlar, yapmayanlara oranla % 14 fazlasıyla algılama, ayırtma ve terim depolama gibi beyin faaliyetlerine sahip olmaktadır. Spor yapmayanlarda hormonal faaliyetlerde kapasite düşümü olmakta, buna bağlı olmak üzere daha erken cinsel güç azalması, şeker hastalığı olasılığında belirgin artma, ruhsal depresyon olasılığı artımı görülmektedir. Hareketsizliğin en göze çarpan etkisi hareket sisteminin kendisinde olmakta, eklemlerde kireçlenmeler erkenden oluşmakta ve karın kaslarındaki zayıflıkla ilgili olarak bel fıtığı ve diğer ağırlı bel hastalıkları ortaya çıkmaktadır. Sporun koruyucu hekimlik yönünden önemini bu kısa örneklerle özetlerken hastalıkların tedavisinde de gittikçe artan yerini hemen belirtmeliyiz. Gerçekten bugün birçok hastalıklar (Eklem kireçlenmeleri, eklem ağrıları, ruhi depresyonlar, aşırı zihinsel yorgunluklar, infarktüs, vs.) hekim yönetiminde tıbbi jimnastik, grup sporları ve hastasına göre verilen yürüyüş, koşu ile tedavi edilmekte, hasta için belirlenecek sürekli bir program, hastanın tüm yaşamında sağlıklı bir birey olmasını sağlamaktadır. Melloroviç'in sporu kalp ve damar sistemine etkisini değişik bilimsel çalışmalarla değerlendirerek elde ettiği liste tüm açıklıkla göstermektedir.

Birlikte yapılan halk koşuları veya tek tek yapılabilen sağlıklı yaşam koşuları (joging) yardımı ile yukarıda kısaca ayrıntıları belirtilen avantajlara herkes kavuşabilir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi kişinin mutlaka sağlık kontrolünden geçmesi, bu sporu mutlaka bilinçli olarak yapması gerekir. Özellikle orta yaş üzerindeki kişiler için sağlık muayenesi çok önemlidir. Sağlık muayenesinde bir sakınca görülmezse, kişiye zarar vermeyen bir program ayarlanır. Bu programa göre kişi koşu esnasında kendisini ayarlayabilir. Önce sporunun maksimum kalp atım sayısı hesaplanmalıdır. Burada "220-yaş" formülü kullanılır. 220 sayısından kişinin yaşı çıkarıldığında kalan sayı ulaşılması sakıncalı olmayan en yüksek kalp atım sayısı ortaya çıkmaktadır. Bunun üzerin-

de kalp atım hızı varsa ya kişi çabuk yorulur ya da bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sayıya ulaşmaya gerek de yoktur. Bu sayının % 60-90 arasında bir nabız sayısı istenen sonucu almak için yeterlidir. Nabızı bu şekilde tutarak koşu veya yürüyüşü ayarlamak mümkündür. Kısa bir örnek hesap ile konuya daha açıklık getirelim. Örneğin 50 yaşında bir kişinin spor esnasında en yüksek nabız sayısı 220-50 = 170

olmalıdır. 170 sayısının % 60'ı olan 102 ile % 90'ı olan 136 arasında nabızı tuttuğumuz takdirde tehlikesiz ve verimli bir spor yapıyoruz demektir.

Görüldüğü gibi hekim kontrolü altında yapılan halk koşuları tehlikesiz bir şekilde sağlığımızı korumasına ve yaşam boyu mutlu ve zinde olmamıza olanak verecektir. Öyleyse hep beraber halk koşularına...

Spor travmatolojisinde gelişmeler (ARTROSKOPİ ve ARTROSKOPİK CERRAHİ)

Artroskopi özel bir aletle eklem içinin görülmesidir. Vücuttaki bütün eklemlerin yaralanma ve hastalıklarını tanıma ve tedavide günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Artroskop adı verilen alet sporcularda yaralanmanın çok okluğu diz ekleminde en çok kullanılmaktadır. Bir menisküs yaralanması en kısa zamanda ve gözle görülerek tanınamakta, hemen tedaviye geçilmemektedir. Bu alet olmadan yapılan muayenelerde hastanın başlangıçtaki iki hafta içinde, çok ağrılı olması nedeniyle muayenesi yeterince yapılamamakta ve kesin tanı konması gecikmekte idi. Bu gecikme ameliyatın da gecikmesine yol açmakta, özellikle sporcu için zaman kaybı doğmaktaydı. Günümüzde yaralanmadan hemen sonra yapılan artroskopi ile yaralanma erkenden tanınmakta, tedavi erkenden yapılabilmekte, böylece gereksiz zaman kaybı ortadan kaldırılmaktadır. Menisküs yaralanmalarının tanısında ilk olarak artroskopinin kullanılması 1925 yılına varmakla beraber, artroskopinin yaygınlık kazanması 1957 yılında Japon Masaku Watanabe'nin ilk artroskopi atlasını yayınlamasından sonra ortopedistler arasında geniş kullanım bulmaya başlamıştır. İlk artroskopların eklem giren tüplerinin çapı 7.3 mm. iken, günümüzde bu çap 1.7 mm'ye kadar inmiştir. Bugünkü gelişmiş artroskoplarda ışık kaynağından ışığın nakli cam lifleri ile doldurulmuş bir kordon yolu ile artroskopa gelmekte, böylece ışık kaynağındaki sıcaklık canlı dokudan uzakta tutulmaktadır. "Soğuk ışık" adı verilen bu sistemde elektrik kaynağı da uzakta tutularak hastaların elektrik çarpmalarından korunması sağlanmaktadır. Görüntüyü göze ulaştıran optik dizge "çubuk mercek dizgesi" şeklindedir ve bugün bütün modern artroskoplarda kullanılmaktadır. Artroskoplardaki mercek dizgesinde bütün mercekler sonsuza ayarlandığından, büyütme yalnız basit bir büyüteç büyütmesine eşittir. Bu nedenle artroskoplar mikroskop veya teleskoplarla karşılaştırılmaz. Artroskopun görme alanı objektifin gördüğü alandır, artroskopun çapı arttıkça görme alanı da büyür. Ülkemizde ilk artroskopi 1977'de İsveçli meslektaşımız E. Erikson'un Ege Üniversitesi Ortopedi Travmatoloji Kliniğinde verdiği kursta yapıldı. Halen üç merkezde tanı amacıyla artroskopi uygulanmaktadır.

Son yıllarda artroskopi alanında çok önemli sayılabileceğimiz bir gelişme ortaya çıkmıştır. Artık diz içindeki birçok ameliyatlara, özellikle menisküs ameliyatları artroskop yardımıyla 5 mm. kadar genişlikteki bir delikten yapılabilmektedir. Artroskopa takılan küçük bir televizyon kamerası ile diz eklemindeki dokular televizyon kamerası üzerinde rahatça görülmekte, büyütülmüş olarak görülen bir menisküs yırtığı veya bir kırık zedelenmesi özel geliştirilmiş aletlerle tedavi edilmektedir. Bu özel geliştirilmiş aletler içerisinde küçük pensler, makaslar yanında kesici aletler de bulunmaktadır. Ayrıca bu aletler içinde önemli gelişme elektrikle çalışan döner makaslardır. Bu makasın ucu, çıkarılması istenen yırtık menisküse yaklaştırılmakta, makas çalıştırıldığında yırtık menisküs parça parça makas tarafından kopararak dışarıya emilerek atılmaktadır. Artroskop yardımıyla menisküs ameliyatları dışında, "eklem fareleri", kırık aşımları, kapsül gerginlikleri de ameliyatla düzeltilmektedir. Deneyimli bir cerrah bir menisküs ameliyatını toplam yarım saat içinde tamamlayabilmektedir. Bu artroskopik ameliyatlarda en önemli avantajı ekleminde önemli bir yara açılmadan ameliyatın tamamlanmasıdır. Böylece hastanın erkenden hareketli hale gelmesi ve hastaneden taburcu olması olanaklıdır. Artroskop yardımıyla ameliyat edilen bir menisküslü sporcu, ertesi günü ayağa kalkabilmekte, hastaneden taburcu olmakta, hatta bazıları ameliyattan bir hafta sonra spora bile başlayabilmektedir.

Görüldüğü gibi artroskop yardımıyla diz yaralanmaları kolayca tanınmakta, küçük sayılabilecek bir ameliyat ile tedavisi sağlanan sporcular erkenden spor yaşamına dönebilmektedirler.

	ANTREMANLI SPORCU AĞIR İŞÇİ	ANTREMANSIZ KİŞİ BÜRO MEMURU
Kalbin tipi	Büyük verim kalbi	Küçük uygarlık kalbi
Kalbin ağırlığı	350-500 gr	250-300 gr
Kalbin hacmi	900-1400 ml	600-800 ml
Kapiller-Kolleteral	Artmış	Azalmış
Kalp atım sayısı	30-60/dk	70-80 dk.
Sistolik basınç	Daha küçük	Daha büyük
Günlük kalp işi	5000-10000 m ³	10000-15000 m ³
Kroner dakika hacmi	250 ml/dk.az	Daha fazla
Kardiyal O ² sarfı	30 ml/dk.az	Daha fazla
Kan akım hızı	Yavaş	Hızlı
Nabız dalga hızı	Daha küçük	Daha büyük
Damar elastikiyeti	Daha fazla	Daha az
Periferik kapiller	Fazla	Az
Arterio sikleroz	Ender	Sık
Kroner yetmezlik	Ender	Sık
Hiper tansiyon	Ender	Sık
Maksimal dakika hacmi	30-35 lt/dk	20-25 lt/dk.

BİLİM VE SPOR

Çağlar KIRÇAK

AKDENİZ güneşinin ısıttığı sıcak İspanya tüm dünyanın ilgiyle beklediği büyük bir spor şölenine sahne oluyor bu ay.

Dünya futbolunun devleri, İspanya'nın yeşil çimlerinde 1982 Dünya Kupası'nın zorlu savaşımını verirken, milyonlarca kişi tribünlerden, televizyonlardan Endülüs'teki siyah saçlı İspanyol dilberinin değil, büyük futbol ustalarının raksını seyredecek.

Ama biz her zaman olduğu gibi, gene yokuz bu şölende. Hem de yediden yetmişe futbol hastalığına tutulmuş bir toplum olduğumuz halde yokuz...

Ok kişiye düşündürücü bir çelişki gibi gelecektir bu olgu. Ancak, *bilim ve spor* henüz bir bileşim halinde getiremeyen bir toplumun dünya sporunun ilk basamaklarında emeklemeye çabalaması pek öyle yadigarınamamalıdır.

Sistemli çalışma ve bilimsellik, çağımızın -spor da dahil- her uğraşına egemen olmuştur artık. Bu çizgiden uzak durup, bir heyamola teknesinde mucize rüzgarları bekleme-ye kalkınca alabora olmak elbette işten değildir.

Dünya iyi biliyor bu gerçeği. Onlarda tüm spor dalları bir bilim ağacının gövdesinde birleşip veriyor meyvelerini. Ve adamlar makineleşmiş oyuncuların kurulu takımlarla gelip, binlerce seyircimiz önünde bir bilgisayar düzeniyle karşımızda top koştururken, bizler bu doksan dakikalık savaşında tıknaf olup, tüm anıtlarımızı İzmir'deki Atatürk Stadi'nin ugruna, kerametine bağlıyoruz.

Bilim ve teknolojinin biçimlendirdiği bir yüzyılın son çeyreğinde,

futbolcumuzla, antrenörümüz, basını ve seyircimizle, İzmir'deki stadyumun ulusal futbol takımımıza uğur getireceğine inanıyor, sonra da dünya sporundaki yerimizi saptayan utangaç bir ibrenin gösterdiği düzeyde bulunuşumuza şaşır kalıyoruz.

Ne var ki, son yıllarda bu "uğurlu" statta da peşpeşe yenilgiler almaya başladık. Evliyalar, yatırımlar artık ulusal takımımızın maçlarını izlemez oldu galiba...

Bilimsellikten uzak, sistemsiz, tutarsız bir spor anlayışının yaratacağı tablo bu olacaktır. Elbette herkese yenileceğiz... Spor alanlarında elde edilecek başarıları mucizelere ve sporcularımızın "şahlanmalarına" bağladığımız sürece yaşayacağız bu olguyu. Ancak kaba övünmelerden, kendi kendimizi aldatmaktan kurtulduğumuz ve bilimsel kaynaklardan beslenen bir spor disiplini ve ahlakına kavuştuğumuz gün dünya sporunda bizim de saygın bir yerimiz olacaktır.

Basketbol ve voleybolde son yıllarda elde ettiğimiz başarılar, bu gerçeğin somut örneği değil midir?

Basketbol ve voleybolde dökülmüyoruz diğer dallarda döküldüğümüz gibi. Çünkü herkes biliyor ki, bu alanda uğraş verenler, yöneticisiyle ve sporcusuyla, belirli bir kültür düzeyinden kaynaklanan bir sorumluluk duygusuna, sporcu olmanın bilincine sahip bulunuyorlar. Sıkı bir disiplinle çevrelenmiş çağdaş ve bilimsel çalışma yöntemleri doğal olarak başarıya götürüyor onları.

Çalışmadan övünmüyorlar ve kazanılan sportif zaferlerin alçak gönüllü emekçileri olarak yeni savaşımına hazırlanıyorlar, sabırla... Böylece, özellikle basketbolda çiz-

diğimiz başarılı çizgi ile futbol, güreş başta olmak üzere tüm spor dallarındaki iniş eğrisinin karşılaştırılması bilim ve spor bileşiminin çağımızdaki önemini vurgulayan çarpıcı bir tablo oluşturuyor.

Güreş deyince, yıllardır koşullandırıldığımız bir sav geliyor aklıma: *Türk gibi kuvvetli savı...*

Çocukluğumuzdan bu yana bunun gerçekliğine ve dünyanın en güçlü insanlarından oluşan bir toplum olduğumuza inandırmışızdır kendimizi. Koca Yusuf'ların, Filiz Nurullah'ların, Kara Ahmet'lerin torunları olmakla övündük hep. Pazi gücüyle tüm ulusları, ırkları ezme düşüncesi bize doyumsuz onurlar verdi. Bu nedenle, Türk güreşi çağımızdaki ilk patlayışını 1946 Avrupa Birinciliğinde gerçekleştirip, Yaşar Doğu, Celal Atik ve Gazanfer Bilge birincilik kürsülerine çıktıklarında, yer yerinden oynamış, altı üstüne gelmişti Türkiye'nin. Tarihimizin şanlı Mohaç, Kosova, Preveze savaşlarına bir de Stockholm zaferi eklenmişti o günlerde.

Bu başarılarımızı başka başarılar izledi. Türk güreşçileri Londra Olimpiyatlarında, dünya kupalarında nice görkemli zaferler elde etti. O yıllarda Avrupa bir yandan İkinci Dünya Savaşı'nın korkunç yıkıntılarını kaldırmaya çabalarırken, bir yandan da güçlü pazılarımıza bakıp, parmak ısırıyordu.

Çalıştılar... Ve onlar çalıştıkça bizim o güçlü pazılarımız erimeye başladı. Çalıştılar ama övünmediler. "Macar gibi, Alman gibi, Bulgar gibi güçlü" demeden, bilimsel yöntemlerle ve sabırla çalıştılar, sonunda derin bir suyun karallıklarında kaybolan bir çakıl taşı gibi yok olduk güreş dünyasında...

Artık birincilik, ikincilik kürsülerinde başka ulusların sporcuları vardı. Göğüslerindeki madalyaları, sabırlı, disiplinli ve sistemli bir çalışmanın ışıltılı ürünleriydi. Onlar, güreş gibi insanın kas gücüne dayalı bir sporda bile, gıdası bilim olan bir kafanın kası yenilgiye uğratacağını kanıtlamışlardı. Tıpkı insanoğlunun doğaya kas gücüyle değil, aklıyla egemen olması ve ilk alet kullanmaya başladığı gün doğaya karşı ilk yengisini kazanması gibi...

İnsanoğlu doğayı bilimle yendi. Dünyayı aklıyla yonttu. Denizlere, dağlara, ovalara, beyin denilen o harikulade bilgisayarla egemen oldu. Atomu, yumrukla soğan parçalar gibi değil, aklıyla parçaladı.

EINSTEIN PARİS'TE

Nazif TEPEDELENLİOĞLU

ALBERT Einstein 28 Mart 1922 ile 10 Nisan 1922 tarihleri arasında Paris'i ziyaret etti. Ziyaret Einstein'ın 1905 yılında yayınladığı özel ve 1915 yılında yayınladığı genel görecelik kuramlarını Fransız bilim dünyasına açıklamak amacını güdüyordu.

Bu ziyaretin gerçekleşmesine önyak olan Paul Langevin'dir.¹ Langevin bu amaçla College du France adlı Fransız bilim kurumunun onayını alarak Einstein'ı Paris'e davet eder. Einstein iki hafta süreyle Paris'te bir dizi konferans verir, kuramını açıklar. Konferanslar sırasında kurama karşı olanlarla kuramın yandaşları ve Einstein arasında canlı bir diyalog gelişir, Fransız bilim adamları görecelik kuramıyla yakından tanışır.

Genel olarak bu tür bilimsel toplantılar yalnızca bilim adamlarını ilgilendirir ve tartışılan konular onların arasında kalır. Ancak bu kez söz konusu olan kişi Einstein'dır ve Einstein 1922'de dünya çapında ünlü bir fizikçidir; ayrıca Fransızların daha 4 yıl öncesine kadar savaşmakta olduğu "düşman" bir ülkede doğmuştur; şimdi İsviçre vatandaşsıdır ama Alman asıllıdır. Dolayısıyla Paris basını bu ziyarete büyük ilgi gösterir. O tarihte Paris'te 30 kadar günlük gazete çıkmaktadır. Bunların hemen hepsi sayfalarında Einstein'dan söz eden yazılara yer verir.

Aslında daha 1906'da Paul Langevin Einstein'ın özel görecelik kuramına ilişkin makalesini okumuş, bu kurama karşı büyük ilgi duymuş ve Collège de France'ta verdiği derslerde bu kuramı aralarında Emile Borel, Jacques Hadamard, Elie Cartan gibi büyük matematikçilerin ve fizikçilerin de bulunduğu bilim adamlarına aktarmıştı. Ancak konuya karşı yaygın ilgi uyandırmayı başaramamıştı. Bu durumu Fransa'da bilimin ilerlemesine karşı bir engel olarak gören Langevin, sonunda, Einstein'ı Paris'e davet etmeye karar vermişti. Ama yıl 1914'tü ve savaş başlamıştı. Bu yüzden Einstein Paris'e gidemedi. Böylece 1919'a gelindi. 1919 Einstein'ın ge-

(1) Paul Langevin (1872-1946) ünlü Fransız fizikçisi. Langevin 2. Dünya Savaşı'nda Nazilere karşı açıkça tavır alan en etkili bir bilim adamıdır. Bu nedenle ünlü, kukla Vichy rejimince gölgelenmek istenmiştir.

"Zaman yoktur" ibaresi günün gazetelerinde bir nakarat haline gelmişti. Oysa bilindiği gibi Einstein böyle bir söz söylememişti. Gazetelerin aceleyle ve bilgisizlikle bozup kısalttıkları(!), Einstein'ın "Newton'un anladığı anlamda mutlak zaman yoktur" tümcesidir. Aşağıda 5 Nisan 1922 tarihli L'Oeuvre'da yayınlanan bir karikatür görülmüyor:

Su Einstein'ın sözünü ettiği iyi zamanlar olsa gerek...

nel görecelik kuramının deneysel olarak sınıandığı ve geçerliğinin kanıtlandığı yıldır.

Dünya çapında ilgi uyandıran bu deney Fransız gazetelerine hemen yansımaz. Çünkü deneyin yapıldığı sıra Paris gazeteleri 3 hafta sürecek bir grev nedeniyle çıkmamaktadır. 1919 ile 1921 arası Fransız Bilimler Akademisi'nde yeni kuramın değeri üzerindeki tartışmalarla geçer. Kuramın karşıtları arasında hâlâ eterin² varolması gerektiğine inanan Sagnac, fiziğin mekaniğin önünde yer almasını hazmedemeyen Charles Fabry, Newton mekaniğine göre mutlak olması gereken zamanın ne pahasına olursa olsun "mutlak" kalması gerektiğini savunan Edouard Guillaume'u sayabiliriz.

Karşıtlar, August Comte'un³ pozitivizminin ortaya attığı "yüce bilimsel yapı"nın yasalarının tümünün keşfedildiğini ve artık yeni keşiflerin bu yapının ufak tefek eksiğini-gediğini kapatacak nitelikte olması gerektiğine inanıyorlardı. Artık bilimde varolan yasaların altüst edecek yeni buluşlara yer yoktu.

Öte yandan yandaşlar Langevin'in de etkisi ile, recelik kuramında, Maxwell'in elektriği ve magnetizmayı bir çatı altında birleştiren elektromagnetizma kuramına benzer, evrenin tüm yasalarını bir büyük çatı altında alabilecek bir bileşim olanağı görüyorlardı.

Adeta bir "sağırlar diyalogu" biçiminde sürdürülen bu tartışmalarla 1922 yılına gelindi.

(2) 19. yüzyıl bilim adamları elektro-magnetik dalgaların, dolayısıyla ışığın boşlukta yayılamayacağını düşündükleri için uzayın "eter" adı verilen bir madde ile dolu olduğunu varsıyorlardı.

(3) August Comte (1798-1857) Fransız felsefecisi. Klasik pozitivizmin ve sosyolojinin kurucusu olarak bilinir.

Fransa'dan ayrılmadan önce Einstein, Paul Langevin ve birkaç gazeteciyle birlikte savaş sırasında yıkılan bölge-i gezmişti. Resimde Einstein görülüyor.

Painlevé ise muhabirinin akıl sağlığından şüpheli, huzursuzca kendisini dinlemekle yetinir. Genel ilgisizlik nedeniyle düş kırıklığına uğrayan Hinstin sonunda ünlü bir yerde bir konferans verir; bu herkesi çok eğlendirir. Hinstin bundan sonra ortadan kaybolur. Bazı dedikodulara göre Hinstin bir akıl hastanesine kapatılmıştır. Kimine göre ise Hinstin Almanya'ya gitmiş ve orada adını Einstein'e(!) çevirerek bundan böyle Paris'te cidiye alınmayı başarmıştır.

Einstein birinci konferansını 31 Mart'ta Collège de France'ta verir. Bu konferansta özel ve genel görecelik kuramlarını sergiler. 1 Nisan'da Le Figaro haberi şöyle vermektedir: "Bilim adamının yarattığı ilk izlenim içten bir cana yakınlık oldu. Bay Einstein'ın güzel denebilecek bir başı var. Yüksek bir alın; yer yer kır, doğal dalgalı saçlar; melankolikten çok, esnli gözler; küçük siyah bir bıyıkla gölgelenmiş ağız; bu matematikçinin ne vahşi, ne sert ne de kuru denecek bir yanı bulunmamakta."

Böylece Einstein gazetecileri hoşnut etmiştir. Hatta o denli ki kimi gazeteciler onun şu can sıkıcı "Almanlığını" bile unutturmuşlardır. 1 Nisan tarihli Le Journal'dan: "... tonlamaları aynen Manş'ın öte yakasındaki dostlarımızinkine benziyordu." 1 Nisan tarihli Le Gaulois'dan: "Fizyonomisi Akdenizlileri andırıyor. Teni esmer, saçları biraz kıvrıkcık, arkaya atılmış, gözle-

ri kapkara; hepsi onun Germen kökenini inkar ediyor sanki."

Einstein'ın "esmer teni", "kıvrıkcık saçları" ve "kara gözleri" arasında kaybolan görecelik kuramını sonunda 30 Martta "Einstein'ı Anlamak; -Zaman Nedir?- Uzak Nedir?" başlıklı yazıda L'Ère Nouvelle'de buluyoruz. Yazar kendi durumunu anlatmakla başlıyor yazıya: Einstein'ın kuramını anlamış gibi görünecek ve açıklamaya çalışacak zavallı bir gazetecide biraz kendini beğenmişlik -dolayısıyla biraz gülünçlük- olmalı. Bununla birlikte, yüksek matematikle pek içli dışlı olmayan ortalama halk da bu çok yüksek düzeydeki problemlerle karşı karşıya geldiği zaman hiçbir şey bilmiyormuş gibi görünmemek için bu gazetede (...) üstünkörü birşeyler görmek ister."

Yani amaç konuyu halkın anlayacağı bir biçime sokup aydınlatıcı bir işlev görmek değil, ağız laf yapan sosyete beyefendilerine ve hanımefendilerine malzeme üretmek.

Bunlar malzemelerini yalnızca gazetelerden toplamazlar doğal ki. Üniversiteye gidip ders de izlerler. 24 Mart tarihli L'Internationale'dan: "Her hafta Sorbonne yakınındaki sokakları arabalarıyla, (Sorbonne'daki) bir anfiyi kürklü bedenleriyle ve zihinsel atmosferimizi de budalaca sözleri ile istilâ eden bu kenar mahalle sosyetesine insan pek karşı çıkamıyor. (...) Profesörlerin dersleri pudra kokuyor. Böylece her yıl bir ders moda oluyor; ve hep birlikte o ders izleniyor. (...) Bu musibetten Sorbonne ne zaman kurtulacak?"

Bu sorunun yanıtını bilemeyiz ama şunu söyleyebiliriz: Herşeye karşın Einstein'ın Paris'e gitmesi son toplamda hem uluslararası barışa hizmet etmiştir hem de görecelik kuramının Fransız kamuoyunda -nitelik bakımından yetersiz boyutlarda da olsa- tartışılmasına neden olmuştur.

Bu yazıyı anlamsız bir rastlantıdan söz ederek bitirmek istiyorum. 29 Mart 1922'de L'Excelsior adlı gazetede şu öykü yer alır: "Şu Arkadyalılar ile ay tutulması hakkındaki öykü biraz palavra galiba. Bu kişiler o kadar cahilmişler ki ay tutulunca bir eşeğin karnını yarmışlar. Zavallı hayvanı Ay'ı yemekle suçluyorlarmış; çünkü eşek ayın görüntüsünün düştüğü su birikintisinden su içmeye kalkışmış ve tam o sırada ay tutulduğu için ayın görüntüsü eşeğin ağzının altında yokolmuş. Eğer bu öykü gerçekse bize yalnızca Boileau'nun⁶ şu dizelerini yinelemek düşüyor: 'Gerçek, kimi kez olası değildir!'"

Başvurduğum kaynak bu öykünün Einstein'ın ziyareti ile ilgili olarak mı yoksa başka bir nedenle mi yazıldığını söylemiyor. Ama şurası apaçık ki ay ya da güneş tutulmaları ile fazla uğraşmaya gelmiyor. Çünkü biliyorsunuz zavallı Einstein'ın da 1955'te ölümünden sonra "dehasının izlerini incelemek" için kafatasını açıp beynine bakmışlardı.

Şu halde ay tutulunca teneke çalmaya devam.

Kaynak:

Michel Biezunski "Einstein à Paris" La Recherche, Sayı 132, Nisan 1982

(6) Nicolas Boileau (1636-1711) çağının önde gelen Fransız ozanı ve edebiyat eleştirmeni.

1922'de Paul Langevin'in davetini yinelediğini görüyoruz. Ancak hâlâ sürmekte olan uluslararası gerginlik Einstein'ın daveti kabul etmemesine neden olmaktadır. Bu kez araya Einstein'ın arkadaşı Almanya Dışişleri Bakanı Walter Ratheneau girer ve Einstein'ın Paris'e gitmesinin Fransız-Alman ilişkilerinde bir yumuşama etkisi yapacağı konusunda kendisini ikna eder. Einstein'ın Paris'e geleceği haberinin Paris gazetelerinde yer alması ile de coşku, öfke, kırgınlık ve merak Fransız kamuoyunu sarar.

L'Ère Nouvelle, Le Temps ve La France gibi kimi gazeteler Einstein'ı İsviçreli bir matematikçi olarak tanıtır. Bu da hemen bir tartışmaya yol açar. Örneğin Le Populaire 21 Mart'ta şöyle demektedir: "Temps ne derse desin Einstein Almandır. (...) Le Temps bir Alman dâhisine hayran olmaktan utanç duymuyor mu?" İki gün sonra L'Écho de Paris tartışmayı doruğuna ulaştırır. Bu gazeteğe göre, Collège de France'ın profesörleri Einstein'la ilgili yaptıkları oylamada kendisinin Paris'e davet edilmesine çok az bir oy çokluğu ile karar vermişler, ancak halkın sokaklara dökülüp bu karara karşı gösteri yapacağından korktukları için daha sonra

Uzayın Eğrikligi

EINSTEIN'IN genel görecelik kuramı uzayda iki nokta arasındaki en kısa yolun genel olarak bir doğru değil, o iki nokta arasında bulunan kütle ya da kütlelerin miktarına bağımlı bir eğri olduğunu söyler. Yani uzay düz değil eğriktir. Işık bir noktadan başka bir noktaya o iki nokta arasındaki en kısa yolu izleyerek gittiği için, ışığın bir doğru boyunca değil, en kısa yolu belirleyen eğri boyunca yayılması beklenir. Dolayısıyla ışık özellikle büyük kütlelerin yakınından geçerken "doğrusal" yolundan sapar. Öyleyse, örneğin, güneşe doğru baktığımızda güneşin arka tarafındaki yıldızları -bu yıldızlardan gelen ışınlar güneş tarafından saptırılacağı için- oldukları yerden daha başka yerde görürüz. Şimdi aynı yıldızı 6 ay ara ile iki kez gözlediğimizi düşünelim. Dünya güneşin etrafında döndüğü için, birinci gözleyişimizde yıldızı gece görüyorsak, (yani güneş yönünün tersi yöne baktığımızda görüyorsak) ikinci gözleyişimizde gündüzleyin, güneşe doğru baktığımızda görmemiz gerekir. Ayrıca bu ikinci kez yıldızdan gelen ışınlar güneşin yanından geçecekleri için sapacaklarından bu ikinci gözleyişimizde yıldızı gökyüzünde farklı bir yerde imiş gibi görürüz. Ancak, hem güneşe doğru bakmak hem de gökte yıldız görmek her zaman olacak iş değil doğaldır ki. Peki öyle anlar yakalayabilir miyiz ki bu iş olanaklı olsun? Evet, güneş tutulması olduğu zaman! Ay dünya ile güneş arasına girip güneşi tümünden kapattığı zaman güneşin etrafında birkaç parlak yıldız seçebiliriz. İşte 29 Mart 1919'da meydana gelen ve Kuzey Brezilya'dan ve Batı Afrika'da Girne Körfezindeki Principe Adasından İngiliz bilim adamlarınca gözlenen güneş tutulmasında güneşin arkasındaki bazı yıldızların 6 ay önce gece göründükleri yerden başka yerde görüldüğü saptandı. Sapma miktarı Einstein'ın genel görecelik kuramının öngördüğünün aynısıydı.

pişmanlık duymuşlar ve bu kararlarını gizli tutmak istemişlerdir; sır saklanamadığı ve dışarı sızdığı için de şu anda tedirgindirler. Gazete aynı yazıda "çok saygıdeğer vatanseverlik duygularından" söz etmekte ve bu duyguların sırf Einstein'ın Paris'teki varlığı ile bile zedelenebileceğini söylemektedir. Gazete hakettiği yanıtı almakta gecikmez. O akşam yayınlanan L'Internationale bu yazıyı "nasyonalist aydınların çoğunluğunun açığa vurmadığı arzulardan da daha aşağı düzeyde iğrenç bir makale" olarak niteler. Başka bir sağduyulu ses de 24 Mart'ta Le Journal du Peuple'den gelir. Gazete Collège de France'ın Einstein'ı davet etmekle gösterdiği soylu davranışı sevinçle karşılamakta ve bir "bilim ve düşünce enternasyonal" oluşturulmasını önermektedir. Böylece "korkunç insan kırmına" yeniden dönülmesi önlenmiş olacaktır. "Bilim insanlığın ve barışın yanında yer almalıdır; yoksa savaş sırasında olduğu gibi barbarlığın hizmetinde değil."

Einstein'ın uyrukluğu konusunda yaratılan tartışmaya koşut olarak başka bir konu daha tartışma konusu olur: Görecelik kuramı Fransız ruhuyla -ya da düşünce biçimiyle- bağdaşır mı? 22 Mart'ta Le Journal'da ünlü kimyager Le Châtelier'nin meslek yaşamının 50. yılını kutlamak amacıyla bir yazı yayınlanır. Bu kişi, konuşmalarında, bilim yasalarının, kısmen de olsa, hatalı gibi gösterilmesine karşı olan nefretini dile getirmekte ve şöyle demektedir: "Her birimizin yeni bir bilim yaratmaya çalışması ve bilim adamlarının kuşaklar boyu güç belâ ortaya çıkardıkları bu büyük yapıyı altüst etmesi çilgınlıktır." Gazetede yayınlanan yazı bu söze atıf yaparak şu sonucu çıkarmaktadır: "Herşeyi altüst etme amacını güden -belki doğru olan ama fazla gürültü patırtı yapmasalar daha da değer kazanacak- cüretli kuramların belirverdiği zamanlar, kamuoyu, o denli yerinde, o denli sadık, tek kelimeyle o denli Fransız olan bu yüce felsefe örneğini unutmamalıdır." Görüldüğü gibi Fransız felsefesi doğası gereği(!) görecelik kuramına karşıdır!

24 Mart tarihli La France'ta şu şaşırtıcı başlık yer alır: "Ronsard daha o zaman Einstein'lık etmişti."⁴ Yazar bu makalede yeni kuramın önemini küçültmek, uzay ve mutlak zaman kavramlarının neden bir kenara itilmemesi gerektiğini açıklamak istemektedir: "Hiçbir ulus uzay ve zaman dışında gelişip serpilemez. Vatan fikrini bu iki ölçünün gerçekliğine mutlak iman oluşturur."

Einstein'ın Paris'e gelmesinden sonra işler iyice çığırdan çıkar. 5 Nisan'da yayınlanan Le Journal'da Clement Vautel nam bir gazeteci, "Einstein Fransız olsaydı neler olurdu?" fikrinden kalkarak bir öykü yazar. Öyküde Hinstin⁵ adlı ne idüğü belirsiz bir kişi bütün Paris gazetelerine gönderdiği bir mektupta, o zamana kadar geçerli kabul edilen tüm zaman, uzay ve yerçekimi kavramlarını "allak bullak" eden bir kuram geliştirdiğini yazar. Bütün gazete sorumluları doğal olarak bu mektubu çöp sepetine atarlar. Ama bu Hinstin'in hevesini kırmaz. Bu kez Hinstin Sorbonne, Collège de France ve Bilimler Akademisindeki bilim adamlarına başvurarak, bütün itirazları yanıtlamaya hazır olduğunu bildirir. Paul Langevin Hinstin'i nazikçe başından savar. Paul

(4) Pierre de Ronsard (1524-1585) Rönesans Fransası'nın en ünlü ozanıdır. Yazdığı şiirler çağının yaşama biçimine, eğilimlerine, değer yargılarına tanıklık eder.

(5) Bunu "Ensten" ya da "Enstin" gibi okumak gerek.

NAZIM HİKMET'İN BİLİNMEYEN BİR MANZUM ROMANI

Kemal SÜLKER

SAİR Nazım Hikmet 1950'de aften yararlanarak hapisten çıktıktan sonra eşi Münevver'le Moda Caddesindeki bir apartmanın bir katında yaşamını sürdürdü. Onu görmeye gittiğimde benden 1938'den önce yayınlanan kitaplarından birer tanesini bulmamı, hatta 1938-1950 arasında dergilerde yer alan şiirlerinden bulabildiklerimi göstermesini istediğini söyledi. Bu şiirler değişik takma adlarla, pek az da kendi adıyla yayınlanmış, bir kaçına da yazarının adı konmamıştı.

Yapılarıyla ilgili konuşmalar yaparken "Ocak Başı" adlı bir manzum piyesinin olduğunu ancak kitaplaşmadığını, bunun gibi Kan Konuşması adlı romanının da gazete sü-

tunlarında kaldığını, o romanın sonunu Naci Sadullah Danış'ın yazmak zorunda kaldığını açıklamış, Yolcu adlı bir piyesini de 1933'lerde yazmaya başladığını, bitirdiği aylarda yeni tutuklanmalarla karşılaştığını, piyesi Naci Sadullah'a emanet ettiğini belirtmiş, ama Naci'nin o piyesi yitirip yitirmediğini bilemediğini de eklemişti. Bu arada manzum bir roman yazdığını, o sırada dostu ve avukatı İrfan Emin'in edebiyatçı yanının ağır basması ve romanı okumak istemesi üzerine müsveddeleri kendisine verdiğini, bir hafta kadar sonra getirdiğinde:

"Nazım, nefis bir aşk ve Anadolu romanı yaratmışsın, kutlarım" dediğini aktardı. Nazım:

"Üstad daima bana olan sevgisini, eserlerimi okuyunca abartarak över" dedi ve ekledi:

"O manzum romanı Yusuf Ziya Ortaç ısmarlamıştı bana.. Serbest nazımla değil, hece vezniyle yazılmasını da şart koşmuştu, ben de öyle yazmıştım. Ama romanı Yusuf Ziya'ya verip vermediğimi anımsamıyorum, fakat sayfası otuz liradan pazarlık yaptığımı iyi hatırlıyorum."

1925'te yazılan romanı ısmarlayan Yusuf Ziya, o yılın Mart başına kadar Nazım'la sık sık karşılaşmış ve konuşmuştu. Kitabı istemesi ve Akbaba'da yayımlaması gerekirdi. Bunu söyleyince Nazım'ın belleğinde bir kopukluk gördüm. Ama eşi Münevver yardımcı oldu:

"Nazım, sen o yıllar Aydınlık dergisinde şiirler yazıyordun ya... Akbaba'ya da hece vezniyle manzum roman yazmamı Yusuf Ziya istedi, ona verdim mi, veremedim mi diyorsun. Sonunu anımsamıyorsun. Yahu, Şeyh Said İsyanı mı nedir, Doğuda patlak verince bütün Aydınlıkçıları apar topar tutuklamışlar ya... Sen de gizlenmiş, sonra kaçmışsın.. İşte o sırada ya sen romanı Akbaba'ya götürmedin, ya da götürdün, sonrasını bilemiyorsun, aradan üç yıl filan geçince af çıkarıldı da sizler İstanbul'a döndünüz.."

Münevver Ran'ın bu açıklamasından sonra Nazım "öyle olacak" demekle yetindi.

* * *

Nazım Hikmet, yazın yaşamına şiirle başlamış, heceyi kullanmıştı. İlk şiirleri işgal altındaki ülke topraklarının kurtarılacağı umudunu taşıyor, o tür şiirleri elden ele dolaşıyor, öteki şiirleri içinden biri, bir gazetenin en başarılı şiir ödülünü kazanıyor ve okkalı bir para kazanıyordu. Nazım, hece ölçüsüne egemendi, duyguları yüce, anlatışı özgündü. Bursa'nın işgali (8 Temmuz 1920), Edirne'nin düşman eline geçmesi (25 Temmuz 1920) Nazım'ı da pek çok yurtsever sanatçı gibi üzmüş, etkilemişti. "Kaçırılan Kız Kardeşler" başlıklı şiiri (Alemdar, 18 Eylül 1920), o günlerin en çok ün yapan, elden ele dolaşan yapıtıydı, daha önce yazdığı "Kırk Haramiler'in Esiri" gibi.. (21 Ağustos 1920, s. 5)

Edebiyat tarihçisi İsmail Habib (Sevük) bu şiirlerle ilgili olarak şunları yazmıştı:

"Yunan taarruzunda Bursa ve

Edirne'nin sükutuna 'İki Hemşire'yi Umumi Harp'ten yaralı ve sakat çıkan vatanın ilahı kıyamına 'Kırk Haramiler'in Esiri'ni yazan Nazım Hikmet, heceye bu revân âhenkli ve vatani şiirlere numune olan kudretli eserleri verdiği vakit henüz bir çocuktur. Fakat ne ehemmiyeti var, şiir yaştan değil ruhtan akıyor. O ruh 'Kırk Haramiler'in Esiri'nde bir şiir gibi aktı." (Türk Tecdüüd Edebiyatı Tarihi, 1340 İstanbul).

Nazım o yıllarda İstanbul'da hececi şairlerin takdirini kazanmıştı ve Babıali'nin genç, usta tüm yazarları ve şairleriyle arkadaş olmuştu. Ref'i Cevat Ulunay'ın Alemdar gazetesinin "Nüshai edebiyat"lerinde ve Celal Sahir, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz vb. yayınladıkları Kitap adlı dergide şiirlerini yayınlıyordu. Kitap dergisi, aldığı sayıya göre anılıyordu: 1. Kitap, 2. Kitap, 3. Kitap gibi...

Nazım birkaç şiirini sevdiklerine "ithaf" ederek (adayaarak) yayınlıyordu. Yusuf Ziya'ya iki şiir sunmuştu: "Bir Dakika" 'Sevgili Yusuf Ziya'ya' denmişti (Alemdar, 4 Eylül 1920), "İki Dert" şiirinin başlık altına 'Yusuf Ziya'ya' denmişti. (13 Ekim 1920)

Yusuf Ziya'ya Nazım'ın yakınlığı, genç şairleri ve yazarları yüreklenmesinden, onlara bir ağabey gibi davranmasından ileri geliyordu. Yusuf Ziya'nın Nazım'a yakınlığı ondaki şiir yeteneğinden ve o güne kadar kullanılmamış teşbih ve 'istiare'leri dizelerine inci gibi dizmesinden ve üretkenliğinden kaynaklanıyordu. Nitekim Yusuf Ziya, İkdâm'da Yakup Kadri'nin gençlerle ilgili bir yazısına yanıt sayılan "Milli Edebiyat" başlıklı makalesinde (Alemdar, 6 Kasım 1920) Nazım'dan şöyle söz ediyordu:

"... Nazım Hikmet, bu yaşı henüz yirmiyi bulmayan çocuk 'Ocak Başı' diye bir perdelik manzum bir piyes yazıyor ki, her mısraında, yarıncı büyük muvaffakiyeti müjdeleyen bir kuvvet var."

Gerçekten de o sıralarda Nazım "Ocak Başı" adlı manzum piyes üzerinde çalışıyordu. Bu piyesten bir buçuk sütunluk bölüm, Yusuf Ziya'nın ileri sürdüğü savı doğrulamak ve belgelemek için Alemdar'da o yazının yanında yayınlanmıştı. O piyes sonradan Orhan Seyfi (Orhon)'nin yönetiminde yayınlanan Güneş (Sanat ve Edebiyat Mecmuası)'nda 10. sayıda yayımlanmaya başladı. (15 Mayıs 1927)

Güneş Dergisi, ayrıca, Yakup Kadri'nin Nazım'ı da öven yazısı üzerine Nazım'ın 1922'de başladığı özgür koşuklu şiirlerini anımsatan Kitab-ı Mukaddes başlıklı olanını yayınlamış (15 Ocak 1927) ve şu tanıtma yazısını koymuştu:

"Yakup Kadri Bey'in 'Alp Dağlarından' gönderdiği mektuplarda kudret-i edebiyesinden bahsettiği genç şairlerden 'Nazım Hikmet' Bey'in kendi tarzında yazılmış manzumelerinden birini, şair hakkında kârihlerimize bir fikir vermek için neşrediyoruz." (s. 4)

Nazım, 1925'te artık hece vezni bırakmış, özgür koşukla ürün veriyordu. 1922'de başladığı bu tür şiirlerinin bir bölümünü hiç yayınlamamıştı (Bkz: Nazım Hikmet'in Bilinmeyen İki Şiir Defteri, Kemal Sülker, YAZKO yayını). Bir bölümü de Aydınlık dergisinde yer almıştı:

"Yeni Sanat" (Nisan 1923), "Müşterek Zahmet" (Ekim 1924) "Aydınlık" (Eylül 1924), "Şairim" (Eylül 1924), "Yayından Fırlayan Ok" (Ekim 1924), "Yine Bu Bahse Dair: İlim" (Ekim 1924) vb.

Ekim 1924'te aften yararlanarak İstanbul'a dönen Nazım Hikmet yeni bir yaşama başlamıştı. Babıali'de iş arıyordu, eski tanıdıklarından Yusuf Ziya'nın Akbaba adlı haftalık bir gülmece dergisini çıkardığını öğrenmişti. Onunla görüşünce Yusuf Ziya'nın Nazım'a:

"Yaz, ama, yayınlayabileceklerimi yaz" demişti. Nazım da 1924 sonundan 1928'e kadar Akbaba'da kimi imzalı, kimi "Kartal" takma adıyla yazılar yazmıştı. İşte bu dostça ortam döneminde Yusuf Ziya'nın Nazım'dan "manzum bir roman" istediğini Nazım anımsıyordu. Üstelik hece vezniyle yazılmasının da başkoşul olduğunu söylüyordu.

* * *

"Akbaba'da hece ölçüsünde pek şiirim çıktı, düz yazıyla da yazdım" diyordu Nazım Hikmet. Hece ölçüsünde yazılanları Yusuf Ziya çok beğeniyordu. Nazım'ın ölçüye egemenliği, uykulara kolayca yeni uyak bulması, bunların yapaylıkla ilgisinin bulunmaması, Nazım lehine yazılacak beceri ve başarıydı.

Yusuf Ziya hoşgörülüydü. Nazım da öyle. Bir gün Nazım, Orhan Sey-

fi'yle Yusuf Ziya'nın Akbaba'da bulundukları sırada bir şiirini vermiş: "İnci". Yusuf Ziya okuduktan sonra Orhan Seyfi istemiş, o da okuyunca:

"Vallahi harika, harika!" diye söylenmiş. Yusuf Ziya:

"Harika ama, bizim okur Nâzım'ın yeni şiirlerinden tad almıyor, hatta bakınız..."

Çekmeceden bir kağıt çıkarmış, sonra:

"Çekirge adıyla yazan arkadaşımız 'Zıpırım Ben' başlıklı bir şiir getirdi, Nâzım'ı yeriye kendi aklınca... Ama yayınlayacağım, okurun isteği bu yönde.. Nâzım, gücenmezsin değil mi?" Nâzım:

"Ben herkesin ne düşündüğünü özgürce yazmasından yanayım. Niçin güceneyim?"

Nâzım'ın "Hârîka" denilen İnci şiiri şöyle başlıyordu:

Yüzlerce sene evvel çok güzel
bir kız varmış,
Ayağına kapanıp bütün gençler
yalvarmış
Bu eşi bulunmayan güzeli
almak için
Erimişler aşk denen alevden
için için.
Güneşin sıcakıyla eriyen karlar gibi,
Hepsinin bu sevdadan hicran olmuş
nasibi.

O gün, Nâzım'ın gücenmeyeceğini söylediği manzum karalama Akbaba'da yayınlanmış (18.9.1924). Nâzım gülüp geçmiş gerçekten. O karalama şöyle başlamıştı:

Zıpırım
Yollarda yaya gitmektense,
Yaramaz mahalle çocuğu gibi
Asılırım
Tramvaylara!
Ta uzaktan
Üzerine doğru dev gibi yürüyen
kondoktörü
Seçen gözlerim
Dikizler
Ön safta oturan kadınları!

Nâzım'la dost olan Yusuf Ziya ona manzum roman ısmarlamış, Nâzım da yazmış, İrfan Emin (Kösemihaloglu) da okumuş, beğenmiş. Ama romanın sonu bilinmiyordu. Ben de Nâzım'ın bütün yapıtlarının yeniden yayına girdiği bir ortamda 1966'da Yusuf Ziya'nın "Bizim Yokuş" adlı portreler kitabını imzalatmak için Akbaba'ya gideceğimi,

Nâzım'ın manzum romanı hakkında bilgi isteyeceğimi söyledim, bir gün Naci Sadullah ve Ulunay'la söyleşirken Ulunay:

"Ben de gelir, sana şefaate ederim" dedi. Naci de atıldı:

"Ben de gelip ondan hesap sorayım, beni hepsarhoş diye tanıtmış!"

Ulunay kahkahayı bastı, "doğru yazmış" diyerek...

Yusuf Ziya yerindeydi. Bizi, özellikle Ulunay ve Naci'yi abartmalı bir sevgiyle karşıladı. Hoş beşten sonra ben konuyu açtım. Yusuf Ziya, gürlere gibi "Ooooo!" dedi, "Yıllar, yıllar geçmiş bir romanı Akbaba'da ya da başka bir türde yayımlayıp yayımlamadığımı şu anda anımsamıyorum."

Ulunay:

"Düşün biraz Yusuf Ziya, Kemal'i kırma, kafasına takılmış bir kere, Nâzım da böyle bir romanından söz etmiş, sen ısmarlamışsın bizim çileli şaire..."

Ortaç, Ulunay'ın bu sözleri üzerine başka bir gün gelirsem o konuda konuşabileceğini söyledi ve Ulunay'la 1920'lerde, Alemdar'dan, Nâzım'a şiiri için ödül vermeden, Naci'nin içinde daha velud, ama daha özenvermez bir üslupla yazdığından söz edildi.

İkinci ziyaretimde, elindeki bir kaç karikatürü ve lejantlarını inceliyordu. Konuyu anımsadı. İlginç şeyler anlattı. Söylediklerini not almıştım ama, bir türlü bulamadım. Oysa ince esprilerle ve zarif benzetmelerle süslü anlatımı olmuştu. Şimdi tamı tamına anımsadığım sözlerinden öz olarak belleğimde kalanlar şöyle:

Nâzım, manzum romanını Yusuf Ziya'ya vermişti. Ama Akbaba dergisinin çatısı hep iki üç sayı önceden çatılırdı. Verilen yazı en erken o günden on gün sonra hazırlanacak dergide yer alabilirdi. Kaldı ki Nâzım gibi ünlü bir şairin manzum romanı, hiç olmazsa üç-dört sayı bir-biri üstüne tanıtılmalı, okura bildirilmeliydi. Nâzım, romanını verdiği günlerde Doğudan bazı olumsuz haberler sızıyordu. Ankara ise "solcu basına karşı sert önlemler alacak" türünden söylentiler kulağa geliyordu. Böyle bir ortamda Nâzım'ın adıyla Akbaba'da romanı yayınlamak, pek büyük bir cesaret olacaktı, belki Akbaba'nın başına bir kapatma cezası gelebilirdi. Nitekim Akbaba'nın Şubat ayının son sayısını hazırlarken ve bir yanda Nâzım'ın romanının tanıtma yazısı önünde dururken Ankara'nın olağanüstü mah-

keme kuracağı söylentileri dolaşınca Yusuf Ziya o tanıtma yazısını yırtıp attı. Romanı da bir dosyaya koyup kaldırdı, üstünden Nâzım'ın adını da sildi...

Anımsayabildiğine göre roman, basit bir aşk öyküsüydü, ama Anadolu halkının konukseverliğinden, içinde bulundukları ortama uyum yeteneklerine filan yer veren bir romancıktı, ama manzumdu ve Nâzım o usta uyak buluş, benzetme yapış sanatını bu romanda da göstermişti.

Daha önce Münevver Ran'ın da anımsadığı gibi o yıl Doğuda Şeyh Said başkaldırısı olmuş, İstanbul'daki sol basın da iktidarı tedirgin etmişti. Bu nedenle 4 Mart 1925 günü 578 sayılı Tahrir-i Sükun yasası yayınlanmış ve Aydınlık dergisi çevresindekilerin bir bölümü tutuklanmış, birkaçı da Türkiye'den ayrılmıştı. Nâzım da bunlar arasındaydı. Bu nedenle onun manzum romanının Akbaba'da basılması olası değildi.

* * *

Yazarının, yazara ısmarlayanın sonunu anımsamadığı, ya da bana açıklamadığı konu, sonunda aydınlığa çıktı. Nasıl mı? Anlatayım:

İzmir'deki bir aydın okuru, Oktay Akbal'a bir mektup gönderdi, onun Cumhuriyet'te yayımlanmakta olan fıkralarına duyduğu ilgiyi, yazarına beslediği güveni övgülerle dile getirdi. Gerçekten de Oktay Akbal arkadaşımız ilerici, Atatürkçü, sanatçı bir yazar olarak Cumhuriyet'te yer alan fıkralarıyla seviliyor, saygı görüyor ve yazılarının tiryakileri günden güne artıyordu. İşte bir okuru da, mektubunda şu bilgiyi veriyordu:

"Size bir yapıtçık sunuyorum. Yazarı bilinmeyen bu yapıtın Nâzım Hikmet'in olduğunu Yusuf Ziya Ortaç'ın bir öğretmene yazdığı mektuptan öğrendim.

"Nâzım Hikmet'in yapıtlarını inceledim. Böyle bir 'Manzum Roman'ına rastlamadım. Bunu sizin gün ışığına çıkaracağınızı umuyorum."

Akbal arkadaş da, kitapçığı bana gönderme özverisinde bulundu. Adı DAĞLARIN HAVASI olan manzum roman Akbaba Neşriyatında:1. sıra numarasıyla "İstanbul 1341 - Babiali: Ebussuud Caddesi Marifet Matbaası" kaydını taşıyordu. Fiyatı 10 kuruş olan kitabın kapağı yeşil kalın kağıttandı.

Manzum Roman'ın bölümbaşları

şöyleydi: Haydarpaşa Garında - Yol - Misafirlik Köyleri - Avda - Ne-kahet - Yollar Açıldı.

Roman'cık şöyle bitiyordu:

Leman'ın güzel yüzü kesildi
kıpırmızı,

Benzetirdi bir güle gören kıızı.

Köyde tanıdıkları, kadınıyla kızıyla,
Gözlerinin önünden geçti bir şey

hızıyla,
Sonra o sahte hayat, balolar, çaylar,

danslar,
O riyalı selamlar, takdimler,

reveranslar...
Birdenbire içinden bir heyecan

tutuştı,
Leman şimdi gökleri arşınlayan

bir kuştı.
Süreyya dedi ki:

— Ben burada kalacağım,
Bu dağlarda geçecek bundan

sonraki çağım!
— Nasıl olur?

— Adeta.. Mihmanım vatanında,

Hatta senin evinde, hatta senin
yanında!

Bu sözler, seveda gibi, içtendi
bilhakika...

İkisi de göz göze geldiler bir dakika,
Nihayet kızın başı gencin göğsüne

düştü.
İki genç, iki mesud, uzun uzun

öpüştü!

* * *

Nâzım Hikmet 15 Ocak 1902'de Selanik'te doğmuş, 3 Haziran 1963 sabahı Moskova'da ölmüştü. Pek çok şiir, piyes, fıkra, roman yazan, bir çok takma adla da sayısız şiir, fıkra, düz yazı yazan Nâzım Hikmet'in en belirgin sanatçı yanı şiirdeki üstün yetenek ve başarısındaydı.

Türkiye'de ve hemen hemen bütün ülkelerde adı "Büyük Türk Şairi" diye anılan ve yapıtları çevrilen, adı okullara, sokaklara, caddelere ve bir şilebe verilen Nâzım Hikmet'i öven,

göklere çıkaran yazarlarımız olduğu gibi, onu kötüleyen, karalayan, onda hiçbir üstünlük görmeyen kalem de çıkmıştır. Gerçek şudur ki, Türk edebiyatıyla ilgili, biraz aklı sanata eren hiçbir kimse Nâzım Hikmet'in Türk şiirinde ve edebiyat anlayışında çığır açan bir usta olduğunu yadsıyamaz.

Artık son sözünü söylemiş, bütün dünyaca yaşamı ve yapıtları üzerinde incelemeler, araştırmalar yayınlanan ve de bu alandaki uğraşlar tükenmeyen bir şairin bilinmeyen manzum bir romanının varlığını gün ışığına çıkarmak yazın yaşamına 1925'lerden gelen bir özgün yapıt kazandırmaktan mutluyuz. Bunu sağlayan İzmirli aydın kişiye, Manzum Romanı bana verme dostluğunu gösteren Sayın Oktay Akbal arkadaşımıza ne kadar teşekkür etsem azdır.

"Dağların Havası" adlı manzum romandan bir bölümü sunuyorum:

YOLDA

Tıkırtıyor tirenin rayda tekerlekleri,
Devrilerek geçiyor telgraf direkleri,
Raylar bir yılan gibi sağa, sola dönüyor,
Soluyan lokomotif, vagonlar görünüyor.
Leman koymuş alnını vagonunun camına,
Bakıyor ufuklarda sönen kış akşamına!
Tarlalar kar, ufuk kar, vagonların üstü kar,
Savuruyor karları tirenden kopan rüzgar...
— Söğüş istemez misin küçük hemşire hanım?
Sen hiç bir şey yemedin, acıkmadın mı canım?...

Leman'ın ağır ağır çevrildi güzel başı:
Ne garip bir adamdı bu vagon arkadaşı!
Vagona yalnız dılar Haydarpaşa'dan beri,
Bir an bile Leman'a bakmamıştı gözleri.
Bir kitabın üstünde gözlerini yormuştu,
Şimdi de birden bire bu suali sormuştu.
Acaba kim vermişti ona bu cesareti?

Leman'ın hiddetinden dudakları titredi:
— Efendi, zannedersen sizi tanımıyorum!
— Tanıyıp tanımamak lâzım değil ki yavrum,
İkram etmek istedim vagon arkadaşına:
— Doğrusu hiç böyle şey gelmemişti başıma!
Hangi hakla benimle konuşuyorsunuz, siz?
Hiç bir salonda bana takdim edilmediniz!
— Haklısın küçük hanım, fakat ben şaşmam buna,
girmedim hayatımda cicili bir salona...
— Belli!

— Evet girmedim!

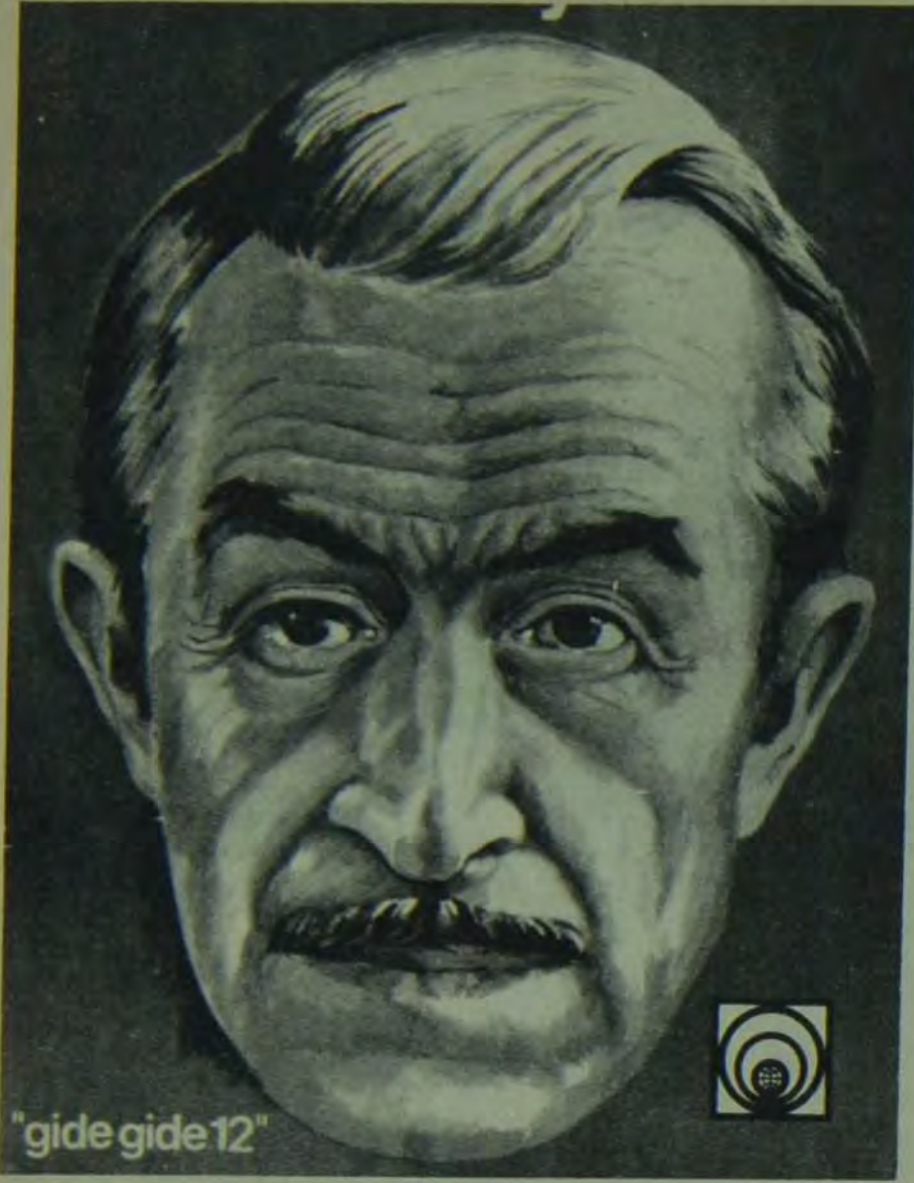
— Rica ederim yeter!

Leman ağlayacaktı cevap alsaydı eğer!
Pencerenin yanına somurtarak oturdu,
Sinirli elleriyle soğuk camlara vurdu...

Öteki akırmayıp Leman'ın hiddetine,
Yemegini bitirip kitaba daldı yine...

* * *

Soluyor kesik kesik lokomotifin sesi,
İndi bir bulut gibi beyaz bir kış gecesi.
Bir anda vagonlarda bütün lambalar yandı,
Hat boyunda akan kar sarı renge boyandı.
Sarı, parlak karlara kıvılcımlar düşüyor,
Leman sinmiş köşeye, kedi gibi üşüyor...
Kesik tıkırtılarla geçti böyle bir zaman,
Bu muttarit ninniden canı sıkıldı Leman
Baktı o kitabını durmadan okuyana:
Kuvvetli gövdesiyle yaslanmış biraz yana,
Satırlara saplanmış bir ok gibi bakışı,
Esmer, geniş alnına saçlarının akışı,
Büyük, kırmızı ağzı, kalın kıvrık çenesi,
Kocaman ellerinin demirden mengenesi
Leman'ın hiddetini biraz yumuşatıyor,
Genç kıza bir kahraman hayali yaşıyor.
Ayaklarında çizme, bol ceketin meşinden,
Segmzeştler koşuyor bu adamın peşinden.
Onun dinç neşesinde karlı bir dağ hâli var,
Yüksek karlı dağların sert, haşın melâli var!
Leman geçti kendinden, bu karlı dağa daldı,
Bulutlanan gözleri ufaklıkça ufaldı.
Karlı bir dağ başında uyudu yavaş yavaş...
— Üşüyecek zavallı küçük hanım arkadaş!
Genç adam birden bire kımıldadı yerinden,
Bol, meşin ceketini çıkarıp üzerinden
Kocaman elleriyle örttü güzel, genç kıızı...
Açıldı yavaş yavaş genç kızın gülden ağzı.
Rüyasında o uzak karlı dağlara güldü,
Saçı meşin ceketin üzerine döküldü.

ORHAN KEMAL'İN ROMANLARINA BAKIŞLAR

Şükran KURDAKUL

ORHAN KEMAL 27 roman yazdı. Bu türdeki ilk çalışmaları öykücülüğünden kazandığı deneyleri kullanma evresinin ürünleri olarak düşünebiliriz. 1949 tarihini taşıyan *Babaevi*'nde, Lübnan'a kaçan babası Abdülkadir Kemali'nin yanında geçen yıllar öykülenmiştir. Yer yer bağımsız öykü parçaları izlenimini veren 24 küçük bölümden oluşmaktadır. Birinci kişinin anlatışıyla kurulmuştur. Birinci kişi, içdüzeni sarsıldığı için yoksul-

laşan ailenin çocuklarından biri olan, yazarın kendisidir.

Avare Yıllar (1950)da doğrudan anılardan kaynaklanmıştır. Yazarın Adana'ya dönüşünden sonraki birey olma sancılarını içinde taşıyan delikanlı çağının romanıdır. Bu romanda da okuldan ayrılıp fabrikada çalışmak, boş gezmek, mahalle, futbol arkadaşlıkları, gönül serüvenleri gibi ilişkiler verildiğinden, "otobi-yografik" nitelik ağır basar. Bu ne-

denle Orhan Kemal'in romancılığı *Murtaza*, *Cemile*, *Bereketli Topraklar Üzerinde* gibi yapıtlarında düzeyini bulmuştur denilebilir.

1- *Babaevi* ve *Avare Yıllar* romanlarında, Orhan Kemal öykücülüğünden kazandığı deneyleri kullanma evresindedir. Yakın çevre ilişkilerinden ilginç gördüğü olaylarla kişileri yansıtarak, yaşamı kendi algıladığı biçimde kesitlere bölerek, yalın anlatım, içtenlik, sağlam diyalog gibi öğelerle çalışarak öykülerindeki etkiyi yaratmayı planlamış gibidir. Bu nedenle "küçük adam" kendisinden çok anlattıklarıyla önem kazanır gözümüzde. Bir roman kişisinde bulunması gereken niteliklerin çoğuna sahip olduğu söylenemez. Yaşam serüvenini açık yürekle ortaya koymasına karşın varoluşu buğuludur, gölgede kalmıştır. Öte yandan yakın çevre ilişkilerinin getirdiği kişilerin de ancak yaşamında yarattıkları etki yönünden önemleri söz konusudur.

Bu dizinin öteki yapıtları "anı dökümü" havasından kurtulmuştur. Yazarın anılarında yaşayan kimi kişiler, konumlarıyla, kişiliklerini bulmuş görünürler bu romanlarda. Özellikle, yaşamın geniş kesitlerle verildiğini söyleyebileceğimiz *Dünya Evi*'nde "genç adam" olarak anılan "küçük adam" aydınlığa çıkmıştır. Onunla birlikte iyi niyet ve bağlılık simgesi olarak görünen karısı, "teşebbüsü şahsi" kavramı ile bireysel çıkar ahlakını bilinçle birbirine karıştıran baba dostu Hilmi Efendi (s. 125-128), fabrika sahibini tokatladığı için övünen arkadaşı Şaban (148-151), gizli korkutma mektupları yazan Camgöz, varoluşlarına sahip kişilerdir. Olaylar anı güzelliğini ve unutulmazlığı niteliklerinden çok yaşamın yorumu olarak karşımıza çıkar *Dünya Evi*'nde. Bu nedenle bireysel gerçekler toplumsal gerçeklerle bütünleşmiştir. Sokak, konu komşuyla, bakkalı kasabı ile; fabrika işçisi, sarı işçisi, beyaz yakalı, patronu ile; bilinçlenme aşamasındaki genç adam zayıflığı, gücü, direnciyle bir tarih kesitinin gerçekliğini vurgularlar. Aynı dizinin başka bir romanı, *Arkadaş Isıtlıkları* ise "anı dökümü" niteliğinden kurtulmuş olmasına karşın belki birinci kişi anlatışıyla kurulduğu içindaha dar, sorunları daha yüzeysel bir dünya getirir.

2- Orhan Kemal'in, konuları toprak ve fabrika işçilerinin yaşamlarına bağlı olan romanları *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954), *Vukuat*

Var (1958), *Hanımın Çiftliği* (1961) *Kanlı Topraklar* (1963)dir. *Bereketli Topraklar*'da üretim merkezlerinde anamalin yaşam gücünü aldığı insanların kavgası öykülenmiştir. Topraksız İç Anadolu köylerinden yorğanlarını sırtlarına vurup Çukurova'ya inen üç adam (İflahsızın Yusuf, Köse Hasan, Pehlivan Ali) emeklerini "piyasaya arz etmeyi" düşleyen yığınların simgesi olarak görünür. Roman birbirini doğal biçimde tamamlayan 28 bölümden oluşmuştur. İlk üç bölümde şaşkınlığı, acısı, korkusu, çekingenliği, kendine dönük karakteri, saplantılarıyla köy insanı vardır. Sonra amansız çalışma koşullarıyla fabrika çıkar karşımıza. Bu bölümde daha çok üretim, daha az ücret ilkesinin yarattığı acımasız ortamda ırgatbaşı, kapıcı, kaptip gibi patrona yakın kişiler tipleştirilerek kapitalizmin bozduğu insansal ilişkiler somutlanır.

İkinci aşama VII. bölümden sonra Pehlivan Ali'nin "Çukurova'nın kızgın güneşi altında" çalışmaya başlamasıyla gelişir. Kapitalistleşen tarım işletmelerinde tekil olaylardan yaşamın genel koşullarını ustaca çekimlerle sergiler Orhan Kemal. Eski-yeni toprak işçileri, olaylara görerek bakan teknisyenler, doğanın ve iş koşullarının belirlediği olumsuzluklar ortamında yalnız kalmışlardır. Esrarın, kumarın, fuhşun ortadan kaldıramadığı bir yalnızlık tayyadıkları. Ve insansal olan herşey yabancılaştırma kokmaktadır. Ancak Pehlivan Ali'nin patoza yakalanıp parçalanmasıyla "emekçiyim ben köle değil..." diyebilen insan-

oğlu çıkar karşımıza.

Bereketli Topraklar'dan sonra köy-kent emekçisinin yaşamını konu alan romanlarının kimilerinde insansal gerçekleri aynı güçle özümlediği söylenemez Orhan Kemal'in. *Vukuat Var*'da çıkara dayanan bir evlendirme olayı temel alınarak çeşitli yörelerden gelen etnik grupların oluşturduğu emekçilerin sergilenişi dışta kalır. Evlendirme olayının kahramanlarından genç kız (Güllü) ve sevgilisi (Yağcı Kemal), toprak ağasının yeğeni (Ramazan) koşulların çıkmaza soktuğu kişiliklerinden çok, yazgılarını yaşayan insanlar olarak belirginleşirler. *Vukuat Var*'ın devamı olan *Hanımın Çiftliği*'nde olaylar iki temel doğrultuda gelişir. Egemen güçlerin yaşam biçimleri, toprakları işgale uğrayan küçük üreticilerin savaşımlı zorunluğu... Yukarıda, egemen güçler kesiminde *Vukuat Var*'ın Güllü'sü Ramazan'a boşverip, amcası toprak ağası (Muzaffer Bey) ile evlenmiş, sınıfıyla birlikte adını bile değiştirmiştir. Aşağıda, küçük üretici'ler kesiminde yasal yollardan haklarını alamayan köylülerin patlama düzeyine gelen öfkeleri, hınçları Muzaffer Beyi öldürmeye kadar varınca, olaylar iki kesimin bireylerini aşar; toplumsal içerik kazanır. *Hanımın Çiftliği*'nde öldürme, çiftlik yakma vb. olağanüstü olaylardan kuşkulamamamıza karşın, bunları yaratan kişilerin dramlarıyla etkilendiğimizi söylemek güçtür.

Sınıf değiştirme tutkusu yaşamına egemen olan sakat, ama çok kur-

naz bir adamın (Topal Nuri) romanı sayabileceğimiz *Kanlı Topraklar*'da ise hem eylemlerinin adamı olarak görünen, hem iç dünyalarıyla bizi etkileyen kişiler vardır. Bu nedenle roman toplumsal gerçeklerin sergilenmesini aşmıştır. Düzenin belirlediği görünmez yasalarla (vurgunla, kapkaçla, hileyle) bağdaşan kimi insanlar her yönleriyle hareket hâlinde dirler. Anamalin, daha fazla üretim için insanlara en doğal hakları olan uykuyu bile çok gördüğü ortamda işgücünün mala dönüşmesine nöbetçilik eden *Murtaza*, kendi adıyla anılan romanın yükünü omuzlarında taşımaktadır. "Elleri üzerinde yürümeyi olağan saymaya başlamış toplum, belki bir dünyada, ayakları üzerinde yürüyen"¹, "faşist disiplinli ruhu ve yöntemiyle fabrikada yüksek yöneticilerin çok hoşuna giden bir"² vazife arslanıdır *Murtaza*. Bu romanda da, özellikle çırçır fabrikası ve gece vardiyasında çalışan işçiler yetkinlikle verilmiştir.

3- Orhan Kemal'in değişik sınıf ve tabakalardan gelen kişilerin yaşam serüvenlerini işlediği romanlarında *Eskici ve Oğulları*, yazarın kendi tanımıyla "eski, yeni, ileri, geri düşünce ve davranışların çarpıştığı bir yaşama kesiti"dir. Eski, eski üretim biçimini; yeni, yeni üretim biçimini simgeler. Tarım kesiminde artık endüstrileşme başlamış, kentte el tezgahlarına dayanan küçük işletmeler, yerini dev araçların işlediği fabrikalara bırakmıştır. Bu gelişmenin sonucu küçük üreticinin toprak; küçük esnaf ve zanaatçının fab-

rika işçisi durumuna gelmesidir. *Es-kici ve Oğulları* her iki kesimdeki hızlı değişimin yarattığı çözülüşün içinde yaşayan bireyler olarak romana ağırlıklarını koyarlar. *Müfettişler Müfettişi* ile (devamı olan) *Üç Kağıtçı*'da bir sahteci (Kudret Yanardağ)'nin devlet korkusundan yararlanarak İstanbul dışında küçük bir kentte, esnafından küçükü büyüklü bürokrasına kadar her kesimden insanı dolandırması öykülenmiştir. *Devlet Kuşu*, İstanbul'a yerleşen dört çocuklu bir göçmen ailesinin romanıdır. Özellikle büyük çocuk, Avare Mustafa'nın serüvenleri çerçevesinde gelişir. Yazarın *İspinozlar* adıyla oyunlaştırdığı bu roman filme de alınmıştır. *Serseri Mil-yoner*, *Devlet Kuşu*, *Gavurun Kızı*, *Yalancı Dünya*, *El Kızı* orta tabakadan kişilerin değişen toplum koşulları, kadın-erkek, ana-baba ilişkileri içinde verildiği romanları arasında anılabilir.

Orhan Kemal'in romancı olarak yaratılarını ortaya koyduğu yıllar, iç kapitalizmin genişleme yolunda engel tanımadığı dönem içindedir. Özellikle Ege ve Çukurova'da değişen tarımsal ilişkiler sonucu "köylülüğün bir yandan kent ve köy emekçilerini, öte yandan, geçimlik tarımı aş: p ücretli emek kullanan kapitalist işletmeleri, dolayısıyla kırsal burjuvaziyi ürettiği" kabul edilmiştir. Farklaşma belirginleştikçe küçük ve orta üreticinin temsil ettiği geleneksel köylü ailesinin yapısında değişimler de belirginleşir, bu değişim-çözümle dönemine özgü yeni insanlar çıkar ortaya. Orhan Kemal'in konularına bu insanlarla toplum arasındaki uyumsuzluk ve çatışma egemen olur; kaynaklık eder.

Kent ve köy emekçilerini temsil eden bu kişiler varlıkları, ekmek kavgaları, yaşadıkları olaylarla değiştirilmesi gereken bir düzenin bireyleri olduklarını vurgularlar. Kimilerininse yaşadıkları dönemin toplumsal savaşım koşullarıyla bağlamaları vardır. İyiler iyi, kötüler kötü yaratıldıkları için iyi ya da kötü olmamışlardır. Durumlarını, niteliklerini toplumsal koşullar belirler bu kişilerin. Köy-kent burjuvazisi ile, onların sınıf değiştirme tutkusuna yuvarlanan yordakçıları (elçiler, ırgatbaşları, odacılar, katipler) tüm ilişkilerinde sahteci, kalleş çıkar adamları olarak görünürler. Hem emekçilerden, hem mülk sahiplerinden faydalanmak mesleklerinin gereği olmuş gibidir. *Bereketli Topraklar*'da onlardan birini şöyle çizer Orhan Kemal:

"Az sonra ırgatbaşı geldi, daracak omuzlu, uzun boylu ne anasının gözü olduğu belli, hinoğluhin bir Alasonyalı. Bin tarakta bezi vardı. Birbirine yakın gözleriyle kuşku içindeydi. İşe adam kayırır, kayırdığı adamlardan avanta alır, şuna buna para karşılığı çıncırdaki kadınları kızları tavar, para vermeyen hele hele para vermeyip bir de kafa tutanların anasını beller biri." (s. 57)

Kimi daha çok kişiye gereksinme duyulan işlerde daha az kişi çalıştırarak hırsızlama kazanç sağlar-ken ölümle sonuçlanacak kazalara neden olur (*Bereketli Topraklar* s. 382). Kimi patronuna kadın götürür (*Kanlı Topraklar*, s. 174); arkadaşını yolsuzluğa "teşvik" ederek suçüstü yakalatır (*Kanlı Topraklar* s.174). Sınıf değiştirme tutkusu kişiliklerine sinmiş, her türlü kötülüğün kaynağı olmuştur. *Kanlı Topraklar*'ın Topal Nuri'si, rakısını yudumlar-ken şöyle somutlar bu tutkuyu:

"Pamuk tüccarlığı, küçükten fabrikatörlük derken Allah izin verirse bir yerlerde bir miktar toprak. Topraktı aslanan. Nedim Ağa da, Kayseri'den Adana'ya gelip dükkân, tezgah, hatta fabrika sahibi olan Nuri Ağalar, Seyid Ağalar, Mustafa Özgürler, Nuh Naciler bile toprağa heves etmişler miydi? Nedim Ağa gibi, Nuri Ağalar da günün birinde fabrikalarının ellerinden alınması ihtimaline karşı Solaklı Köyünde toprak satın almamışlar mıydı?

Nedim Ağa da toprak sahibiydi. Onun için, kendisi de kuvvetlenince, elini Çukurova'nın bereketli topraklarına uzatmalı, bu bereketli topraklara sahip olmalıydı." (s. 146)

Emekçilerle yakın ilişkileri olan bu kişilerin karakterleriyle az çok birbirlerine benzemelerine karşılık yalnız Bekçi Murtaza, yaşamı, doğruluk anlayışı kendi kendine inancısı, değer yargıları, görev ahlakıyla ayrılır onlardan. Oğlunun gözünde bile "emekçi düşmanı, mal sahibi yordakçısı"dır ama bunu kendisine biçilen ücretten daha fazlasını almak için yapmaz Murtaza. Görevi, üretimde beklenen düzeyin altına düşülmemesi için işgücüne nöbetçilik etmektir onun. Kafasında yalnız bu doğru vardır. İnançları çağdışı değerlerle biçimlendiği için tuttuğu nöbetin kime, hangi sınıfa yaradığını düşünme yeteneğinden yoksun kalmıştır. Çok yönlü özelliklerin kimliğinde toplanması hem ırgatbaşı, katip, odacı gibi anamaların öteki yordakçılarından, hem tanıyıp bildiğimiz öteki insanlardan ayırır Murtaza'yı; özgün bir kişilik yapar.

Orhan Kemal'in romanlarında toprak ve fabrika işçileri, iş bulma zorunluğu ile her türlü güçlüğü boyun eğen kişiler olarak görünürler. Özellikle köyden gelenler için, işkollarına, kente, ırgatbaşlarının madrabazlıklarına, kadın ilişkilerine alışmak istenç işidir. Kendilerinden önce sınırları çizilmiş bir dünyada ayakta kalabilmek için çoğun birey-

sel direnç kaynaklarına tutunmaya çalışır bu kişiler. Aralarında eski deneylenmiş işçilerden, namuslu ustabaşılardan yararlanarak kişiliklerini bulanların yanısıra küçük çıkar hesaplarına dayanan o berbat, acımasız dünyanın çarklarına kapılanlar vardır. Bu çıkar hesaplarının, gizli oyunların özünü kavrayacak bilinç düzeyine erişemeyen mevsimlik işçiler, deneyimsizler, sarı işçi durumuna düşer; bir gecelik küçük kazançlarla geleceğini güven altına almayı düşleyen kadınların, ayakta durma güçlerini yitirdikleri görülür.

Kişilerini yaşamın gerçekliğinden soyutlamadığı için karakterlerindeki toplumsal başat'ı belirlemede de ustalık kazanmıştır Orhan Kemal. Bu nedenle 1950 sonrası Türkiye'sinde emekçi sınıfların gizlilüğünü simgeleyen eski deneyli işçiler, namuslu ustabaşları, teknisyenler belli bilinç ve savaşım gücüne sahip insanlar olarak çıkar karşımıza. Yazarın başarısı, onları, yaşamın vazgeçilmez bir parçası, toplumun ortadan kaldırılamayacak bireyleri olarak kabul ettirebilmesidir.

Orhan Kemal'in romanlarında çocuklar, genç kızlar, toplumsal bzulmanın, sorumsuzluğun acı meyveleri görünüşündedir. Çıkar uğruna satılan, ya da kaldırıma düşen öğrenci yaşındaki kızlar vardır aralarında. Babasız anasız erkek çocuklar bir yandan karınlarını doyurmak için, bir yandan cezaevlerinde bile namuslarını korumak için savaşırlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar, romanlarında toplumsal değişimin kent-soylu aydınları üzerinde yarattığı etkileri göstermek istemiştir. Onun kişileri siyaset, ekonomi, felsefe, sanat konularında düşünür, sözü aldı mı bir solukta sayfalar boyunca birbirlerinin tıpatıp benzeri konuşmalarıyla yaşamları ve karakterleri üzerinde kuşku uyandırır. En azından romanının dünya görüşünü onaylamak için yaratılmış gibidir. Orhan Kemal se değişimin başka bir aşamasında emek gücüyle etkilenen insanlara bakar; onların yavaşlığındaki en somut özellikleri yakalayarak tipleştirmeye çalışır. İnsanın bulunduğu konumdaki gerçekliğini, farklılığını çok iyi kavradığı söylenebilir. Bu gerçekliğin değişik süreçleri içinde onu kişi yapan öğeleri ortaya koyar. Bu nedenle romanlarında da öykülerinde olduğu gibi- diyalog büyük yer tutar. Hangi yaşta, hangi sınıf ve tabakanın insanını tipleştirmeye çalışırsa çalışsın onu hareket içinde vermeyi yeğ-

lemiştir. Kadınların, çocukların, ihtiyarların, göçmenlerin, işçilerin, patronların, okumuşların özellikleri konuşmalarıyla belirsiz ister.

"Hüseyin? — Uyumuyor musun yavrum? — Uyumuyorum. — Niye? — Uyku tutmuyor.. — Niye? — Bilmem. Anne be.. — Söyle yavrum... — Ölüm haberi nasıl gelir." (*Sokakların Çocuğu*, s. 237) örneğinde görüldüğü gibi çocuğun iç dünyasında biriken acıyı anlatmaz; anlattırır. Kişilerin dili, mantığı ve durumlarının özelliğini iç içe geliştirerek temel sorunlarıyla ilgili öğeleri ağır ağır sergiler.

Ender olarak, kendi başlarına kaldıkları zamanlarında, ruhsal çözümleme yöntemlerine başvurarak kişilerin bilinçaltı birikimlerini ortaya koyarken yalın tümcelerle temelindeki duyarlılığı vurgulamaya çalışır:

"... Bir gece, ama çok eskiden, taa çocukluğunda, babasının ayıp küfürlerle naralarla mahalleyi altüst ettiği, parçalanmış idare lambasının alev alev yandığı karanlık taşlıkta, annesinin cıgılgı cıgılgı dayak yediği geceler gibi bir gece. Sedir. Sedirde demiri paslı bir çakıyla oynuyordu. — çakı, kesmiyorsun değil mi? Kesme. Babamın elinde olsun keserdim. Ben küçüküm diye kesmiyorsun. Ben de büyüyeceğim bir gün. O zaman benden de korkacaksın. Babam da korkacak. Anneciğim korkmaz. Anneciğim öldü. Ölmeseydi, şimdi büyüdüm işte. Kocaman değilim ama gene de büyükm. Anneciğim sağ olsaydı... Cevriye, ben, o.. Üçümüz.." (*Sokakların Çocuğu*, s. 167)

Orhan Kemal kişilerle olaylarla ilişkisini zorunlu gördüğü yerde çevre özelliklerini yansıtırken, ortam çizimlerini uzun betimlemelerle donatmayı sevmez pek. Yalın tümce beğenisini koruyarak, en plastik sözcükleri seçmeye özen göstererek, yer yer şiirsel öğelere başvurarak yapar bunu. Özellikle yakın çevreyi, sokağı, fabrikayı, tarlayı, evi, kahveyi, odayı, mutfağı kesin çizgilerle sergilerken kişilerinin yaşamlarındaki yerlerinin belirlmesine çalışır. Kimi romanlarında eşya ve insan ilişkileri dikkati çekecek ölçüdedir.

Kimi eleştirmenler Orhan Kemal'in romanlarında "gerçekçiliğin natüralist çizgilerde sığlaşmasına, yalınlaşmasına" yol açtığını yazmışlardır. Romanlarının büyük ço-

ğunluğu için geçerli değildir bu yargı. Doğalcılar "Karakter ile çevre arasındaki diyalektik ilişkiyi gözden kaçırarak gerçekliği sadece belirtmişlerdir." Orhan Kemal, karakter ile çevre arasındaki diyalektik ilişkinin belirlmesine özen gösterir. Doğalcıların, "burjuva düşüncesinde barınan metafizik ve diyalektik olmayan yaklaşıma yönelik olduklarından, gerçekliğin çelişkilerini ya da hareketini açığa çıkarma" yolunda çabaları yoktur. Orhan Kemal, yaşamın bütün kesimlerine bakarken, emek-sermaye çelişkisinin yarattığı başat sorunları kavrar; toplumsal çözüme ulaştırır. Ve "toplumbilimsel kavramları mekanik biçimde uygulamaktan" kaçması, "insanın iç dünyasını belirleyen toplumsal etkenleri algılama yeteneği" ile toplumcu gerçekçi akımın temel ilkelerini uygulama ustalığı kazanır.⁴ Ona çağdaş romanımızdaki yerini sağlayan da bu ustalık olmalıdır.

NOTLAR

- 1- Orhan Kemal, Nurer Uğurlu, Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi, s. 199-201, Cem Yayınevi, İstanbul.
- 2- Hasan İzzettin Dinamo, Yeditepe, Ağustos, 1969
- 3- Arslan Galip, "Taban Fiyat Uygulamalarının Ekonomik Etkileri", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı 49
- 4- Alıntılar: B. Suchkov (Çeviren Aziz Çalışlar), Gerçekçiliğin Tarihi, s.170-171, Bilim Yayınları, 1976, İstanbul.

Mükremin MUNGAN SEVİYE DAİR

Resim Sergisi Kitabı
Bütün Kitapçılarda
250 TL.

Dağıtım ve Ödemeli
İsteme Adresi:
Örnek Dağıtım
Zafer Çarşısı Adil Han 125/9
ANKARA

SAHNEYE çıkan ilk kadın. İlk kadın profesör. İlk kadın pilot. Milletvekili ilk kadın. Bunları hep biliriz. Ya da biraz araştırma, soruşturma sonunda onları bulabiliriz. İlk kadın doktor, ilk kadın yargıç, ilk kadın dekan, ilk kadın bakan...

Ama ilk kadın fabrika işçisinin adını bilmeyiz.

İlk bakışta çok sıradan bir saptama gibi görünse bile düşündürücü bir olgudur bu.

İlk erkek fabrika işçisinin adını da bilmeyiz. Sorun bu değildir. İkisi de "emek"tir çünkü.

İnsanlık tarihinde özgürlüklerin kazanılması aşama aşamadır. Kadının yazgısı bu süreç içinde belirleniyor ve henüz noktalanmadı. Çağlar geçtikte hem erkeklerle erkek arasındaki, hem erkek ve kadın arasındaki, hem kadınla kadın arasındaki eşitsizliklerin azaldığını, sömürünün gerilediğini görüyoruz; bir başka deyişle emeğin yüceltiğini...

Bir sanatçı gözüyle kadını erkekten ayırmadan, sanatı yaşamdan soyutlamadan "kadın ve sanat" konusuna yaklaşmak istiyorum.

SANATIN KÖKENİ

İlkel insan doğayı değiştirme eylemine, büyü gücünü kullanarak başlamış. Korku duyduğu doğa güçlerine, büyü gücü ile karşı koymuştur. Aslında bunlar insan düşüncesinin doğanın gizli güçlerini tanımak için ürettiği ilk tasarımlardır. Giderek tasarımlarının yordamıyla doğanın fiziksel niteliklerinden yararlanmaya başlamıştır insan. İşte ilk aracı böyle bulmuştur. Sanatın kökeni elbette ki bu yaratıcı çalışmanın boyutlarında aranmalıdır. İnsanoğlu araçlar yapıp yarattıkça kendini yaratmış, kendini gerçekleştirmiş, yani insanlaşmıştır. Karşıt güçlerle dolu doğayı da evcilleştirmiştir. İnsanı insan yapan işte bu yüce emektir. İki taşı birbirine sürtüp çakmak yapan eller, çakmak taşı işleyip bıçak yapan ellere, Mona Lisa'nın ellerini yaratan ellere, İdil Biret'in parmaklarına dönüşmüştür. İlkel avcı insan yırtıcı hayvanları nasıl avladığını, o sırada ne gibi tehlikelerle karşılaştığını hayvanların davranışlarını, başkaları için kalıcı bir belge haline getirmiş, yaşadığı mağara duvarlarını çizmiş, boyamıştır.

Bu anlatım yeterli olmadığı zaman, aynı olayları sesi ve bedeni ile bir hayvanı, bir kendini taklit ederek, başkalarına anlatmaya çalışmıştır. Mağara duvarlarındaki resimler ve günümüz dram sanatının kökeni

KADIN VE SANAT

İşık YENERSU

olan bu ilkel pantomim giderek gelişmiş, sözlü anlatıma, sonra da yazılı anlatıma dönüşmüştür.

ÇALIŞAN VARLIKTAN DÜŞÜNEN VARLIĞA

Şiir ve dansın kökeni de topluca yürütülen üretim çalışmalarına dayanıyor. İnsanlar çalışırken işin gücüne karşı daha bir kuvvetli olabilmek için hareketlerini birleştiriyorlardı. Söz gelimi ağır bir kayayı kaldırmak için beden hareketlerini aynı anda yapıyorlardı. Kayaya her yüklenişleri ayaklarını her öne atıp birbirlerine omuz verişleri ise hep bir ağızdan söyledikleri ilkel bir ezginin ritmiyle ayanlanıyordu. Bu ezginin sözleri ise çalışmanın sonucunda üretimin verimini artıracığına inandıkları dinsel kaynaklı, büyü güçlü dizelerdi. Böylece şiir, müzik ve dans, üretim tekniğiyle bütünleşiyor, onun ayrılmaz bir parçası oluyordu. İlkel şiir, resim ve dans, insanın yaratıcı çalışmada gücünü artırıyor, aynı zamanda da yaşamını zenginleştiriyordu. Sanat bir hareket, bir rengi, bir ses ya da sözcüğü ile insanın doğayı yenme savaşında yarattığı bir balta, bir bıçak kadar önemli ve etkili bir araç olmuştur. Böylelikle insan, sanatın aracılığıyla çalışan bir varlık olmaktan, düşünen bir varlık olmaya dönüşmüştür. Bu yücelişte bilim ve sanat, insanla doğa arasındaki alışverişin bozulmaz bir geçiti olmuştur. İnsanoğlunun emeği ile süren üretim güçlerinin gelişmesi, yeni teknik ve araçların bulunması şiirin, resmin, dansın, bu ilkel kullanımı gereksiz kıldı. Ama bu ilkel sanatlar birbirlerinden ayrılmış, başlı başına birer sanat dalı olarak varlıklarını günümüze dek sürdürdüler ve geliştirdiler.

Teknolojik gelişme ve toplumsal ilerleme, hangi düzeye erişirse erişsin sanat hiçbir zaman ortadan kalk-

mamıştır. Tarihsel gelişme süreci içinde birbiri ardından gelen üretim, biçim ve teknikleri, kendilerinden bir öncekileri araçlarıyla birlikte tarihe gömmüş, oysa sanat, yaşamını hep sürdürmüştür. Başlarken de söylediğim gibi sanat, insandan ve onun toplumsal yaşamından ayrılmaz bir olgudur. Sanat, insanın yenik düşürdüğü doğanın üstünde yücelttiği yararlıkların bitip, tükenmez soluğudur. İnsan yeteneklerinin gelişmesiyle, daha derin ve yüce boyutlar kazanarak günümüze kadar ulaşmıştır.

BİLİMİN İŞİĞİNDE

Bilimin ışığından yararlandığı sürece ve insanlık yaşadıkça ölmeyecektir. Sanatın, insan var oldukça hiç değişmeyen tavrı, insanın doğaya egemen olmasında, insanla doğa arasındaki bağlayıcı niteliği olmuştur. Bu nitelik toplumsallaşan insanla, toplumun ilişkilerine ışık tutmak, teknolojinin evrimi sonucunda, insanın yoğunlaşan toplumsal gerçekleri tanıyıp, onları değiştirmesine yardım etmek görevine dönüşmüştür. Sanatın en görkemli yanı, yalnızlık içindeki insanı, topluma bağlamak onu yaşadığı toplumla bütünleştirmektir. İnsan toplumla bütünleşirse, toplumun mücadelesine katılmak zorunda kalır. Bu işle-yişe birtakım görevler üstlenerek yön verecektir. İşte ona toplum içindeki bu işlevini kazandırmada sanatçıya çok büyük görevler düşüyor. İşte bu noktada sanatçının önderliği, ileriye görüşü, yol göstericiliği, toplumdan bir adım önde gitmek zorunluluğu gündeme geliyor. İnsana toplumsal bütünlüğü içinde hem coşku verecek, hem onu değiştirecek, hem de ona çevresini değiştirmesini öğretecek. Sanatın yaratıcı gücü, değiştirip güzelleştirdiği insanın ta kendisidir. Sanatın odak noktası insandır. Bu noktada yoğunlaşır ve evrene yayılır. İnsan, sanatın yapıcı ve kurucu elidir. İnsan, sanatın beynidir. İnsan sanatın seçen, tanımlayan gözleri, seven yardım eden yüreği, aydınlığa ilerleyen adımları, uzanıp tüm insanlığı kucaklayan kolları, kardeşliği, barışı, özgürlüğü muştulayan sesidir. Tüm kanlı savaşlara karşı gerilmiş göğsüdür insanın. Her türlü baskıya diken, karşı koyan pençesidir insanın. İnsanlık tarihi özgürlük yolunda uzun bir yürüyüştür. Sanat ve bilim insanlığın evriminde omuz omuza ilerledikçe bu yolu karanlığa boğmaya hiç kimsenin gücü yetmeyecektir.

GREV HAKKI

M. Şehmus GÜZEL

TANIM

GREVİN değişik tanımları yapılagelmektedir. Bu tanımlardan ortaya çıkan öğeleri ve grevin uygulamada geçirdiği tarihsel oluşum sürecini gözönüne alarak grevi şu biçimde tanımlayabiliriz: Grev, çalışanların (işçi, memur ve benzer biçimde bağımlı çalışan diğerlerinin) yaşam ve çalışma koşullarını korumak, bu koşullarda iyileştirme ve düzeltmeler sağlamak amacıyla işverenler ve işverenlerin oluşturduğu kapitalist sınıfa karşı ya da kamu kuruluşları kararları üzerinde, diğer baskı gruplarının yaptığı gibi, baskı yapmak amacıyla, belirli veya belirsiz bir süre için gönüllü olarak, topluca ve birlikte bir hareketle, *ekonomik alanda* bir işyeri, işletme, işkolu veya bütün işkollarında, *coğrafi alanda* bir semt, kent, bölge veya bütün ülkede işi yavaşlatma, önemli ölçüde aksatma ya da tümü ile durdurma eylemidir.

Grev, bir yerde, çalışanların yaratma ve değişiklik istemlerinin açığa vurulmasıdır. Çalışanlar, greve başvurarak, kendi yaşam ve çalışma koşullarında uzlaşma-anlaşma yoluyla anlatamadıkları sorunlarını gündeme getirmekte, "bu konuda bizim de söyleyeceğimiz söz var" demektedirler. Bazı grevlerde varolan hak ve çıkarlar korunurken, bazı grevlerde bu alanlarda iyileştirmeler, değişiklikler önerilmektedir. Bu son durumda, çalışanların yaratıcılık, değişiklik isteği söz konusu olmaktadır.

TARİHTE GREV

Grevin bir hak olarak tanınması pek kolay olmamıştır. Grevlere kapitalist üretim ilişkilerinin toplumda egemen olmasından önce de rastlanmakla birlikte, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi sonucu, işçi

sınıfı ve diğer çalışanların grev eylemleri yoğunluk kazanmıştır. Çünkü hiçbir sosyal politika önemi ya da tüzel düzenlemeyle korunmayan ve "vahşi kapitalizm" karşısında yalnız bırakılan işçi, yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek için kendine, arkadaşlarına güvenmiş, onlarla birlik olup, grev yapmak zorunda bırakılmıştır. İşçi eylemlerinin yoğunlaşması üzerine, devletin, iktidarların işçi eylem ve örgütlerini yasakladıkları görülmüştür. Ancak, demokrasi bilincinin, insan hakları düşüncesinin gelişmesi, yaygınlaşması, işçilerin yasağa karşı eylemlerini sürdürmeleri, örgütlenmelerine siyasi boyutlar kazandırmaları iktidarlara yasaklama, baskı ve şiddet politikaları yerine işçi hareketini hoşgörmek, giderek tanımak zorunda bırakmıştır. Grev hakkı, bu biçimde, ancak belli bir yasaklama döneminden sonra tanınmıştır.

Bazı ülkelerde iktidarlara, özel yasalarla grev hakkını düzenleyip, onu kesin kurallarla çerçeveleyen, bazı ülkelerde grev hakkı tanınip düzenlenmesi uygulamaya bırakılmış, kuralların taraflarca ve/veya yargı organlarınca oluşturulması istenmiştir. İktidarlara ancak çok sınırlı olarak yasama yetkilerini kullanmışlardır. Örneğin, Fransa'da işçilerin grev uygulaması konusunda özel yasa yoktur ve bu durum pek çok bakımdan işçiler ve örgütlerince tercih edilmektedir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA GREV:

Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze Türkiye'de, grev, önce uzun bir yasaklama dönemi geçirmiş, sonra 1908'de "grev serbestisi" tanınmış, daha sonra 1936'da ise İş Kanunu yeniden bir yasaklama dönemini başlatmıştır. Bu dönem, 1961

Anayasasında grevin anayasal bir hak olarak tanınmasına dek sürmüştür. Ancak uygulamada grevlere, tatil-i mesalih, terk-i mesai, tatil-i eşgal, terk-i eşgal vb. isimlerle yasaklandıkları dönemlere de rastlanmıştır.

Gerçekten ikinci kaynaklar Osmanlı İmparatorluğu'nda 1500'lerde inşaat işkolunda yapılan grevlerden söz etmektedirler.² Bu tür eylemler günümüzdeki anlamda grev tanımına uymamakta, gerekli unsurları taşımamaktadır. Ancak, o günkü koşullar içinde bile emekçilerin kimi isteklerini çalışanlarla benimsenmek için tek çıkar yolun işbirliğini olduğunu saptamalarını göstermesi bakımından, bu eylemler, özel bir önem kazanmaktadır. Maden işkolunda da, bu işkolunun savaş sanayii için öneminin artışıyla doğru orantılı olarak, emekçi-işçi eylemlerinin olduğu ve bunları önlemek yasaklamak için padişahların fermanlar çıkardıklarını biliyoruz.³

Padişahların, işçi eylemlerine ilişkin fermanlarında genel eğilim yasaklamadır. Bu eğilimi 1845'te çıkarılan "Polis Nizamı"nda da görüyoruz.⁴ Ancak, bu yasaklara karşı işçilerin zorunlu durumlarda tek umarı yine de grevde bulduklarını biliyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı sermayenin sahneye çıkmasıyla ilk fabrikaların kurulması, demiryollarının yapımı, ulaşımında kullanılması, tren ve buharlı gemilerin gereksinmesini karşılamak amacıyla kömür madenlerinin özel bir ilgi çekmesi; yeni ve çok sayıda işçi eylemini de kaçınılmaz olarak birlikte getirmiştir. Nitekim, bilinen ikinci kaynaklarda belirtildiği gibi, 1872'den başlayarak, yasağa karşı, günümüzdeki grev tanımına daha uygun işbirlikçi eylemlerinin oluştuğunu biliyoruz.⁵

24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilanını izleyen günlerde grevlerin o zamana dek görülmemiş boyutlara ulaşması iktidarı ivedi bir biçimde, 8 Ekim 1908'de, yani II. Meşrutiyetin ilanından iki buçuk ay sonra gibi kısa bir sürede, Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-u Muvakkat (TECHKM)'i çıkarmaya itmiştir. 9 Ağustos 1909'da Meclis-i Umumi'de kabul edilen Tatil-i Eşgal Kanunu (TEK), TECHKM gibi kapsamına aldığı "umuma müteallik hizmet götüren müessesat"ta grevi sınırlamalarla düzenlemiştir.⁶ Bu düzenlemeye göre, yasa kapsamındaki kuruluşların "müstahdemin ve ameleleri" uzlaşma safhasından sonra ve taraflar arasında anlaşma olmaz-

sa greve başvurabileceklerdir. Belirtilim ki bu düzenlemede uzlaşma safhası en çok onüç gün sürebilecektir. Dolayısıyla, ancak bu süre içinde anlaşma olmazsa çalışanlar greve gidebileceklerdir. Greve gidildiğinde, çalışma barışı çalıştıran ve greve katılmayanlar bakımından korunmuş, "kamu hizmetlerinin sağlanması ve düzenli biçimde yürütülmesi için gerektiğinde askeri güç kullanılacağı öngörülmüş", hükümete "savaş ya da savaş tehlikesi durumunda" greve gidilmesini erteleme, başlanmış grevi durdurma yetkisi verilmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE GREV:

Grevi pek çok sınırlamalarla tanıyan TEK, işçilerce sürekli olarak eleştirilmiş ve işçi yararına yeniden gözden geçirilmesi sık sık önerilmiştir. Nitekim, 1923'te İzmir'de toplanan 1. İktisat Kongresi'nde "Amelle Grubunun İktisat Esasları"nın 4. maddesinde aynen: "Dernekler-yani sendikalar- hakkının tanınması, Tatali Eşgal Kanunu'nun yeniden işçilerin hakkını tanımak üzere tetkik ve tanzimi" ilkesi yer almıştır.⁷ Cumhuriyetin ilk döneminde pek çok grevin örgütlendiğini ve özellikle yabancı sermayenin elinde olan işletmelerde örgütlenen grevlerin yerli sermayeciler ve iktidarcı desteklendiğini görüyoruz. Ancak, yabancı sermayeli işletmelerin millileştirilmesi, devletin iktisadi teşekküller kurup en büyük işveren durumuna gelmesi, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için beş yıllık planların uygulanmaya başlanması üzerine grevlerin engellendiğini görüyoruz. Nitekim, siyasi ortamın da gittikçe otoriter bir niteliğe bürünmesi, ekonomik nedenlerle birleşince yasama organı grev konusunda yeni bir tavır takınmıştır. Şöyle ki, önce, 1933 yılında Ceza Kanunu'nun 201. maddesine ikinci fıkra eklenerek "greve zorlama fiilleri" cezalandırılmıştır.⁸ Daha sonra, 1936'da kabul edilen, 1937'de yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu grevi yasaklamış (72 ve 73. maddeleri), greve gidilmesi durumunda karşılaşılabilecek yaptırımları düzenlemiş (m. 127 vd.), TEK'nu yürürlükten kaldırmıştır (m. 147). Böylece, TEK ile getirilen "grev serbestisi" dönemine son verilmiştir. 1936'nın çevre koşulları içinde bu yasaklamanın nedenleri olarak şunlar söylenebilir: İktidar, "sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle" yaratmak istiyordu; devlet ekonomik alanda en büyük

● Türkiye'de grev, önce uzun bir yasaklama dönemi geçirmiş, sonra 1908'de «Grev serbestisi» tanınmış, daha sonra 1936'da ise İş Kanunu yeniden bir yasaklama dönemini başlatmıştır.

işveren durumuna gelmişti, ekonomik kalkınmayı sağlamak için beş yıllık planlar uygulanıyordu, iktidar siyasi alanda gittikçe otoriter bir niteliğe bürünüyor, her türlü işçi hareketinde kendine karşı bir "fesat" görüyordu; uluslararası düzeyde hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde çalışma yaşamında sınırlayıcı, yasaklayıcı hükümler benimseniyordu.⁹

Bu sınırlayıcı ve yasaklayıcı tutum Avrupa ülkelerince II. Dünya Savaşı sonrasında terkedilip, anayasalarında sosyal ve iktisadi haklara yer veriliyorken,¹⁰ Türkiye eski alışkanlığında diretiyordu. Nitekim, 20 Şubat 1947 tarihli ve 5018 sayılı "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun"un 7. maddesi ile grev yasasını sürdürmüştür. Ancak, söz konusu kanunun TBMM'deki görüşmelerinde grev hakkını DP'nin savunduğunu, "grevsiz sendika hakkı olmayacağını" vurguladığını görüyoruz. Grev hakkının tanınması 1960'a dek çeşitli düzeylerde tartışılmıştır. Bu arada, 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen DP, 1951'de bir kanun tasarısı hazırlamış, ancak TBMM'den geçirmemiştir. Daha sonra 1957'de Hürriyet Partisi bir kanun teklifi sunmuş, ancak bu da sonuçlanamamıştır.¹¹ Daha sonra, 1959'da, CHP'nin hazırladığı "İşçi ve İşveren Mesleki Teşekkülleri Kanunu" teklifinde sendikaların grev yapmaları öngörülmüştür (m. 14/h).¹²

1961 ANAYASASI VE GREV HAKKI:

1961 Anayasası, 47. maddesi ile grev hakkını "işçilere" tanımıştır. Böylece, Türkiye, Fransa ve İtalya'dan sonra grev hakkını anayasal olarak tanıyan üçüncü ülke olmuştur. Anayasal tanıma, şu anlamlara gelmektedir:

1- Grev hakkı, temel hak ve özgürlüklerden sayılmaktadır. Grev hakkı, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal kolektif bir haktır. Dolayısıyla, özel kanun, "kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve ulusal güvenlik gibi nedenlerle de olsa" bu hakkın "özüne dokunamaz"; bu hakkın kullanılmasını güçleştirici kısıtlamalar getiremez. Grev, böylece, yasa koyucu, yargıç ve uygulayıcı karşısında korunmuştur. Özel yasa kimi işkolları ya da işler için grev yasağı koymamalı. zorunlu tahkim sistemi getirmemelidir. Aksi durumda Anayasaya karşı gelinmiş olur.

2- Grev hakkının yok edilmesi ancak Anayasa'nın değiştirilmesi ile söz konusu olabilecektir. Oysa, Anayasanın değiştirilmesi de, pek o kadar kolay değildir. Böylece, grev hakkı, gelecekte iktidarı alabilecek ve grev hakkını yadsıyabilecek siyasi partilere karşı da korunmuş olmaktadır.

3- Grev hakkı, "çalışanların işi bırakmalarını cezalandırmayan kamu otoritelerinin edilginliğini varsayar." Öte yandan, bütün diğer ekonomik ve toplumsal haklar gibi (sosyal güvenlik, çalışma hakkı ve ödevi vb.) bu hak devletin olumlu-etkin eylemini gerektirir.¹³ Bununla birlikte, devletin olumlu-etkin bir rol oynamasını gerektiren sosyal güvenlik ve çalışma hakları ile devletin etkin eylemine her zaman gereksinmesi olmayan grev hakkı arasında farklar vardır. Gerçekten de, işveren, devletin araya girmesine gerek olmadan, grevcilerin isteklerini kabullenebilir. O halde, greve devletin karışımı her zaman gerekli değildir. Bilindiği gibi, bütün temel hak ve özgürlükler, devlete yönelik hak ve özgürlükler değildir. Özellikle, ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlüklerin hepsi devletin olumlu-etkin bir eylemini istemez. Kamu hak ve özgürlüklerinin yoksul ve olanaksız kümelerin siyasal ve tüzel eşitsizliğini gidermeyi amaçlamasına karşın, ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlükler işçi sınıfının ekonomik ve toplumsal alanlardaki eşitsizliğini gidermeye yöneliktirler. Bu bağlam-

da, grev, işçi sınıfı ile ekonomik alanda kesin egemenlikleri olan işverenler arasındaki dengesizliği giderici en birinci düzelticidir. Grev hakkı, bu biçimiyle, bir sınıfın ekonomik ve toplumsal kolektif hakkı olarak ve gene bu biçimiyle grev hakkı, çalışanların durumunun zorunlu sonucu olarak belirleniyor. Devletin, bu alana sınırlayıcı, grevi güçleştirici olarak girmesi herhalde her zaman istenen bir olgu olmayacaktır.

1963 TARİHLİ TİSGLK VE GREV HAKKI

1961 Anayasası 47. maddesi ile toplu sözleşme ve grev hakkını "işçilere" tanıdıktan sonra, 24 Temmuz 1963'te yürürlüğe giren "Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu" (TİSGLK) grevi düzenlemiştir. Bu düzenleme, grev hakkını oldukça sınırlayıcıdır. Bu sınırlamaları şöyle belirtebiliriz:

I- Yasa, grev hakkının kapsamını sınırlamıştır. TİSGLK, Anayasa ile bütün işçilere tanınan grev hakkından, grev kararının alınması ve ilanı, toplu pazarlıkta taraf olan yetkili sendikaya tanıyarak sendikali olmayan işçileri yoksun bırakmıştır.

II- Yasa, grevin yasal sayılması için, onun amacını ve yöntemlerini ölçü olarak almış, siyasal, dayanışma ve genel grevleri amaç koşulu; "dönen", "kısa ve tekrarlanan" ile "verim" grevlerini de yöntem koşullarına uymadıklarından yasa dışı saymıştır. Böylece yalnızca "klasik" grev (yani, ilgili işçilerin tümünün ya da büyükçe bir kesiminin aynı anda ve birlikte işi bırakmaları) türünü yasal olarak tanımıştır. Bu tür grevin, işçiler ve sendika bakımından maliyeti en yüksek grev türü olması bakımından onları zor durumda bırakabileceği açıktır. Ayrıca, aşağıda belirteceğimiz kurallar da eklenince bu tür grevin oldukça uzun sürmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Oysa, kısa ve tekrarlanan grevler, dönen grevler yapılabilsen hem işçi ve sendika bakımından maliyet düşecek hem de grev uzun sürmeden işçiler isteklerini kolayca edebileceklerdir. Maliyeti düşük ve kısa süreli grevlerin toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal hayatı bakımından da tercih edilebilirliği açıktır.

III- Yasa, grev uygulamasının yasal sayılabilmesi için uyulması zorunlu pek çok yöntem getirmiştir. Bu yöntemleri özetle şöyle sıralayabiliriz:

● 24 Temmuz 1963'de yürürlüğe giren Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu grevi düzenlemiştir. Bu düzenleme, grev hakkını sınırlayıcıdır. Yeni tasarı 1963 tarihli Yasanın yasak ve kısıtlamalarını genişletmektedir.

1- İşçi-işveren ilişkilerinde bir uyuşmazlığın var olması.

2- Uyuşmazlığın barışçı yollarla çözülmesi için Yasa'da öngörülen yol ve yöntemlerin denenmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış olması. Hemen belirtelim ki TİSGLK, bu bakımdan, 1909 tarihli TEK'dan daha uzun bir zorunlu uzlaştırma safhasını öngörmüştür.

3- Grev kararının yetkili sendika tarafından alınmış olması.

4- Grev kararının altı işgünü içinde işverene ve bölge çalışma müdürlüğüne yazılı olarak bildirilmiş ve grevin kapsamına giren işyerlerinde ilan edilmiş olması.

5- Grev kararının işverene bildirilmesinden sonra altı işgününün geçmiş olması.

6- Grev oylaması istenmişse, oylamanın grev kararının uygulanmasına engel olmaması.

7- Grev yasaklarının bulunmaması: Yasa, "grev yasakları" başlıklı 20. maddesi ile, grevin bazı durumlarda, işlerde ve kuruluşlarda yasak olduğunu belirtmiştir. Böylece, grev kapsamı, hem daha daraltılmış, hem de grev uygulaması, geniş bir alanda yasaklanmıştır. Dolayısıyla 20. maddede belirtilen durumlar, işler ve kuruluşlarda grev uygulanamayacaktır.

8- Grevin Bakanlar Kurulu tarafından ertelenmemiş olması.

9- Yasa 25. maddesi ile, yasal grev uygulamasında bazı işçilerin greve katılamayacaklarını da hükme bağlamıştır. Burada daha önemli olanı, bu işçilerin sayısının saptanmasında, işverene geniş yetki tanınmış olması ve "kesin zorunluluk durumunda" işverenin bölge çalışma müdürlüğünün yazılı izni ile, sözü edilen işlerin yapılması için yeni işçi alabilmesinin düzenlenmiş olmasıdır.

IV- Grevin etkinliği, 1961 Anayasası ile bir hak olarak tanınmayan lokavtın TİSGLK ile grev hakkını "dengeleyen bir hak" olarak düzenlenmesi nedeni ile de azaltılmıştır.

Yukarıdan beri sıraladığımız kısıtlamalar, grev hakkının doğrudan doğruya özüne dokunmakta, uygulanmasını önemli ölçüde güçleştirmekte ve grevin işverene karşı etkili olmasına zarar vermekte, sonuçta grevin başarısızlığa uğraması için bütün olanakları işverenlere ve iktidarlara tanımaktadır. Dolayısıyla, bir grevin başarıya ulaşması olanaksızlaşmaktadır. Nitekim, 1963-1980 arasındaki uygulamada akıl almaz, grev hakkının tanındığı ülke işçilerine anlatılsa onları inandıramayacağımız grev olayları ile karşılaştık: Ölü sezonlara rastlatılan grevler (örneğin, dokuma ve kauçukta toplu pazarlıkların uzatılarak grevlerin işlerin az oldukları dönemlere rastlatılması işverenlerce pek sık uygulandı); ayrıca, hatta yıllarca sürüp başarısızlıkla sonuçlanan grevler (dünyanın hiçbir ülkesinde 80 gün sürüp başarısızlıkla sonuçlanan bir havayolları grevi görüldüğünü sanmıyorum); en olmadık nedenlerle ertelenen grev kararları, grev uygulamaları vb. Toplu pazarlıkların aylarca, hatta kimi zaman bir yıldan çok sürdüğünü de anımsamakta yarar var.

YENİ TASARI:

Basına yansıdığı kadarıyla öğrendiğimiz yeni TİSGLK tasarısı,¹⁴ 1963 tarihli Yasanın yasak ve kısıtlamalarını genişletmektedir. Birkaç örnek vermek için, "grev yasaklarını" düzenleyen 20. ve Bakanlar Kurulunun grev erteleme hükmüne bağlayan 21. maddesini alıp TİSGLK ile karşılaştıralım: Tasarı, TİSGLK'daki grev yasaklarına aşağıdaki işlerde de grevi yasaklayarak bu alanda kapsamını genişletmektedir. Tasarıya göre TİSGLK'dakilere ek olarak şu işlerde grev yapılamaz:

● Yeni tasarı

hak grevini de yasaklamaktadır.

Böylece imzalanan toplu iş sözleşmelerinin hakkaniyetiyle uygulanması tümüyle işverenin iyi yada kötü niyetine terkedilmiş olmaktadır.

— Mezarlıklarda, cenaze tekfin ve defin işlerinde;

— Kamu hizmeti olarak yürütülen temizlik işlerinde;

— Kömür işlerinde;

— Su, elektrik ve havagazı üretim ve dağıtım işlerinde (TİSGLK'da yalnızca "kamu tüzel kişilerince veya kamu iktisadi teşebbüslerince yerine getirilen su, elektrik ve havagazı istihsal ve dağıtım işlerinde" grev yasaktı. Oysa, şimdi kamu-özel ayrımı kaldırılıp alan genişletilmektedir);

— Petrol, tabii gaz arama, üretim ve dağıtım işlerinde;

— Banka hizmetlerinde;

— Kamu araştırma kurumlarında, — Turizm mevsiminde turistik tesislerde (turizm mevsimi dışında bu tesislerde grev yapacak işçinin bile olmayacağı açık olduğundan bu işkolunda grev bütünüyle yasaklanmış sayılabilir);

— Toplu iş sözleşmesi süresi içinde grev yapılamaz (TİSGLK'da "19 maddenin 2. bendi hükümleri saklı kalmak kaydıyla toplu iş sözleşmesi süresi içinde grev yapılamaz" denilerek *hak grevi* yapılmasına olanak tanınmıştı. Oysa, yeni tasarı yukarıdaki hükmü ile hak grevini de yasaklamıştır. Böylece, imzalanan toplu iş sözleşmelerinin hakkaniyetle uygulanması tümüyle işverenin iyi ya da kötü niyetine terkedilmiş olmaktadır. İşçinin ve sendika-

Fotoğraf AFSAD

nın elinde işvereni toplu iş sözleşmesi hükümlerini yerine getirmeye zorlayıcı tek çare olan hak grevi artık yok);

— Tüm üretimi silahlı kuvvetlerin ihtiyacına tahsis edilen işyerlerinde greve gitmek için, bir de öncelikle Yüksek Hakem Kurulu (YHK)'na başvurulması koşulu getirilmiştir (TİSGLK'da bu hüküm "Milli Savunma Bakanlığı'nca veya İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı'nca doğrudan doğruya işletilen işyerleri" için geçerliyken, tasarısı bunlara bir de yukarıdakileri eklemiştir).

Bakanlar Kurulunun grevleri ertelemesi yeni tasarının 21. maddesinde düzenlenmiştir. TİSGLK'dan fazla olarak Bakanlar Kurulu'nun ertelenmesinde 90 günlük son sınır kaldırılarak, erteleme kararının her seferinde 30 günü geçmemek üzere uzatılabileceği belirtilmiştir. Böylece, süre, 90 günü de aşabilecektir. Nitekim, aynı madde, bu durumu gözönüne alarak şu düzenlemeyi getirmiştir: "Ertelemenin 90 günü aşması halinde Çalışma Bakanlığı uyuşmazlığın çözümünü için YHK'na başvurur. YHK'na başvurudan itibaren grev yapılamaz. YHK kararı toplu iş sözleşmesi hükmündedir." Bu bağlamda, 1963-1980 döneminde grev ertelemelerinin ne denli sık ve keyfi kullanıldığı da anımsanmalıdır.

Örnekler, grev hakkına getirilen yasak ve kısıtlamaları ve grev uygulamasının nasıl engellendiğini yeterince göstermektedir. Bu durumda, greve gitmek büyük bir cesaret ve maharet işi olmaya adaydır. 1963 Yasası ile zaten oldukça zor olan greve gitmek ve onu başarıya ulaştırmak, kanımca artık olanaksızlaştırılmıştır. Yasamada genel geçer kural, müktesep hakların korunması, hatta olanaklar ölçüsünde genişletilmesidir. Oyna ne yazık ki, son yıllarda bu ilke hiç dikkate alınmamaktadır. Yeni yasa tasarısı anayasal bir hak olan grevün özünü dokunmayı bırakın, varlığını yok etmektedir. O zaman akla şu soru geliyor: Greve gitmeyi zorlaştırmak için ve grevin başarılı olmaması için birçok yasal önlem-kural neden getiriliyor? Bu soruya yanıt belki şudur: Avrupa'lı ve Avrupa dışı dostlarımıza ve kendi kendimize "bizde de grev hakkı olduğunu, grevi yasaklamadığımızı" söyleyebilmek. Yıllarca önce grev hakkı tartışılırken İmir Ekonomi ve Ticaret Yüksek Okul öğretim üyelerinden Kooperatifçilik ve İş Hukuku Profesörü Muhittin Adam'ın 17 Nisan 1955'te Ege İşçi Sendikaları Federasyonunun grev konusundaki toplantısındaki şu sözlerini burada anımsatalım: "Grev tanınmalıdır. Grev, bizi milletlerarası camiada herhangi bir hürriyetten mahrum etmiş gibi bir hicaptan kurtarmak bakımından tanınmalıdır." ¹⁵

Ancak, "milletlerarası camia", grevi nasıl bir düzenleme ile tanıdığımızı da merak edebilir. Bu arada, 18 Ekim 1961'de imzalanan, 26 Şubat 1965'te yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Temel Yasasının 6. maddesi ile grev hakkını tanıdığını, 1961'de bu Yasayı imzalayan; ancak, onaylamayan Türkiye'nin herşeye karşın bu konuda moral bakımdan yükümlülüğü olduğu da herhalde unutulmamalıdır. Dolayısıyla, 1982'de diğer ülkelerin ulaştığı kurallardan uzaklaşmamamız herhalde daha uygun olacaktır. ¹⁶ Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri gelen kendi kurallarımızdan da kopmamalıyız. Savaş ya da savaş tehlikesi, genel veya kısmi seferberlikte, doğal felaket durumlarında, can ve mal kurtarma işlerinde işçilerin insan gibi yaşamaları, çalışmalarını için gerekli koşullar sağlandıktan sonra, grevin ertelenmesine, durdurulmasına emin olalım ki, en başta işçiler evet diyecektir. Ama, grev yasağı kapsamını alabildiğine genişletmek, grev uygulamasını akıl almaz kurallara bağlamak beklenen yararı ne kısa ne de uzun dönemde sağlamaya yetmeyecektir. Unutulmasın ki, işçi greve en son aşamada işvereni uzlaşmaya ikna etmek için ve grevin getireceği her türlü yoksulluk ve yokluğu göze alarak gitmektedir. Onu daha zorda, daha yoklukta bırakacak düzenlemeler ne geleceğimize, ne de ilerisi için kendimize saptadığımız amaçlara uymamaktadır. Amaç parlamenter demokratik sistem ve "muasır medeniyet seviyesi" değil midir?

NOTLAR:

(1) İşbirlik eylemlerine, bu eylemlere grev adı verilmekten çok önceleri de rastlandığı bilinmektedir. Gerçekten, ilk işbirlik eylemi Eski Mısır'da firavunların mezarlarının yapımında çalışanların *Kölelerin* değil eylemidir. G. Lefranc (Greves d'hier et d'aujourd'hui, Aubier, Paris, 1970, S. 17-8), M.Ö. 2100 yılına doğru işçi ve "uzmanların" Thebai'de yaptıkları ve başarıya ulaşan bir grevden söz etmektedir. Turhan Esener de (İş Hukuku, AÜ Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1973, S. 547) insanlık tarihinde iz bırakan ilk grevin Mısır'da III. Ramses döneminde (M.Ö. 1198-1166) firavunun mezarını yapan işçilerce örgütlendiğini belirtmektedir. Merhum C. Orhan Tütenil'in bir yazısında belirttiğine göre, iki bin yılı aşan bir geçmişli olan belgeler arasında yer alan "bir notadan bir grup Mısırlı çiftçinin (tarım işçisi olmalı-MŞG) patronlarını iki yüzlülük ve bilgisizlikle suçlayarak işi bıraktıklarını, belki de ilk grev uygulamasına giriştiklerini öğreniyoruz" ("Türk aydınlanmasının kökleri, Türkiye'de 250 yıl önce basılan 'ilk' Türk-

çe kitaba kadar uzanır", *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 308, 29 Ocak 1979, s. 5)

(6) Köleci üretim ilişkilerinin başat olduğu Eski Roma'da da işbirlik eylemlerine, örneğin fırıncılar grevi ve grev hareketlerini yasaklayıcı metinlere rastlanmaktadır. (Esener: a.y.) Görüldüğü gibi, grev eylemleri insanlığın tarihsel bu ilk devirlerinde de vardır.

Feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu dönemlerde de köleci toplumda olduğu gibi günümüzün özgür işçisine benzer işçilerin az da olsa işbirlik eylemleri görülmüştür. 1233'te Fransa'nın Beauvais Kentinde çuhacı-kumaşçı işçilerinin işbirlik eylemi (o sıralar Fransa'da bu tür eylemlere "takehan" ismi verilmektedir. Grev sözcüğü ancak 1800'lerde kullanılmıştır.) bu konuda ilginç bir örnektir. İşbirlik eylemi yasak olduğundan bu eylem 1.500 işçinin tutuklanmasına yol açmıştır. Kasım 1511'de Bordeaux inşaat işçilerinin, 1539'da Lyon'da tipografların, 1681'de Normandiya'da bez işçilerinin grevleri bu konudaki diğer örnekleri oluşturmaktadır. (Lefranc: 18-20; F. Barret: *Emeğin Tarihi*, May Yay., İstanbul, 1970, s. 72-73).

(2) 1500'lerde gümüş akçelerin "taşış edilmesi" (değerlerinin düşürülmesi, devalüasyon) sonucu cami inşaatında çalışan senktraşların (taş yontucuların) gündeliklerinin satın alma gücü azaldığı için topluca işlerini bırakarak köylerine dönmeleri gibi, tatil-i eşgal olaylarına rastlıyoruz. (M. Tunçay: *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, 2. Bası, Bilgi Yay., 1967, s. 9). Bu tür eylemler ve eylemlere karşı çıkarılan padişah fermanları için bk.: M. Kök: "Bitmeyen Kavga Sefaletin Ücreti", *Yürüyüş*, 11 Ekim 1977, No.131 s. 9; M.Ş. Güzel: "1845 Tarihli Polis Nizamı." *Süreç*, Sayı: 8, Yıl: 1981/4, s.29.

(3) Madenlerdeki işçi eylemlerine ilişkin padişah fermanları için bk.: Ahmet Refik (Altınay): *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri*, Türkiye Enstitüsü Yay., İstanbul, 1931; M.Ş. Güzel: a.g.y. s. 29-30 ve Ek: II. Ekleyelim ki bu tür eylemlere ücretli askerler olan yeniçerilerde de rastlıyoruz. 1584 ve 1586 yıllarında Avrupa'daki ekonomik bunalımın -yeni kitaların keşfi sonucu Avrupa'ya bol miktarda kıymetli madenlerin akması sonucu para değerinin düşmesi- Osmanlı İmparatorluğu'na yansısıyla, 1589'da askerlerin isyan edip Rumeli Beylerbeyi ile Defterdarını devalüasyon yapıp ücretlerini düşürdükleri -satın alma güçlerini düşürdükleri- için öldürmesi olayı bu konuda bir örnektir (A. Gevgilili: "Bir Tarih Dersi", *Milliyet*, 1 Aralık 1971). Yeniçerilerin, ulufelerin zamanında ödenmemesi üzerine ya da ulufe veya cülus bahşişlerinin artırılması için ayaklanmaları 1826'da yok edilmelerine dek sürmüştür. Esnafın da padişah fermanlarını protesto amacıyla ya da başka bir nedenle zaman zaman terk-i mesai ettikleri, dükkanlarını kapattıkları bilinmektedir. (Bk: M. Gürata: *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*, TİSA, Ankara, 1975).

(4) M.Ş. Güzel: a.g.y.

(5) Bk: O. Sencer: *Türkiye'de İşçi Sınıfı*, Habora Yay., İstanbul, 1969; K. Sülker'in yapıtları; K. Fişek: *Türkiye'de Ka-*

pitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı, Doğan Yay., Ankara, 1969.

(6) Bk: M.Ş. Güzel: *Grev...*, Bilimsel Yay., Ankara, 1980, s. 62 vd.

(7) M.Ş. Güzel: "1. İktisat Kongresinde Amele Grubunun İktisat Esasları ve Sonrası", *Bilim ve Sanat*, Aralık 1981, Sayı 12, s. 43-44.

(8) Y. Ersoy: *Çalışma Hürriyetine Karşı Suçlar*, AÜSBF Yay., Ankara, 1973, s. 70.

(9) Almanya'da Nazi, İtalya'da Faşist yönetimler her türlü grevi yasaklayıp işçi örgütlerini kendi güdüm ve denetimleri altına alırken, Fransa'da da CGT Halk Cephesi İktidarı ile anlaşarak 31 Aralık 1936'da "Toplu İş Uyuşmazlıklarında Uzlaştırma ve Tahkim Yöntemleri Yasası"nın çıkarılmasına yeşil ışık yakmıştı. (Bk: M.Ş. Güzel: "1936 Fransası 'Matignon' Anlaşması ve Sonrası" *T.C. Çalışma Bakanlığı Çalışma Dergisi*, Yıl. 1979, Sayı: Ocak-Nisan, s. 90)

(10) Fransa, 27 Ekim 1946 Anayasasının "Giriş" bölümünün 7. bendinde, İtalya 1948 Anayasasının 40. maddesinde grev hakkını tanımıştır.

(11) Bk: K. Sülker, *Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler*, Gözlem Yay., İstanbul 1976, s. 176 vd.

(12) CHP Araştırma Bürosu: *İşçi ve İşveren Mesleki Teşekkülleri Kanunu Projesi*, Ankara, 1959.

(13) Daha geniş bilgi için bk: H. Sinay, *La Greve*, Dalloz, 1966, s. 103 vd.

(14) Bk: E. Tuşalp'ın 11-12-13 Nisan 1982 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki yazıları.

(15) K. Sülker: a.g.e., s. 105.

(16) Burada coğrafi bakımdan bize en yakın ve tarih bakımından en son düzenleme olması nedeniyle; Yunanistan'da, 1967 Albaylar Döneminden kalma yasaları değiştirmek amacıyla Yunanistan Parlamentosuna Çalışma Bakanı Apostolos Koklamaniş'çe sunulan yasa tasarısından söz etmek istiyorum. Grev konusunda önerilen değişiklikler şunlardır: a) Devlet memurları da sendika kurup, grev yapabileceklerdir; b) İşçiler, ekonomik, toplumsal, sağlık düzeylerini geliştirmek amacıyla greve gidebileceklerdir; c) İşçiler, başka sendikaların grevleri için dayanışma grevi düzenleyebilecekleri gibi, başka ülkelerdeki sendikacılık haklarının önlenmesi, Anayasaya aykırı davranışların belirmesi ya da demokratik haklara ters tutumların ortaya çıkmasını önleme amacıyla da grev yapabileceklerdir; d) Sağlık personeli, su, yakıt, elektrik, havagazı dağıtım görevlileri, petrol rafinerisi çalışanları, hava, deniz, kara ulaşım personeli, radyo, TV, PTT ve haberleşme görevlileri, kanalizasyon personeli ile liman yükleme memurları, yazılı olarak istemlerini işverene ve ilgili bakanlıklara bildirdikten dört gün sonra ve istemleri ile sınırlı kalma koşulu ile grev uygulayabileceklerdir. (Söz konusu çalışanların, bizde, grev uygulamasının 1963 TİSGLK ve yeni tasarısı ile yasaklandığını anımsatalım). Bir de son olarak yasaya uymaması durumunda işveren için öngörülen para cezasını belirtelim: 1-5 milyon dramı (yani, 2,5 - 12,5 milyon TL). (Bk. Cumhuriyet, 4 Nisan 1982).

Basınımızda Bir Batılılaşma Olayı:

«SİNEMA MECMUASI HOLİVUT»

Çetin YETKİN

BU KEZ, önceki yazımda değindiğim "Resimli Ay" Dergisinin doğrultusunda yayın yaşamına atılmış ve sanırım oldukça çok okuyucu da bulmuş olan bir başka derginin, "Sinema Mecmuası Holivut'un, bizleri nasıl Batıya, ama özellikle Amerika'ya ısındırmak istemiş olduğunun üzerinde durmak istiyorum. Gerçekten de, bu dergi kültür emperyalizminin ülkemizde basın alanında kendisine nasıl elverişli bir ortam bulduğunu kanıtlayacak güzel bir örnek... Üstelik, gitgide sayıları ve basım olanakları artarak gelişen bu tür yayınların da öncülerinden!

İlk sayısı 3 Temmuz 1931'de yayınlanan ve "mesul müdürü" Muam-

mer Cahit'in kendilerine Avrupa basınına örnek aldıklarını açıkladığı Holivut'un 18 Temmuz 1931 günlü ikinci sayısında "Hollywood'a Bir Atfı Nazar" başlığını taşıyan yazıda, dergiye adını veren bu kent bize şöyle tanıtılmış:

"... Hollywood herkesin zannettiği gibi sadece bir eğlence yeri değildir. Aynı zamanda köy evli ve fabrikalı bir şehirdir.

"Burada yaşayan sanatlar bir mektep talebesi gibidirler.

"Sabahleyin erkenden kalkarlar, akşam erken yatarlar.

(...)

"Ecnebi sanatlar buraya geldikleri

vakit eğer muvaffak olmak isterlerse Amerikalıların tarzı hayatlarını takip etmelidirler.

"Size bir misal göstermek üzere Lily Damita'nın nasıl karşılandığından bahsedeceğim: Lily Hollywood'a çıktığı gün bir kitle halk ve metteur en scen'ler tarafından karşılandı ve Bungalow'daki villasına götürüldü. Burası espanyol usulü süslenmiş bir pavillon'dur. Altı ay, Amerikalıların kendisine hazırladıkları bu yerde bile tereddüt yaşayacaktır. Ve ona alınacak otomobili, giyeceği robları, presente edileceği arkadaşları bile onlar beğenecekler...

"İşte bu satırları okuduktan sonra aziz kariler, zannederim ki Holivut'un sade eğlence yeri değil, aynı zamanda bir ıstırap yeri olduğuna kanaat getirdiniz."

Oysa, Holivut'a göre bizler neyin özlemini çekiyoruz? Şunların: "müzikholler, kafe şantanlar, barlar..." İşte, bu gibi yerleri ancak filmlerde görebiliyoruz. O halde: "Derhal karar veriyoruz. Hadi sinemaya..." (Muammer Cahit: İstanbul'da Halk Nasıl Eğleniyor? 1 Ağustos 1931, sayı 3, s.3). Öte yandan, Clara Bow'un övülerek anlatıldığı bir yazıda ise:

"Çok aşık olur, fakat mütemadi değil, Haziran ve Eylül ayları zarfında beş defa nişanlandı." denilmiş. (13 Eylül 1931, sayı 6, s. 7). Böyle bir sürü yazı, fotoğraf ile Amerikan film oyuncularının yaşamları bir "ideal" durumuna getirildikten sonra da derginin 10 Haziran 1932 günlü 16. sayısında şu satırları okuyoruz:

"Gazetemiz bundan evvel bir müsabaka açmış ve Amerika Avrupa stüdyolarına artist ve sanatkar takdim etmek için münesebata da girmişti. Şimdiye kadar gelen resimler ve yapılan muhaberat memleketimizde bu işin çok yeni olmasına rağmen şayanı dikkat surette iyi neticeler vermiştir. Seniha İhsan Hanım isminde bir zeki kızımızı Amerika stüdyosu çok beğendi... Şimdi Türk stüdyosu için de yeni bir müsabaka tertip ediyoruz."

Nasıl Vakit Gazetesinin güzel bacak yarışması "İnkılapçı" idi ise, Holivut'un bu girişimi de devrim adıdır. Çünkü bu yarışma için kalem alınmış olan bu yazının son tümceleri şöyle:

"Haydi bakalım... Türk gençliği.. Yeni bir inkılap sizi kucaklamak istiyor...

Koş... Gel... Ve yüksel!.."

İmza: "Holivut"

Böylece Amerikan filmciliğini Türk Devrimi ile bütünleştiren Holivut Dergisi, yine devrimci bir yaklaşımla "Türkiye'nin Genç Kızlarına" başlığını taşıyan yazısında da Türk genç kızlarını Amerikan genç kızları gibi olmaya çağırıyor (10 Mayıs 1932, sayı 13, s. 7).

Eh, tabii bu arada Holivut, "Holivut" adına bir başka görevini daha yerine getiriyor:

"... Bizim memlekette filmlerin ithaline karşı tatbik edilen gümrük resmi dünyanın hiçbir yerinde mevcut olmayacak derecede (dir)... dünyanın hiçbir tarafından böyle bir resim alınmıyor. Halkın istifadesini mucip olan filmleri gösteren başka memleketlerde vergiden muaf tutulmakta iken bizim memleketimizde (% 35) vergi alınıyor. Türkiye'de halkın bu gibi istifadeli filmleri görmesine imkan yoktur."

Bu eleştiri böylece bitmiş ama hemen altında bir de "Hamış" var:

"Hamış: Amerika'nın resmi teşkilatı tarafından yapılan bu hars filmlerinden başka muhtelif şirketler de spora, sanayiye, ticarete, seyahate velhasıl muhtelif sınıflara ve ilimlere fenlere dair her sene yüzlerce film imal edilmektedir."

Holivut daha birkaç yıl yaşamını böyle sürdürmüş. Kendisinden sonra geleceklere öncülük yapmış. Ama, Muammer Cahit farkında olmadan, "Aziz kariler, biz Holivut'ta hep sizi düşündük, hep sizin arzularınızı kendi maksadımızla telif etmeğe çalıştık" (1 Kanunusani 1932, sayı 1, s.3) sözlerini de bir ara ağzından kaçırarmış.

Derginin "münevver" sinemaseverler için çöpçatanlık görevini üstlendiğini de görmekteyiz. Böylece herhalde "ahlaki" açıdan da Holivut üzerine düşeni yapmaya çalışmış olsa gerek. "Sinema Randevuları" köşesini açarak bu işlevini yürüten derginin randevuculuğundan bir iki örnek verelim:

"Baha Bey'e,
11 Teşrinievvel Pazar günü Gloria sinemasında altı buçuk matinesinde balkonda sizi bekleyeceğim.
Nermin Cicika"

"Kadıköy'de F. Güzin Hanıma,
Pazartesi dört buçuk matinesinde Melek sinemasında her zamanki köşede size intizar edeceğim.
Cevat"

"Fatih'te Nevahat Hanıma,
Şehzade Başında Milli sinemada Salı dört buçukta sizi bekleyeceğim. Suat de yanımda olacaktır. Arkadaşınızı da birlikte getiriniz.
M. Nuri"

"Yeşilköy, Server Bey'e,
Cuma günü İstanbul'dayım. Gece Elhamra sinemasına gideceğim. Do-

kuz buçuğa kadar balkonda yanımdaki koltuğu angaje edeceğim. Beklerim.

Mübeccel"

Hacı Bekir de Holivut dergisine reklam verirse, o reklamda Hacı Bekir lokumu ile Amerika'nın "Chewing Gum"ı Amerikan bayrağının gölgesinde kardeş olur. İşte şöyle:

Sark Şekerciliğinin
Mucidi Hacı Bekir Zade Ali Muhittin
AMERIKANIN Şuing gomu Türkiye'nin Hacı
şeker ve rahatı lokumu meşhurdur
Merkezi: BAĞÇEKAPİ

...inde şahhat veneşe artar.
...re bildiğimizi his edebilmek
...tır ki, müşkülüne gömülmüş.
...den geçmiş bir çok kimseler
...tta gülmesini, mümkün olduğu
...nebileceklerini unutmuşlardı.

...bunlar gibisine, kederlerini
...n dahi yardım edebildimsem,
...ıptığına hüküm edebilirim.
...ek sanatımı hayatı ve tesadif
...etkik ederek ve onların garip,
...arak ıslah ediyorum. Ve her
...y buluyorum.

ADIN TERZİ
RODİTİ
No. 20 İSTANBUL

asarruf
tasarruf istersiniz,
e apareil'lerini kullanınız.
masrafla 6 saat evinizi
dınlata bilirsiniz
Fabrika sahibi:
MEHMET SADI
Baba Pazar Tüneli Han No. 1

Parfums
Germaine
PARIS

MAINE
PARIS
da Pudra vazifesini gören
Kremint, ve Kırmızıya
FDA bütün büyük artistler
ullanmaktadır
İstanbul acentası
ALBERT CLARIS

BİLİMSEL DÜŞÜNCE VE BOŞINANÇLAR

5. Günümüzde Boşinançlar

Osman GÜREL

BİLİMSEL düşünceyle, boşinançlar karşıtlığını geniş bir tarihsel kesit içinde -dolayısıyla oldukça yüzeysel- inceleyen bu diziyi, çağdaş toplumları derinden etkileyen iki boşinançı sergileyerek bitirelim.

"Günümüzde boşinançlar, bilimin görkemli atılımları sonunda giderek etkinliklerini yitirmiştir. Tek tük rastlananlar da, sağduyulu insanların ve bilime güvenen toplumların denetiminde zararsız duruma getirilmektedir" diyen bir kişi, acaba 20. yüzyılda mı yaşamaktadır?... Bu soruya ne yazık ki evet yanıtı veremiyoruz. Nazilerinki gibi, büyük insan topluluklarının yazgılarını etkileyen ve boşinanç temelinden kaynaklanmış kimi olgular, yüzyılımızın yüzkarası olarak tarihe geçmektedir. Törel açıdan olduğu kadar, bilimsel bakımdan da kabul edilemeyecek, boş kanıtlara dayanan bu gibi olguların en yaygınlarından biri olan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde hâlâ etkinliğini sürdüren ırkçılığı ele alalım.

IRKÇILIK

Çağdaş devletler gibi yasalarla yönetilen Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, 1966 yılında Birleşmiş Milletlerce yayınlanan "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" ile çelişen yasaların kimi maddelerine göz gezdirelim:

1) Özel izin belgesi olmadığı halde, kentteki dinsel bir törene katılan zenciler suçlu sayılırlar.

2) Zenci bir rahip, kilisesindeki cemaatine İncil okumayı öğretirse suçlu sayılır.

3) Bir zenci, kendi evinde zenci dostlarına, ücretsiz bile olsa okuma yazma dersi verse suçlu sayılır.

4) Parklardaki sıralar beyazlara aittir. Bunlara oturan bir Afrikalı üç yıla kadar hapis ve on kırbaç cezasına çarptırılır.

5) Onsekiz ila altmış beş yaş arasındaki tüm zenciler ve melezler, yıllık on dolar genel vergi ve bir buçuk dolar yöre vergisi öderler. Bu vergiyi beyazlar ödemez.

6) Bir beyaz, zenci uşağına, damı aktardığı için para öderse, suçlu sayılır.

7) Bir zenci, evli kızı ile on sekiz yaşını doldurmuş oğlunu, kendi evinde dört günden fazla barındırmaz.

8) On altı yaşındaki bir Afrikalı genç, okula gitmez de, kendisine bakan ana babasının yanında yaşamaya devam ederse, polis bu genci işsiz güçsüz takımından sayıp her an tutuklayabilir.

9) Nedenler ne olursa olsun greve katılan bir Afrikalı suç işlemiş sayılır ve üç yıla kadar hapis ve bin-

dört yüz dolara kadar para cezasına çarptırılır.

10) Güney Afrikalı bir beyaz, başka bir ülkede, melez bir kadınla evlenirse, bu evlilik Güney Afrika Cumhuriyeti'nde geçerli sayılmaz.

Bunlar gibi sayısız örneklerle dolu yasalar, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşayan ve ülkenin çoğunluğunu oluşturan zenci ve melez Afrikalıları için yaşamı bir cehenneme döndürmektedir. Bu "çağdaş uygar-sızlık" ülkesinin yöneticileri ise, "insan haklarına" sahip çıktıklarını büyük yaygaralarla ilan eden emperyalist ülkelerin ekonomik ve siyasal destekleriyle ayakta durmaktadırlar.

İnsanları saç, göz, deri renkleri-ne, doğdukları bölgelere, kafatası ölçülerine göre sınıflandırarak yüksek ve alçak düzeylere bölmek pek yeni bir olgu değildir. İsa'dan önce 14. yüzyılda, Mısırlılar insan topluluklarını çeşitli düzeylere ayırmışlardı. O zamanlardan kalan resimlere göre en yüce ırk, Mısırlılar; bir alt düzey, sarı renkli ve sakallı Asyalılar; daha altta, karaderili ve kıvrık saçlı Afrikalıları, en aşağı ırk da beyaz derili Avrupalılardır. Çinlilerin de İsa'dan önce 200 yıllarında belirledikleri böyle bir ırk ayrımları vardır. Doğaldır ki, onlar için en üstün ırk sarı derililer olmaktadır...

Dili, dış görünüşü, kendisinininkine benzemeyen insanlara duyulan yadırgama, korku, güvensizlik gibi duyguların doğurduğu bu yaklaşımlar, o toplumların yapısında önemli rolleri olan kölelerin varlık nedenlerine törel açıdan kanıt görevini de sağlıyordu. Ele geçirilen bölgelerin doğal ve toplumsal zenginliklerinin egemenlerce tüketilmesi hakkı, ırk ayrımı gibi yaklaşımların doğup yaygınlaştırılmasını gerekli kılmaktaydı. Giderek kökleşen bu boşinanç, Kant, Montesquieu, Voltaire gibi ünlü düşünürlerde bile etkisini göstermiştir. Bu filozoflar, örneğin zencileri hor görürlerken, 14. yüzyıl Arap düşünürlerinden İbni Haldun, deri renginin iklimle değiştiğini öne sürerek ırk ayrımına karşı ilk kanıtları ortaya atmaktadır.

Zamanla ve yöreyle, çeşitli görünüşler altında, çeşitli öğretilerle ortaya atılan ırklararası doğal (ve sonucu olarak toplumsal) eşitsizlik düşüncesi, her çağın biliminden sözümona kanıtlarla doğrulanmaya çalışılmış bir boşinanç olma niteliğini günümüzde de sürdürmektedir.

İrkçılığı toplumsal, törel, siyasal açılardan çözümlemeleri için çok

değerli yayınlar yapılmıştır. "Doğal eşitsizliğin" gerçekten doğal olup olmadığını biyolojinin kanıtlarıyla araştıralım:

Canlılar dünyasına, bakterilerden insanoğluna dek uzanan ve giderek karmaşıklaşan bir hücreler düzenlemesi olarak bakabiliriz. Bugünkü bilgimize göre her canlı türünün doğal gelişimi ve üremesinde, gelecek kuşaklar için belirleyici benzeşimler, hücre çekirdéklerinde bulunan "kromozom" dediğimiz iplikçiklerin marifetidir. Her canlıda farklı sayıda olan bu iplikçiklerden insan hücrelerinde 46 tane bulunur. Bu iplikçikler, kuvvetli mikroskoplar altında incelendiğinde, tespih gibi taneceklerden oluştuğu gözleniyor. İnsan kromozomlarının herbirinde 1250 adet bulunan bu tespih taneceklerine "gen" adını veriyoruz.

İşte, saçımızın renginden boyumuzun uzunluğuna, burnumuzun biçiminden çenemizdeki gamzeye, aklımıza gelebilen tüm özelliklerimiz, bu genlerde hazırlanmış bilgiler olarak depolanmıştır. Bir ana ile bir babanın çocukları, ana ve babadan 23'er adet kromozom taşırlar. Bu kromozomların düzenlenişleri ise, sekiz milyondan fazla olasılık taşır. Ana ve babadan gelen kromozomlarda, örneğin göz rengini belirleyen genler yanında, zekayı, yüz görünümünü, beden yapısını ve diğer tüm özellikleri belirleyen genler bulunur. Her özellik için, çocukta ana ve babadan gelen genlerden hangisi daha güçlü ise onun özelliği ağır basar. Bir örnek verirek, hücrelerinde iki adet kara göz geni taşıyan bir baba ile iki mavi göz geni taşıyan ananın çocuklarında bir kara bir de mavi göz geni bulunacaktır ama, kara göz geni, mavi göz genine göre daha başat olacağından çocuğun gözleri kara olur.

Şimdi bu çocuğun büyüdüğünü ve bir kara, bir de mavi göz geni taşıyan birisiyle evlendiğini varsayalım. Bu yeni kuşağın çocuklarında (kabaca 1/4 oranında) mavi gözlere rastlanabilir ve ikisi de kara gözlü ana babanın mavi gözlü çocukları törel kargaşalığa, hatta aile faciasına yol açabilir.

Kalıtım dediğimiz, kuşaktan kuşağa aktarılan özelliklerin benzeşmeleri, sanıldığı kadar kolay çözümlenecek, dış görünüşle ya da geleneklerle yargılanacak olgular değildir. Ayrıca, iç ve dış etkenler yüzünden, genleri oluşturan zincir yapılı uzun moleküllerdeki altyapı birimlerinde oluşan değişimler, başkalaşım dediğimiz bir olguya neden

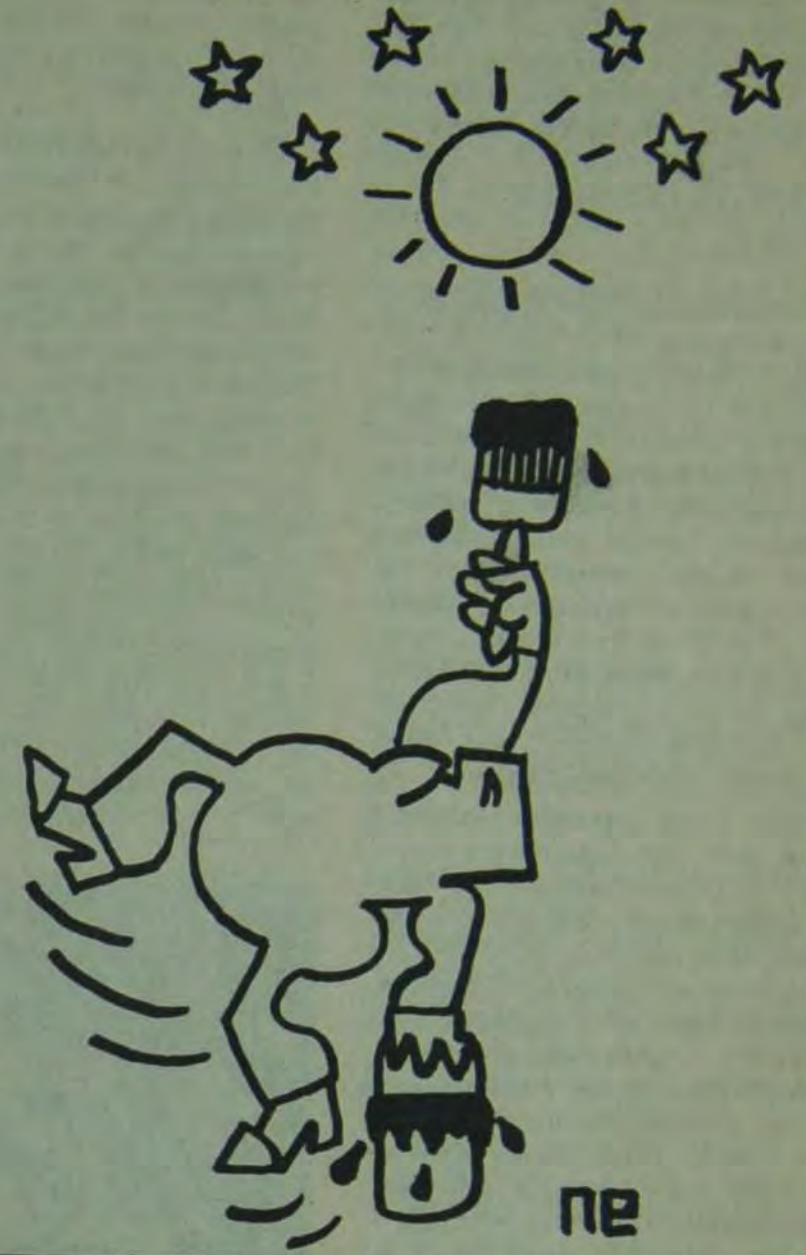
olurlar. Bu değişimler yüzünden beyaz tenli zencilere, koyu derili Avrupalılara rastlanabilir. Kaldı ki deri rengi yalnızca kalıtsal bir özellik değildir. İnsanın üst derisinde bulunan "melanosit" hücreleri, renk veren, "melanin" adlı kimyasal bir madde üretirler. Bu boyar maddenin üretimi, morötesi ışınlar, hormon dengeleri ve beslenmeyle de değişir.

Özelliklerimizi belirleyen genler; "deoksiriboz" denilen bir tür şeker, fosfat adı verilen oksijenli fosfor ve kimi azotlu bileşiklerin, karmaşık yapı, "DNA" simgesi ile gösterilen bir tür sarmal merdiven yapılı kimyasal bileşiğinden oluşmuşlardır. Bu sarmal merdivenin basamakları durumunda dört tür bileşik vardır. Adenin, Timin, Sitozin ve Guanin. Bunların ilk ikisi ile son ikisi birbirlerine kenetlenip gelişigüzel sırada basamakları oluştururlar. Ardarda sadece onbeş çiftin basamaklarda konum değişikliği, bin milyon düzenleniş olasılığı taşır. Basamakların böyle farklı sıralanmaları, her genin özelliğini belirlediğine ve her

merdiven 6 milyar basamaktan oluştuğuna göre, -yumurta ikizleri dışında- kardeşlerin bile aslında birbirlerinden ne denli ayrı yapı ve yaratılışa olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla kan, soy, ırk gibi kavramların bilimsel incelemeler dışında hiçbir görüşe kanıt olamayacağı ortaya çıkar.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, iklim, çevre, kalıtım koşullarıyla uyumlu olarak gelişen topluluklardaki bedensel görünüş farklılıkları, fiziksel antropolojinin konusudur. Bu bilim dalı, gen başkalaşımı, doğal ayıklanma, genetik yönelim ve melezleşme gibi yollarla ortaya çıkan farklılıkları, yine bilimsel sınıflandırmalar içinde incelemektedir.

Asıl sorun, ister çok eskilerden gelen, Hindistan'daki kast sistemi gibi, ister çağımızda büyük boyutlar kazanan Nazi Almanyası'ndaki ırkçılık gibi, kimi insan topluluklarının beyin yapısı ve işlevleri bakımından diğer toplumlardan aşağı sayılması-nın yarattığı sakıncalıdır. Genellik-

le siyasal amaçlara kılıf hazırlamak için öne sürülen bu görüşlerin hiçbir bilimsel dayanağı yoktur. Tüm insanlar kardeşler ve ne zihinsel yeterlik, ne de duygusal gelişim açısından aralarında bir ayrılık yoktur.

"UZAYDAN GELENLER" MASALI

Yüzyılımızda bilimsel araştırmaların sonuçları büyük bir hızla gelişerek, tüm insanlığı gerçek aydınlığın kapılarını açmaya başlamıştır. Ulaşım ve iletişim olanakları akıl almaz boyutlara erişmiş, tarım ve endüstrideki üretim geçmişle karşılaştırılmaz aşamalar yapmış, atalarımızın düşleyemeyecekleri buluşlar dört yanımızı kaplamıştır. Büyük kitle ölümlerine neden olan, çiçek, veba, kolera, sıtma gibi hastalıkların geniş ölçüde önü alınmış; açlık, kıtlık gibi afetler bir dereceye kadar denetim altına alınabilmektedir.

Tüm insanlığın ortak malı olan bilim, üretildiği toplumların sosyo-ekonomik temelinden ve iktidarların siyasetlerinden bağımsız gelişim göstermediği halde, etkileri ve yönü sınırlı tanımadığı için, evrenselliğini en kalıcı niteliği olarak korumaktadır. Uygarlıkların yetkinleştirilmesinden, bireysel yaşam düzeylerinin yükseltilmesine değin uzanan insanlık çizgisinin çizilmesi artık büyük oranda bilimin sorumluluğuna bırakılmak durumundadır. Gelgelelim, insanoğlu, kurduğu hayallerden, düşlediği fantezilerden kolay kolay vazgeçmez. Uygarlık ürünlerinin en bol oranda tüketildiği ülkelerde bile yaşasa, gerçek bilimsel dünya görüşlerinin eğitiminden geçmemiş, eski ve köhne değer yargıları içinde tutulmuş kimseler, her zaman şarlatanların kof görüşlerine kapılma eğilimindedirler.

1930'lu yıllarda, ABD'de büyük bir radyo şirketinin haber spikerlerinden birisi -sırf şaka olsun diye, ama ne şaka!- okuduğu haberleri yarıda keserek, heyecanlı bir sesle şu duyuruda bulunuyor:

— Dikkat, dikkat. Şimdi aldığımız bir haberi iletiyorum. Uçan dairelerle uzaydan gelen Merihliler dünyamızı işgale başlamıştır!!

Artık olanları tahmin etmek zor sayılmaz. Şakacı spikeri işinden atıyorlar ama, o gece sokaklara dökülen milyonlarca çılgının yarattığı panik sonucu ölenler, yaralananlar, ev ve işyerleri yağmalananların had-di hesabı yoktur. Hiç bilmedikleri, görmedikleri Merihlilerin korkusuyula çılgınca davranan bu kitle ile, or-

taçağlarda yaşlı kadınları büyücü diye yakmaya ya da taşlamaya götürenler arasında ne fark vardır? Her iki topluluk da boş inançlarının kurbanı olmuşlardır.

Her çağda bilimsel araştırmaların çözdüğü ve henüz çözemediği doğa olayları vardır ve hep buluncaktır. İnsanlık varoldukça gelişim basamaklarını tırmanacağız; ama, hiçbir zaman da bu "merdivenin sonuna" ulaşamayacağız. Çünkü, bilimdeki her yeni buluş, her yeni aşama, bir yanı ile yetkinliğe atılmış bir adım, diğer yanı ile da yeni sorunların başlangıcı niteliğindedir. Bilimsel düşünce ve yaklaşımın bu niteliğini bilmeyen ya da önemsemeyenlerin, her zaman bir son çözüme, "ufka" ulaşma istekleri gündemlerinde bulunur. Sabırsızları bilimsel kisveli fantezilerle doyurmak isteyen açık gözler geçmişte kalmadı. Eski zamanların "yedi derde deva" iksirler satan sihirbaz doktorlarının yerini, zamanımızda "uzaydan

gelenler" masalını yayan türediler almıştır.

Bu sözümona bilimsel gelecek kahinlerinden birisi de, "Tanrıların Arabaları" adlı kitabıyla ün yapan Erich von Daniken'dir. Dünyada bir milyondan fazla satış yapan kitabında; tarih, astronomi, arkeoloji bilimlerinden rastgele derlediği -hatta işine gelmediği zaman bozarak aktardığı- kimi verilere dayanarak, yeryüzünde insanlığın gelişimini uzaydan gelen bir takım zeki varlıkların sağladığını öne sürmektedir. Savını kanıtlamak için de, eski Maya tapınakları ve gömütlerindeki taşlara oyulmuş resimlerin uzaylı astronotlar olduğunu(!), Tavratta anlatılan Sodom ve Gomorra kentlerinin batmasına uzaylıların attığı atom bombalarının neden olduğunu(!), Piri Reis'in haritasının Reis tarafından değil, bir uçan daireden çizildiğini(!) ve daha birçok görüşü ortaya atmaktadır.

Daniken'in bu kanıtları, bilim

adamlarınca birer birer ele alınıp incelenmiş, geçersizliği, yanıltıcı yorumları saptanmış ve yayınlanmıştır. Bunları ayrıntılarıyla açıklamak olanaksız ise de, bu "uzaylı uygarlığı" savını temelden ele alıp bugünkü bilgilerimiz ışığında irdeleyebiliriz.

Dünyanın çeşitli yörelerinde zaman zaman uçan daireler ya da uzay gemileri "görülür". ABD'de kurulan bir merkez, 140 ülkeden gelen 60 bin raporu bilgisayarına geçirmiştir. Bu raporlardan 2 bin tanesinde bu uzay gemilerinin görünmesinden sonra fiziksel belirtiler kaldığı, 1500 raporda da, gemilerden insana benzer yaratıklar çıktığı öne sürülüyor. Uçan dairelerin -biraz bulanık olmakla birlikte- fotoğrafları çekilebiliyor, ağaç dallarını kırdıkları, yerde çukurlar açtıkları, hareketli otomobillerin motorlarını bozdukları söyleniyor. Ayrıca, eylemsizlik ilkesine aykırı olarak havada asılı kalabildikleri, aniden gözden kaybolup uzay-zaman içinde konum değiştirdikleri öne sürülüyor.

Bu tür savların, uzmanlarca bilimsel yöntemlere uygun araştırmaları yapıldığında, yüzde doksandan fazlasının uçaklar, meteorlar, yıldızlar, gezegenler, uydular, balonlar ve bulutlar gibi doğal ya da yapay nesnelerin yanlış yorumlanmasından ileri geldiği saptanmıştır. Hele gözlemcilerin, nesnel kanıtlar sağlayacak araçları bulunmuyorsa, algı, duygu, bellek bozuklukları da hesaba katılırsa bunca uzay gemisinin nasıl "göründükleri" iyice açığa çıkar.

Gökte hızla hareket eden ateş topları ile sismik olaylar arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyen bir araştırmacı, üçbinden fazla ateş topu gözleminden birkaç hafta sonra depremlerle karşılaştığını bulmuştur. Bir hipoteze göre bu toplara, yüksek basınç altında sıkıştırılan kuvars mineralleri neden olmaktadır. Laboratuvar koşullarında kuvarşlı bir kaya, yüksek basınç altında sıkıştırıldığında, kırılmadan hemen önce kayanın içinde ve dışındaki elektrik alanı hızla artmakta ve yaklaşık yarım santimetre çapında bir elektrik kıvılcımı boşalmaktadır. Bir deprem öncesi, yeraltındaki çok büyük kuvvetlerin sıkıştırdığı kuvarşlı kütleler, bu ateş toplarına neden olabilir.

Uzay gemilerinin varlığı bir yana, geniş topluluklara asıl ilginç ve kimileyin korkunç- gelen şey, bu gemilerdeki uzaylılar öyküsüdür. Çok uzaklardan gelip de dünyamızı işgale hazırlanan -ne bulacaklarsa?- bu yaratıklar, bilgisizlerin uykularını

kaçırırken, onları düşüncüyle yaranan açık gözlerin de ceplerini doldurmaktadırlar.

Bu sosyo-ekonomik olayı bir kenara koyup, uzayda zeki varlıklar bulunması olasılığını, astronomi yönünden inceleyebiliriz.

Bugün tüm evrene dağılmış olan madde, yirmi milyar yıl kadar önce, bir tek atom boyutuna sıkışmıştı. Bu çekirdeğin kütlesi 10⁵⁰ ton kadardı ve henüz bilemediğimiz nedenlerle patlayan bu çekirdekteki madde, büyük bir hızla evrenin dört bir yanına dağılmaya başladı. Öyle ki, dağılma bugün bile sürmektedir.

Önceleri yüz milyonlarca derece sıcaklıktaki madde, soğudukça pıhtılaştı, gökadalara (galaksiler) ve yıldızlara oluşmaya başladı. İçinde bulunduğumuz ve Samanyolu dediğimiz gökadanın merkezinden uzak, taşra bölgesinde, beş milyar yıl önce Güneş dediğimiz yıldız oluştu ve çok ender olarak rastlanan kendi gezegenlerini oluşturdu. Onbin milyar kilometre uzaklığa kadarki yıldızlarda gezegenler gözlenmemiştir. Daha uzaklardaysa böyleleri çok seyrek.

Zeki varlıkların yaşayabileceği gezegenlerin fiziksel koşullarını ele alalım. İlk bu gezegenin sıcaklığının 100 dereceyi aşmaması gerekir. Yerçekimi, elektrik ve manyetik alanlar gibi fiziksel özelliklerle, birçok kimyasal koşulun "ılıman" olması gerekir. Gezegen ne çok büyük ne de çok küçük olmamalıdır.

Canlı üremesine uygun dış koşullar sağlansa bile, zorluklar henüz bitmiş sayılmaz. Canlılar, ilkelden karmaşığa giden aşamalar gösterirler. Doğal ayıklanmanın ötesinde, toplumsal çatışmaların da bulunmadığını ve hızlı bir evrimle uygarlıkların çabucak geliştiğini varsayalım. Bu uygar yaratıkların hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmelerle uzay araştırmalarına giriştiklerini düşünelim. İlk kendilerine en yakın bölgeleri ve giderek komşu gökadalardaki yıldızları araştıracaklardı.

Sonunda, bu dev boyutlu çabaları öyle büyük olacaktı ki, bizler teleskoplarımızla onları gözleyebilecektik. Ne var ki, değil Samanyolunda, komşu gökadalarda bile böyle bir etkinliğin izlerine rastlayamadık.

Dolayısıyla, evrende zeki varlıkların bulunma olasılığı çok düşüktür ve yüzlerce uygun koşulun biraraya gelmesini gerektirir. Diğer yandan yıldızlararası uzaklıklar çok büyüktür. Dünya ile Ay arasındaki uzaklı-

ğı yarım milimetre ile gösterirsek, Dünyanın en yakın sabit yıldız uzaklığı 35 kilometreye karşılık olur. Buna göre uzaya gönderdiğimiz radyo sinyallerinden birinin, uzak gökadalardan birinde yaşayan canlılarca alınıp çözüldüğünü varsaysak bile, bu ancak milyonlarca yıl sonra olacaktır. Hele bir de mesajımızı -hemen- yanıtlarlarsa bize erişen sinyalin ne denli "tarihi" olacağını bir düşünün...

Dolayısıyla, ucuz ve şişirme bilgilerle desteklenen "uzaylılar geliyor" masalının gölgelediği bilimsel gerçekleri gözden kaçırmazsak, bu tür boş inançların yayılmasının önüne geçebiliriz.

KAYNAKLAR

"Bilimsel Düşünce ve Boş inançlar" dizisi, insanlık tarihi içinde derinlemesine değil, genişlemesine yayılmış bir derlemedir. Bu konulara ilişkin çeşitli yayınlar içinde, yararlanılan Türkçe kaynaklar şöyle sıralanabilir:

- B. Russel: Dış Dünya Üzerine Bilgimiz (Alaz Yay. 1980)
- B. Russel: Bilimin Toplum Üzerine Etkileri (Özgün Yay. 1976)
- B. Russel: Din ile Bilim (Elif Yay. 1963)
- S. Jones: Başka Dünyalarda Hayat (M.E. B. Yay., 1963)
- C.W. Ceram: Tanrılar Mezarlar Bilginler, (Remzi Yay., 1969)
- M. Özbek: İnsan ve Irk (Remzi Yay. 1980)
- C. Yıldırım: Bilim Felsefesi (Remzi Yay. 1979)
- C. Wells: İnsan ve Dünyası (Remzi Yay. 1972)
- Voltaire: Felsefe Sözlüğü I-II (İnkilap Aka Yay. 1977)
- A. Bayet: Dine Karşı Düşünce Tarihi (Varlık Yay. 1970)
- B. Malinowski: Büyü, Bilim ve Din (Varlık Yay. 1964)
- H. Selsam: Din, Bilim ve Felsefe (Bilim Yay., 1976)
- E. Daniken: Tanrıların Arabaları (Milliyet Yay., 1973)
- G. Gadow: Tanrıların Arabaları Yok (Kozay Yay., 1974)
- M. And: İnsanüstülük Taslayanların İçyüzü (Karacan Yay., 1981)
- S.V. Örneke: 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane (Gerçek Yay., 1971)
- D. Hume: Din Üstüne (Kültür Bak. Yay., 1979)
- F. Challaye: Dinler Tarihi (Varlık Yay., 1972)
- G. Childe: Tarihte Neler Oldu (Odak Yay. 1974)
- S. Freud: Totem ve Tabu (Remzi Yay., 1971)
- N. Alsan: Yüzyılımızı Hazırlayan Düşünce (Varlık Yay., 1967)
- İ.Z. Eyüboğlu: Aşk Duaları, Cinler, Cinçiler (Seçme Kitaplar Yay., 1977)
- van Loon: İnsanlığın Kurtuluşu (Universite Kitabevi Yay., 1945)

"Uzaydan Gelenler" masalı şarlatanlara milyonlar kazandırıyor...

GUGUK KUŞU Ankara'da ilk kez Sanatevi'nde oynadı. Anımsarsınız, bir süre Cumhuriyet Gazetesi Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin durumunu sergileyen yoğun bir yayın yapılmıştı. Daha sonra yayının da etkisiyle bir bağış kampanyası açılmış, toplanan paralarla birkaç ek bina yapılmıştı. Sonra basında konu kapandı.

Sorun çözülmüş mü oldu?

Guguk Kuşu filmi hiç üzerinde durulmayan bir sorunu hiç olmazsa seyircilerin düşüncelerinde yeniden canlandırdı.

Bilim ve Sanat'ın 15. sayısında Ataman Tangör Guguk Kuşu filminin kalkarak bir yazı yazdı.

"Ruh hastası" doğru bir adlandırma mıdır? "Akıl hastası" deyişi bilimsel midir? "Sinir hastası" yakıştırmaları yerinde midir?

Ataman Tangör Bilim ve Sanat'ta yayınladığı makalesinde ilerici görüşün psikopat sözcüğünü sosyopat ile değiştirdiğine değindi.

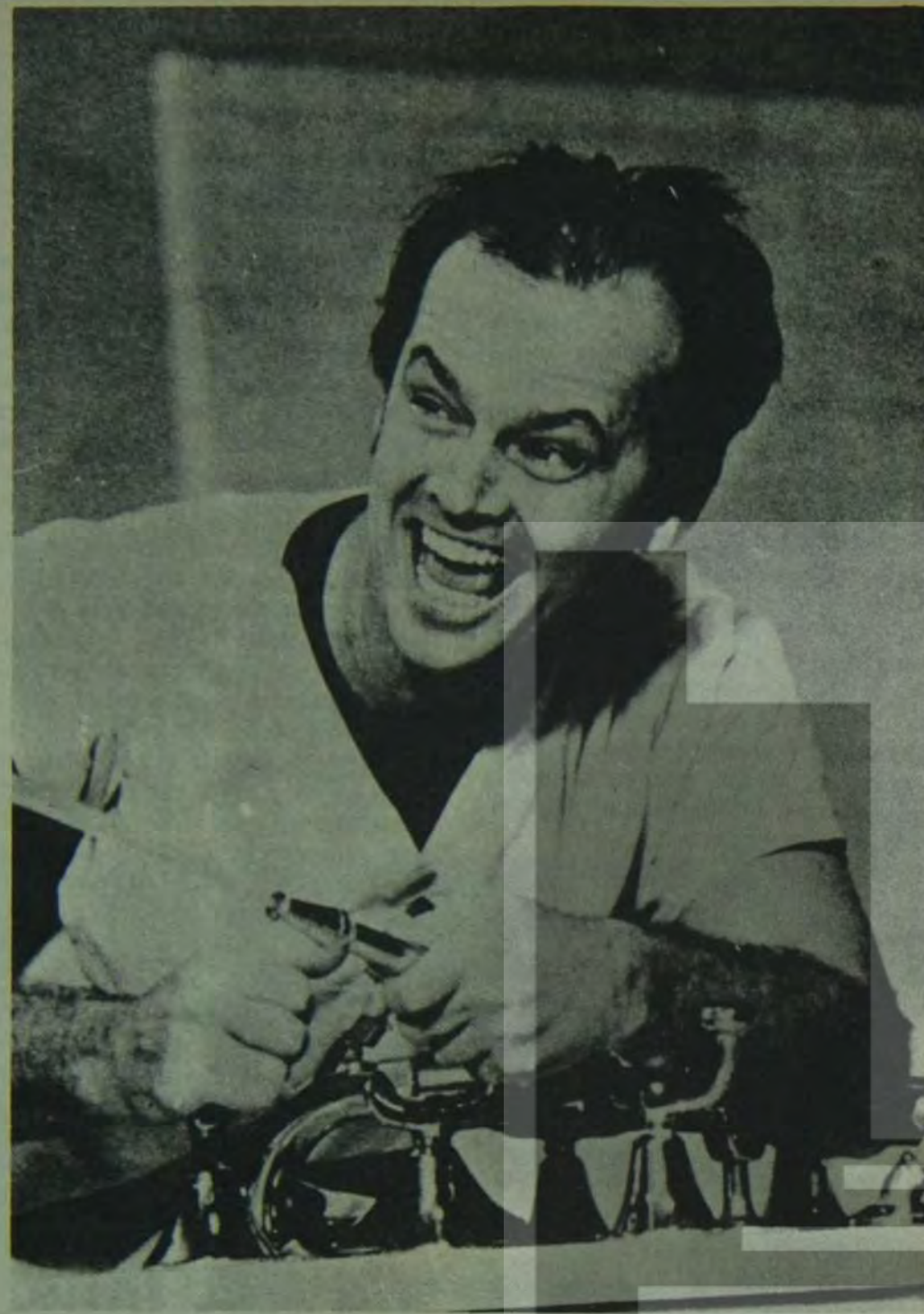
Bir sözcüğün seçimindeki fark çoğu kez düşünce sistemleri arasındaki farkı yansıtır.

"Akıl hastası" denince bireyin aklında bir bozukluk olduğu anlatılıyor. "Ruh hastası" denince ruhen sakat olduğu anlatılmış oluyor. "Sinir hastası" biçimindeki kullanım ise sinir sistemindeki bir bozukluğu vurgulamış oluyor. Birbirinden koparılamayan her üç niteleme de davranış bozukluklarını anlatmak için kullanılıyor.

Davranış düşüncenin, düşünce de davranışın ürünü olduğu için birbirlerinden koparılamaz. Ancak insan davranışları insanlığın hiçbir gelişme aşamasında bireysel olmamış. Davranış sözcüğü başlıbaşına ilişki anlatan bir sözcük. Bireyin her davranışı toplumsal ilişkilerinin sonucu. Bireyin davranışlarını yöneten düşüncesi ise toplumsal ilişkilerin bir yansıması.

Yalnız insan toplumunda değil, hayvanlar arasında da yalnız canlı varlıklar açısından da değil, doğanın kendi yapısında dinamik bir etkileşim vardır. Kısaca hareket diyoruz.

Konumuz insan ilişkileri olduğuna göre insanın hareketi ve karşılıklı etkileşimleri farklı bir isme kavuşmuş: Davranış. Davranış sözcüğünü mekanik hareket sözcüğünden ayıran, insan davranışını başka canlı

GUGUK KUŞU'NUN. ARDINDAN

Mehmet KÖK

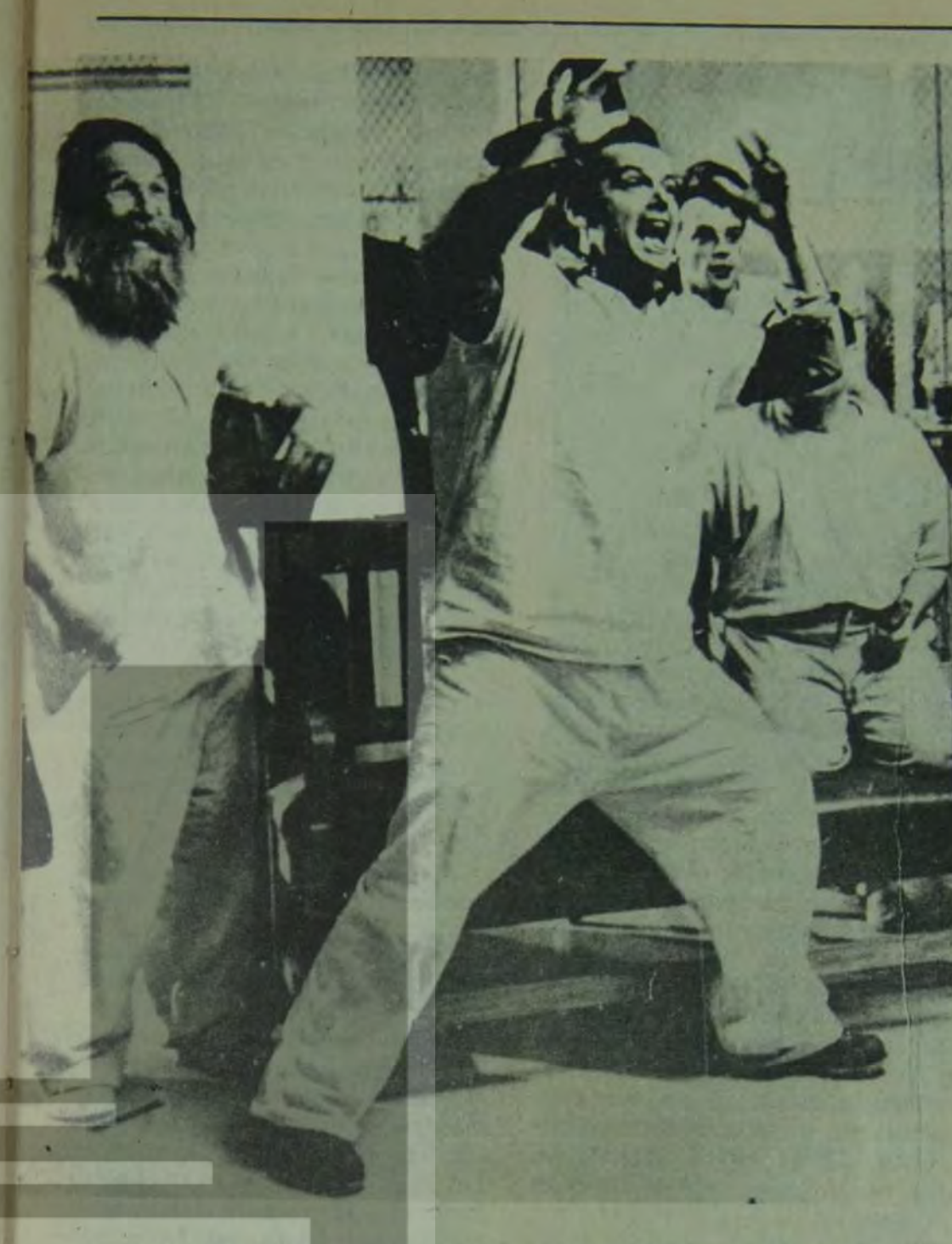
varlıkların davranışlarından ayıran öge ise bilinç taşıması. Hareketi davranış yapan bilinç. Bilinç, insanın doğayla savaşımındaki kolektif emeğinin en yüksek ürünü. Birlikte-likten, karşılıklı ilişkilerden, edinilen yaşam deneyimlerinin çağlar boyu aktarılmasından oluşmuş. Bilinç, doğanın basit bir yansıması değil, toplumsal ilişkilerin karmaşık yapısının bir yansıması. Bilinci belirleyen ise insanın kendi dışında tanık olduğu; etkin, edilgen olduğu, başta toplumsal olmak üzere tüm yaşamsal olaylar.

"Sağlam kafa sağlam vücutta bu-

lunur" özdeyişi bilimsel bir yaklaşımdır bizce. Sağlıklı beden, yani sağlam vücut için elverişli maddi koşulları olan toplum gerektiğine göre, şöyle de söyleyemez miyiz? Sağlıklı insan sağlıklı toplumda bulunur, ya da biraz espriyle, sağlam vücut sağlam toplumda bulunur.

BİREY PSİKOLOJİSİNİ TOPLUMSAL ETMENLER BELİRLER

Öyleyse tekrar başa dönerek en önemli noktayı vurgulayalım. "Akıl"

toplumsaldır, "ruh" toplumsaldır, "sinir" toplumsaldır. Sinir sistemini, akli, ruhu etkilemeyen bir ilişki örneği verebilir misiniz?

Freud'un ne yazık ki ülkemiz kliniklerinde ve okullarda hâlâ birçok öğretim üyesi ve psikologca benim-senen görüşleri çürüyen uzun yıllar geçti.

V. Dneprov'un çalışmalarında şu nokta iyice kanıtlanmıştır ki bilinç-altı, Freud'un iddia ettiği gibi, biyolojik bir etken değil, toplumsal bir etkidir. Guguk Kuşu filminin kahramanını beyin ameliyatına yatıran cahilliğin temelinde bu gerçeğin gözardı edilmesi yatmıyor mu?

Sorunun bir yönü bu. Yani davranış bozukluğu ve uyumsuzluk gösteren bir insan da yaşamında başarılı olan bir insan kadar toplumun ürünü. Şöyle de anlatabiliriz, toplum içindeki uyumsuzlukların ürünleridir, normal dışı davranışları olan insanlar. Çözümlessiz bırakılmış her

çelişki bunalım yaratıyor. Bunalımlar ise çelişkilerin çözülmesinden sonra ortadan kalkar bir süreç içinde. Bu kural, doğal, ekonomik, toplumsal ilişkilerde olduğu gibi psikolojik süreçler için de geçerlidir; çünkü, psikolojik süreçler doğal, toplumsal, ekonomik ilişkilerin yansıması ve ürünüdür. Nasıl ki bireysel psikolojik süreçler doğal, toplumsal, ekonomik süreçleri etkiliyorsa. Ancak nesnel olan içine doğduğumuz ortam. Ve bu ortam belirleyici. Toplum ile birey psikolojisi arasında başat olan toplumdur. Psikolojik süreçler incelenmekte ve insanlık bu alanda da ilerlemekte.

Burada hemen aklımıza sorunun ikinci bir yönü geliyor. Ülkemiz aydınları, psikoloji bilimi yazınının, Freud'un bazı çevrili yapıtları dışında, hangi ekollerin önderlerinin yapıtlarını tanıyabilmisti? Pavlov'un Türkçeye kazandırılmış bir çalışması var mı? Bu yazıda adını andığımız V. Dneprov'dan ve çalışmalarından

kaç kişinin haberi var ülkemizde?

Sorunun bu yanı da psikoloji biliminin çağdaş kuramsal tartışmalarının henüz ülkemizde çok yeni oluşu.

TEK YOL: İNSANCA YAŞAM

Metafizik ve magazin yanı ağır basan çarpık seks anlayışlarını başlık yapan, kapaklarını Playboy dergisine benzeterek bilimin kendisini bile değil, adını sömüren yayınları bir yana çıkarın. Geriye kaç yayın kalıyor ciddi bilimsel makalelerin yer aldığı? Bizce psikoloji alanında çalışan aydınlarımız özellikle toplumda yozlaşmaların ve yozlaşmaların doğurduğu hastalıkların korkutucu boyutlara ulaştığı ekonomik bunalım dönemlerinde kitleleri aydınlatmak göreviyle her zamankinden daha çok yükümlüdürler. Birkaç mesleki dergide teknik dille teknik ayrıntı yazarak telif ücreti alıp susma dönemleri geride kalmalı, yaygın kitle bilinçlendirmesine girecek makalelere ağırlık verilmeli. Doğru, sağlıklı yaklaşımlar, araştırma ve incelemeler sapık, yozlaştırıcı ve toplumumuza yabancı yaklaşımlarla savaşım vermelidir.

Guguk Kuşu'ndaki hastane Amerika'daydı. Hiç olmazsa filmde hastaların maddi koşulları ve bakımlarının bir oranda sağlandığı gözümüze çarpıyordu. Film iyileştirme yöntemlerinin eleştirisine girebilmiş. Bizde de önerdiğimiz gibi iyileştirme yöntemleri elbette tartışma konusu olmalı. Ama daha sorun hastane, klinik sayısı, doktor, hemşire, yetişmiş hastabakıcı, ilaç, bakım çerçevesinden ileri geçemiyor.

Filmde bir hasta bağınıyordu: "İş istiyorum!" diye. Hangi ekolden bir psikiyatriste sorarsanız sorun, davranış bozukluklarının en büyük kaynağının işsizlik olduğunu söyler. Gerçekten, "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ama bu, "yaşam boyu spor"dan geçmez. İnsanca yaşamdan geçer.

Önleyici önlem, iyileştirme yöntemi ve hastalık sonrası dönem için tek yol insanca yaşam. Ki onun da en önemli parçası iş. 15. sayısında Bilim ve Sanat'ta Ataman Tangör'ün ayrıntılarıyla yazdığı gibi.

Guguk Kuşu bunları düşündürüyor. Ve doktor yüzü bile göremeden aramızda dolaşan yüzbinleri aşkın sosyopatı. Ona bağlı olarak da toplumsal düzenin patolojisini. Bir de düşünün Aziz Nesin'in "delileri" Guguk Kuşu gibi kaç film yaratır.

AZİZ ÇALIŞLAR'LA «ESTETİK VE SANAT» ÜSTÜNE SÖYLEŞİ

Geçen ay yayınlanan "Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat" adlı çeviri yapıtınız geniş ilgi uyandırdı. Ülkemiz estetik ve sanat literatürü alanında bizim de büyük bir boşluğa doldurduğuna inandığımız bu kitap, bir sanat bilimi kitabı olması dolayısıyla, hiç kuşkusuz, her iki açıdan da, dergimiz "Bilim ve Sanat"ın ilgi alanına giriyor. Bu çalışmanızla ilgili sizden açıklamalar almadan önce, ülkemizde estetik ve sanat literatürünün durumuyla ilgili bir değerlendirmede bulunabilir misiniz?

Estetik literatürünü ilkin ikiye ayırmamız gerekir. Birincisi, salt bu konuyla ilgili kitaplar, örneğin, burda sözünü ettiğimiz kitap, "Estetik ve Sanat" gibi -kaldı ki, özgün adı "Estetik Dersleri"-dir. İkincisi, dolaylı olarak estetik literatürü alanına giren kitaplar, yani, sanat ve belirli sanat dallarıyla ilgili kitaplar; hatta, sanat yaratımlarının kendileri. Çünkü, her gerçek sanatçı aynı zamanda bir estetikçidir. Öte yandan, her ne denli bağımsız, kendine özgü bir düşünce bilimi alanını oluşturursa da, yine de estetiği öbür bilimlerden ayrı düşünemeyiz, özellikle felsefeden; bunun yanı sıra, psikoloji, sosyoloji, tarihi de burda sayabiliriz. Gördüğünüz gibi, gerek doğrudan, gerek dolaylı, çok geniş bir alanı oluşturuyor estetik literatürü. Bir de bunu yine iki ayrı yönde ele almak gerekiyor. Birincisi, özgün yapıtlar; ikincisi, çeviri yapıtlar. Genelinde ele alırsak, bizde estetik ve sanat felsefesi alanında özgün çalışma ve araştırmaların gerek nicelik, gerek nitelik bakımından hiç de doyurucu olmadığını görürüz. Bunun nedenlerine burda inmek istemiyorum çünkü, oldukça karmaşık bir sorun. Yalnız kısaca bir göz atabiliriz. Hemen belirtelim ki, bizde özgün estetik literatürü, genelinde aktarmacı ve eklektik olarak kalmıştır; Türkiye deneyimlerinin ve özgün düşüncenin sonucu olmamıştır hiçbir zaman. Kaldı ki bu da şaşılacak yeter-

sizlikte ve güçsüzlükte olmuştur. Bunu bir önceki belirtinin doğal sonucu saymak gerekir, yani yapay, aktarmacı, devşirmeci, gerçek toplumsal yaşamdan kaynaklanmayan bir düşünce bilimi yapma çabasının yetersiz olacağı açıktır. Şunu da hemen belirtelim, gerek nitel, gerek nicel, bütün bu çalışmalar her ne denli yetersiz ve yapay kalmışsa, bunun ikinci bir nedeni ve özelliği de, bunların sonuçta hep idealist felsefeye bağlanmış olmalarıdır; tabii, özellikle pozitivistliği de bu eğilim içinde sayıyorum. Bu bağlamda Cemil Sena'nın, Suut Kemal Yetkin'in ve daha başkalarının çalışmaları burda anılabilir. Ama ne ilginçtir ki, Cumhuriyet döneminin aynı yılları içinde, söz gelişi, 1930-40 yıllarında, maddeci düşüncenin temsilcilerinin başında sayabileceğimiz Nazım Hikmet, estetik alanında, ilk kez hem bilimsel, hem de ulusal ve evrensel bir bakışla, estetik ve sanat sorunlarına temel çözümler getirmiştir. Geride özgün bir yapıt bırakmamakla birlikte, sanırım, Türkiye'de bilimsel maddeci estetik ve sanat düşüncesinin kurucusu olmuştur. Bundan sonra, yakın zamanlarda, İsmail Tunalı'nın sürekli çalışmalarını görüyoruz, ama o da hep aktarmacı eklektik ve idealist felsefenin doğrultusunda. Bu arada, hiç kuşkusuz, içten girişimleriyle Bedrettin Cömert'i burda saymalıyız. Ne yazık ki, işin daha başına gelmişken, yani, özgün ve maddeci yaratım aşamasının ilk basamaklarına gelmişken aramızdan ayrıldı. Bunun yanı sıra, 1965'lerden sonra, özellikle çeviri alanındaki çalışmalarla estetik (sanat kuramı) literatürünün gittikçe zenginleşmeye başladığını görüyoruz. Demek, bir şeyler yaratabilmek için ileri düzeyde önce iyiyi öğrenmek gerektiğini hissetmişiz. Bu da kuşkusuz bu kendi içniteliğinden dolayı, genelinde maddeci felsefe doğrultusunda olmuş. Bu yıllarda, yine özgün estetik literatürü olmamakla birlikte, bu alanın

önemli ama karmaşık yönlü kitaplarının yayınlanmakta olduğunu görüyoruz. Plekhanov, Marx/Engels, Brecht, Caudwell, Fischer, Lenin, Lukacs, Thomson, Troçki, Garaudy, vb. Kişilerin sanat düşüncesiyle ilgili kitapları yayınlanıyor. Bu arada, sonunda idealist düşüncenin (bir anlamda, resmiliğini kazanmış pozitivist düşüncenin) ürünleri olarak, estetik alanında daha da "inceleşmeye" özenen tek-yanlı eğilimlerin ön plana çıktığını görüyoruz; örneğin, biçimci düşüncenin örnekleri olarak fenomenolojizm, linguistisizm, struktüalizm ve semiotisizm; kısacası, artık kendini çağdaş planda "resmileştirmeye", "dogmatikleştirmeye" başlayan Avrupalı "kritikçi" düşünce. Ne yazık ki, bu da yine aktarmacı ve yapay.

Genelinde bu literatür alanı içinde kalan bir takım özgün çalışmalar da ya yine eklektik, ya da öznelci, sonunda, sistemsel bütünlük ve derinlikten uzakta.

Bu bağlamda kendi çalışmalarınızdan da kısaca söz eder misiniz?

Estetik ve sanatla kuramsal olarak uğraşmam 1965 yıllarına gider. Yukarıda sözünü ettiğimiz yayınların henüz ortada olmadığı o dönemlerde, estetik ve sanata maddeci bilgi kuramı açısından yaklaşarak, maddeci sanat kuramının çok-yönlülüğünü metodolojik olarak ortaya koymaya çalışmışım (Yeni Dergi, Papirüs'te çıkan yazılar). Daha sonra, ülkemizde bu alandaki kavramsal ve düşünsel boşluğu doldurmaya yarayacak temel kitapların çevirisine giriştim. Örneğin, Materyalist Felsefe Sözlüğü, Gerçekçiliğin Tarihi; ayrıca, kendi özgün çalışmam olan Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü, (bu arada, henüz yayınlanamamış olan, bilimsel maddeci düşüncenin klasiklerinin sanat üstüne kitaplarının çevirisi). Daha sonra, çeşitli dergilerde, son yıllarda da "Bilim ve Sanat"ta çıkan, bilimsel maddeci sanat anlayışını yerleştirmeye yönelik yazı çalışmaları. "Estetik ve Sanat" kitabı ise, üç dört yıl önce çevrilmiş ve ancak bu yıl yayınlanabilmiş, bilimsel maddeci estetiği tanıtmayı amaçlayan, temel bir kitap çevirisi. Bu arada, yukarıda da sözünü ettiğim gibi, bizde maddeci estetik ve sanat anlayışının kurucusu sayılması gereken Nazım Hikmet'in sanat ve edebiyat alanıyla ilgili düşüncelerini içeren bir çalışmam var. Bir de yine bir sözlük çevirisi, sanat ve kültürle ilgili. Gördüğünüz gibi, tümü, ülkemizde, evrensel boyutlara uzanan

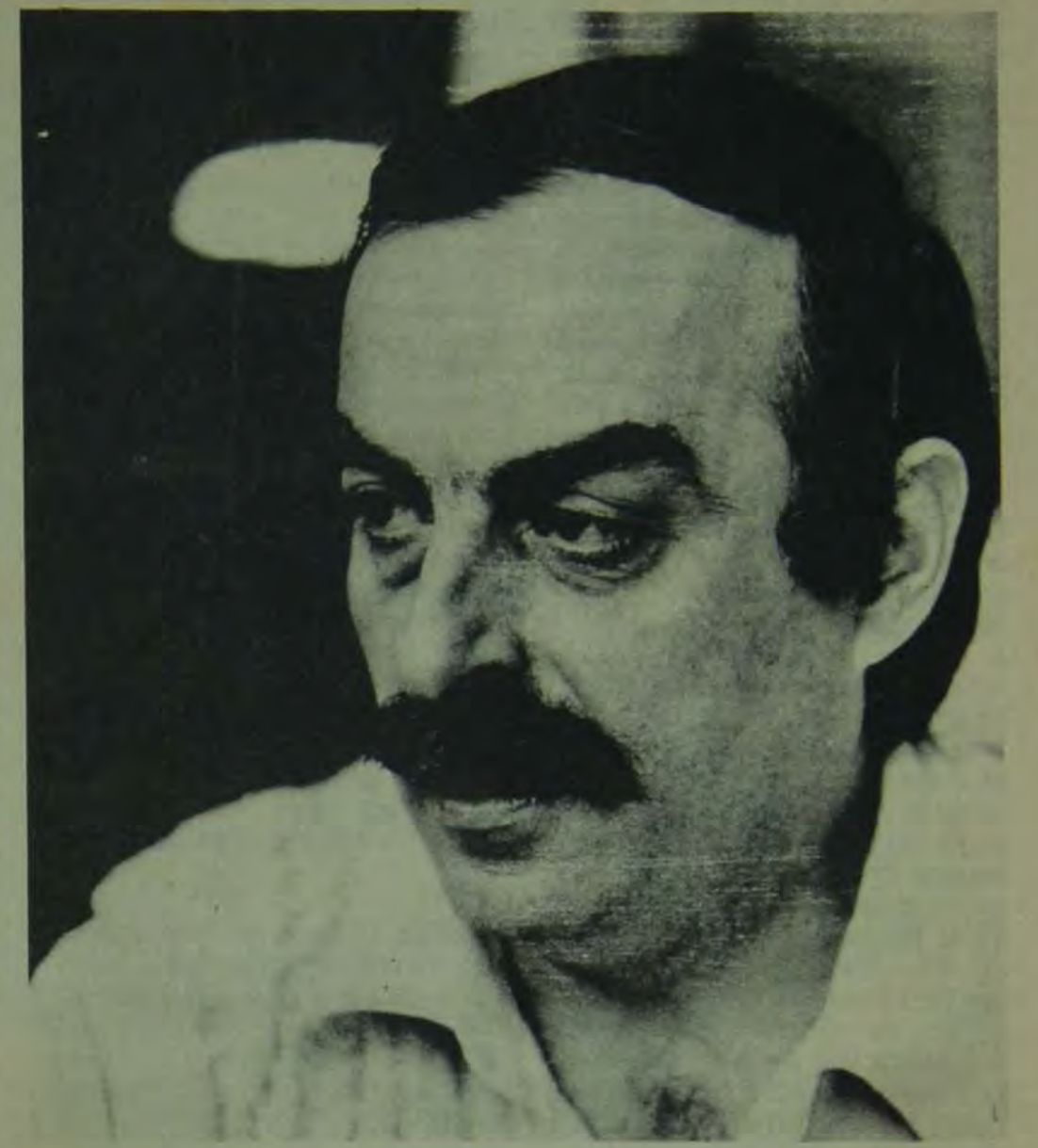
temel bir estetik ve sanat düşüncesi-nin kurulmasına, kişilik kazanmasına yönelik.

Yine son çalışmanıza dönersek, "Estetik ve Sanat" kitabının yazarını bize daha yakından tanıtır mısınız?

Moisey Kagan bugün 60 yaşında. 1946 yılından bu yana Leningrad Devlet Üniversitesi'nde öğretim görevlisi. 200'den çok bilimsel çalışması var. Asistanlık tezi: "17. Yüzyıl Fransız Gerçekçiliği"; doktora tezi: "Estetik Dersleri". 1970 yılında estetik profesörü olmuş. Başlıca çalışmaları arasında şunlar da var: "Çernişevski'nin Estetik Öğretisi" (1959), "Uygulamalı Sanatlar Üstüne" (1961), "Estetiğe Giriş" (1964), "Sanat Morfolojisi" (1972), "İnsan Faaliyeti" (1974) vb. "Estetik ve Sanat" adı altında çıkan bu kitabı bir çok yabancı dile çevrilmiş ve bir çok baskılar yapmış. (Örneğin Federal Almanya'da üç, Demokratik Almanya'da beş, Bulgaristan'da iki, Macaristan, Küba ve Gürcistan'da da birer baskı). Kagan'ın son çalışmaları da oldukça yoğun. Başkanlığını yaptığı bir bilimsel kurulca beş ciltlik bir dizi yayınlanmış durumda: "Estetik Tarihi Dersleri" (1973-80). Kendisi ayrıca üç ciltlik bir başka dizi hazırlıyor: "Sanat Kültürü Tarihiçesi". Hiç kuşkusuz, en yaygın basımı yapılan "Estetik Dersleri" kitabını, yani, "Estetik ve Sanat"ı biz kendi dilinden değil, Almanca'dan çevirdik.

Dergimizin bir önceki sayısında bu kitapla ilgili tanıtım yazımızda kitabın çevirisini "teknik ve terminoloji açısından çok başarılı" bulduğumuzu belirtmiştik. Konu açılmışken, bize, kitabın çevirisi ile ilgili düşüncelerinizi belirtir misiniz?

Hemen şunu belirtiyim ki, böylesine kapsamlı, yoğun bir kitabın çok rahatlıkla okunup algılanabildiği konusunda hemen hemen herkes-ten aldığım çok olumlu yanıtlar, çeviri konusundaki düşüncelerimin ve tutumumun olumlanışı olarak beni gerçekten sevindirdi. Şunu söyleyeyim, nasıl sanatta sanatçının yazarın geniş kesimlere seslenebilme ereği ile yapıtının üslubu arasında bir bağıntı varsa, çeviride de çevirmen yazarın dil anlayışı ile çeviri üslubu arasında öyle bir bağıntı vardır, ki bu da "yalınlık", "anlaşılabilirlik"tir; günümüzün kavram ve terminoloji karmaşasından sıyrılarak, okuyucuya en zor gelebilecek metinleri, metinlerin özünden yola çı-

karak, en açık biçimde aktarabilmek, yani, dil engelini aşarak, okuyucuyu metnin içeriğindeki düşünceyle karşı karşıya bırakmaktır. Bunu başarabilmek için de, kolay algılanamayan, yerleşmemiş Öztürkçe ya da yabancı okumalı felsefi terminolojiden olduğu kadar, bu yüzden ortaya çıkabilecek çift anlamlılıklardan da kaçınmaya çalıştım. Dil ikililiğini, hatta üçlülüğünü, bir dezavantaj olarak değil, tam tersine, bir avantaj olarak gördüm. Böylece, her kavramı, her terimi tek ve aynı doğru anlam karşılığıyla çevirerek, sonuçta bilimsel düşünce dilinde tutarlılığa önem verdim. Kısacası, çeviride dilin biçimselliğinden değil, metnin özünden yola çıktım. Böylece dilin zenginliği kendiliğinden korunmuş oldu. Kaldı ki, terminoloji hazinesiyle dolu böyle kitap da ancak dilin zenginliği korunarak çevrilebilirdi.

Buysa, hiç kuşkusuz, dil ile düşünce arasındaki diyalektik ilişkinin kurulmasıdır. Düşünce açık, belirgin ve kararlı olduktan sonra, dil niye kapalı, belirsiz ve çekingen olsun? Düşünce ne denli yoksul, tekyanlı

ve biçimselse, çevirisi de, yani dil de, o denli yoksul, tekyanlı ve biçimsel olur, ya da bunun tam tersi. Buna çeviride "gerçekçilik" de diyebiliriz.

Sarıyoruz, kitabın kendisine geldik artık. "Estetik ve Sanat" kitabının başlıca özelliklerini ve önemini açıklar mısınız?

Bizce bu kitabın akla ilk gelen önemli özelliği, bu nitelikte bir kitabın ülkemizde ilk kez yayınlanması. Daha önce de değindiğimiz gibi, ülkemizde yayınlanmış bir bilimsel maddeci estetik kitabına rastlamıyoruz. "Estetik" adı altında çıkmış kitaplar ya idealist düşüncenin ürünleri ya da (yine bu bağlamda) pozitivist olmaya çalışan eklektik tutumların ürünleri. İkincisi, bu nedene bağlı olarak, estetik ve sanat düşüncesi alanında, ister istemez, hep Batı literatürüne yönelmiş olmanın sonucu, estetiğin bir bilim olarak ele alınmayışı karşısında, bu kitabın bir "estetik bilimi" yapıtı oluşu. Bunu biraz daha açarsak şöyle diyebiliriz, gerek düşünsel eğilimlerin, gerek yabancı dil eğilimlerinin doğal sonucu, toplumsal ülkelerdeki sanat

kuramı ve estetikle ilgili literatürü hep gözardı etmişiz. Kaldı ki, yönelik olduğumuz Batı ülkelerinde de toplumcu ülkelerin bu alandaki yayınlarıyla ilgili yapıt ve çeviriler de yok denecek kadar az. Dolayısıyla, aslında, estetik ve sanat alanında çok geniş ve derinlemesine çalışmaların yer aldığı toplumcu ülkelerde ki literatürden "cahillik derecesinde" habersiz olduğumuz gibi, habersiz kalmakta da oldukça kararlı genel sanat kamuoyumuz. Böylece, sanatı bilimsellikten uzakta tutmaya çalışan Batı burjuva düşüncesinin toplumumuz üzerindeki ağırlığını duymamak elde değil. Gerek öğretim kurumlarımız içinde, gerek dışında, estetiğin bir bilim olarak ele alınışına rastlayamıyoruz. Demek, "Estetik ve Sanat"ın birinci önemli özelliği maddeci oluşu ise, ikinci önemli özelliği de, buna bağlı olarak, bilimsel oluşudur. Üçüncüsü, "Estetik ve Sanat"ın sistem teorisi içinde ortaya konmuş olması. Bilindiği gibi, özellikle doğa ve toplum bilimlerinde yaygınlık kazanmış olan bu yaklaşımın burda düşünce bilimlerinde uygulanmış olduğunu görüyoruz. Yani, birbiriyle karşılıklı ve içiçe bağlantılı birçok alt sistemden oluşan bir bütünlük içinde estetik ve sanatın ele alınışı. Hiç kuşkusuz, bu, estetik ve sanatın kendi çok-karmaşık yapısından kaynaklandığı kadar; yazarın da bu çok-karmaşık olguyu sistemsel bir bütünlüğe oturtma kaygısından doğuyor. Bunun için burda estetik ve sanat öbür alt sistemlerle birlikte ele alınırken, üst-sistemlerle de birlikte, diyalektik bir bütünlük içinde ele alınıyor. Böylelikle tüm alanları kapsayan genel sistemsel bir bütünlük ortaya çıkıyor. Ne var ki, kitabın bir başka çok önemli özelliği olarak, bu bütünlük, kapalı bir estetik yaratmaya çalışan bazı maddeci düşünürlerden, örneğin Lukacs'tan farklı olarak, "dinamik" bir bütünlük; çünkü, temelinde pratikle ilişkisi içinde ele alınmakta. Bir başka deyişle, sistemsel varolma ve gelişmenin dinamiklerinin ortaya konması sonucu, kitap, soyut-düşünsel, kurgusal bir yapıt olmaktan çıkarak, pratik içinde yerine bağlanıyor, yani, bu dinamiği oluşturan "değer" ve "değerlendirme" ilişkileri burda temel ölçüt oluyor. Buysa, estetik ve sanatın farklı değer ve değerlendirmelerinin, tarih boyunca, yani, farklı toplumsal dünya görüşlerinin ortaya çıkması ve birbiriyle mücadelesi içinde görülmesine yolaçıyor. Özetlemek gerekirse, "Estetik ve Sanat"ın üçüncü önemli özelliği sistemsel çok-yönlülüğü, estetik ve sanatı büt-

tün öbürleriyle bir bütünlük için de görmekse, dördüncüsü, pratik içindeki karşılıklı değerlendirme. Bu da bizce, bu kitabı, benzerlerinden temelinden ve özünden ayrıran başlıca özellik. Yani, bilimde nesnellik ile yantutarlılığın birbirinden ayrılmazlığı; bilgi ile eylemin diyalektik ilişkisi; kuramın pratikte, pratiğin de kuramda doğrulanışı. Sanıyoruz, bilimsel maddeci estetiğin, ya da burda söz konusu olan "Estetik ve Sanat"ın da zenginliğini hem oluşturan, hem de kanıtlayan şey bu. Bir başka deyişle, ancak böylesine bir yaklaşım, yani, bilimsel maddeci - sistemsel aksiyolojik bir yaklaşım estetik ve sanatı böylesine genişlemesine ve derinlemesine ele alabilme gücündedir. Ancak mantıksal ve tarihsel olanın olduğu kadar, nesnel yantutmanın da diyalektik birliğini koruyan düşünce, bize estetiksel ve sanatsal yaşamın bütün o çokyönlülüğünü ve çokboyutluluğunu gözler önüne serebilmekte, böylece bütün öbür yöntemlerden üstünlüğünü ortaya koymaktadır.

Kitabın değinmek istediğimiz son önemli özelliği de bütün bunların doğal bir sonucu olarak "öğreticiliği". İki anlamda; birincisi, kendisi olarak, yani, öğretici bir kitap olarak yazılmış olması. İkincisi, kendisi dolayısıyla öğreticiliği, yani, bu kitap dolayısıyla "öğrenecek" çok şey olduğumuz gerçeği. Bunu, siz de yine bir önceki sayınızda şöyle-

le açıklıyorsunuz: "Artık Amerika'yı yeniden keşfedenlerimiz azalacak. Önce, bu alanlarda önde gelenler arasındaki kuramsal çatışma ve tartışmalar bir düzene girecek. Sonra da kitlelere yayılacak, sağlıklı değerlendirmeler."

O halde bu konuda ne gibi beklentilerimiz olabilir?

Her şeyden önce, estetik ve sanat alanında, sizin de belirttiğiniz gibi, günümüze yakışmayan verimsiz tartışma ya da yaklaşımların sona ereceği beklentisi. İkincisi, artık böyle bir kitap göz önüne alınmaksızın, bu konuda çalışmalara girişmenin istenen verimliliğe ulaşamayacağı. Öte yandan, bu yöndeki kuramsal çalışmaların artması beklentisi. Birincisi çeviri alanında; ikincisi, özgün yaratma alanında. Hiç kuşkusuz, bizler için, bu ikincisi en önemlisi. Bu da hiç kolay değil. Çünkü, "Estetik ve Sanat" kitabında da açıkça görüldüğü gibi, bu alandaki çalışma, öbür birçok alanları da içeriyor; yani, bütün öbür düşünce, toplum ve doğa bilimi alanlarında da bu anlayış ve yaklaşımda temel çalışmalar ortaya çıkmadıkça, sanat kuramcısı ya da estetikçi çok yalnız kalacaktır. Bu açıdan beklentimizse, gerek sanat alanlarının kendi içlerinde, gerek sanatla ilintili bütün alanların kendi içlerinde bilimsel özgün yapıtların ortaya çıkması. Bu da bilimde olsun, sanatta olsun, düşünsel birliğin kurulmasına ve gelişmesine bağlı.

ATATÜRK DÖNEMİ MALİYE POLİTİKASI

Birinci Kitap

MONDROS'TAN CUMHURİYET'E MALİ VE EKONOMİK SORUNLAR

CIHAN DURU - KEMAL TURAN ABDURRAHMAN ÖNGEOĞLU

MALİYE BAKANLIĞI GELİRLER KONTROLÖRLERİ

Ödemeli İsteme Adresi: Bülten Sokak No 21/A Kavaklıdere/ANKARA

— Büyük boy XXIV + 524 sayfa olan kitabın ederi: 1.000,— TL. dir.

— Beş ve daha fazla ödemeli isteklerde %20 indirim

GENEL DAĞITIM: SEÇKİN KİTAPBEVİ

Kocabeyoğlu Pasajı No. 75— ANKARA Telefon: 18 57 92

Satranç

SATRANÇ SINAVI

Beyaz : Donner
Siyah : Trojanesku
1957

Oyun şöyle başlıyor:

1) d2-d4, Ag8-f6; 2) c2-c4, e7-e6; 3) Ab1-c3, Ff8-b4; 4) e2-e3, c7-c5

Şimdi kendinizi beyazların yerine koyun ve doğru hamleleri bulmaya çalışın. Eğer hamleleriniz doğruysa yanında yazılı olan puanı kaydedin, değilse beyazların ve siyahların gösterilen hamlelerini oynayarak devam edin. Büyük harflerle işaretlenmiş olan hamlelerin açıklamalarına bakın.

BEYAZ	SIYAH	PUAN
5- Ff1 - d3	0 - 0	3
6- Ag1 - f3	d7 - d5	3
7- 0 - 0	Ab8 - c6	3
8- a2 - a3	c5 x d4	4
9- e3 x d4	d5 x c4	4
10- d3 x c4	Fb4 - e7	2
11- Kf1 - e1	a7 - a6	4
12- Fc4 - a2	b7 - b5	5
13- d4 - d5!	e6 x d5	7
14- Ac3 x d5	Af6 x d5	4
15- Vd1 x d5	Fc8 - b7	7 (A)
16- Vd5 - h5	g7 - g6	6
17- Vh5 - h6	Ac6 - d4	4
18- Af3 - g5	Fe7 x g5	5
19- Fc1 x g5	Vd8 - b6	2
20- Ka1 - d1	Ka8 - c8	4
21- Ke1 - e7	Vb6 - d6	5
22- Sg1 - h1	Vd6 - c6	4 (B)
23- Ke7 x b7	Ad4 - f5	7
24- Fa2 - d5	Vc6 - c2	6
25- Kd1 - c1	Vc2 - e2	5
26- Fd5 x f7 +	Terk	5

ACIKLAMALAR:

A) Siyahlar vezir değişirse taş kaybeder.

B) Beyazlar matı önüyor. Çünkü 22- ... Ad4 - e2+ Ancak 22- Sg1 - f1 daha iyi bir hamle. Böyle yaptırırsanız 5 puan kaydedin.

HABER

Son aylarda satrançta görülen canlılık devam ediyor. Gençlik ve Spor Bakanlığına düzenlenen Türkiye Liseler Satranç Birinciliği finali 27-30 Mayıs tarihleri arasında Ankara Selim Sırrı Tarcan Spor Salonunda yapılıyor. Gençlik ve Spor Bakanı Sayın Veddi Özgü'nün desteğiyle gerçekleşen bu birincilik, devletimizin satranca yardım elini uzatması bakımından tüm satrançseverlere mutluluk vermektedir.

İstanbul'da yapılan 4. Balkan Bireysel Dostluk Satranç Turnuvası sonuçlandı. Başarılı bir şekilde organize edilen Turnuva'da genç Türk satranççısı Can Yurtseven'in birinciliği kazanması tüm yurttta sevinçle karşılandı.

Turnuvanın sonucu şöyle	Puan
1) Can Yurtseven	10
2) L. Popov	8,5
3) T. Yılmaz	8,5
4) R. Nıcevski	8,5
5) E. Pandavos	8
6) G. İrakimidis	8
7) A. Ülker	7
8) S. Soylu	6,5
9) İ. Onat	5,5
10) N. Sulava	5,5
11) N. Süer	4,5
12) C. Arduman	4,5
13) S. Bilyap	3
14) A. İpek	3

Geçen sayının çözümleri

No: 38 BERABERLİK
(R. Reti, 1928)

- 1) Sf8-e7, g6-g5;
- 2) Se7 - d6, g5 - g4
- 3) e6 - e7, Fe2 - b5
- 4) Sd6 - c5, Fb5 - e8
- 5) Sc5 - d4, Beraberlik

No: 39 KAZANÇ
(Caryaval, 1889)

- 1) Sc2 - c1, a4 - a3
- 2) Ab4 - c2+, Sa1 - a2
- 3) Ac2 - d4, Sa2 - a1
- 4) Sc1 - c2, Sa1 - a2
- 5) Ad4 - e2, Sa2 - a1
- 6) Ae2 - c1, a3 - a2
- 7) Ac1 - b3+, MAT

No: 40 İKİ HAMLEDE MAT
(H. Betmann, 1923)

- 1) Kd5 - d7
- A.1) ... Sb7xc6; 2) c7xb8 (A)+
- B.1) ... Ad8xc6; 2) c7xb8 (V)+
- C.1) ... Sb7xa7; 2) c7-c8 (A)+
- D.1) ... Ad8-e6; 2) c7-c8 (V)+
- E.1) ... Kb8-c8; 2) c7xd8 (A)+
- F.1) ... Sb7-c8; 2) c7xd8 (V)+

No: 41 ÜÇ HAMLEDE MAT
(E. Cook, 1911)

- 1) Kf5 - f6
- A.1) ... Fg7xf6; 2) Sg6xf6...
- B.1) ... Fg7xh6; 2) Sg6xh6...
- C.1) ... Fg7-f8; 2) Kh6-h8+
- D.1) ... Fg7-h8; 2) Kh6xh8+

EMREHAN HALICI

PROBLEM-ETÜD

Aksi belirtilmedikçe bütün sorular beyazların çözmesi için sunulmuştur. Beyazlar aşağıdan yukarıya doğru ilk hamleyi yapar.

No. 42 BERABERLİK
(F. LAZARD, 1912)

No. 43 KAZANÇ
(H. RINCK, 1931)

No. 44 İKİ HAMLEDE MAT
(K. HOWARD, 1933)

No. 45 ÜÇ HAMLEDE MAT
(W. SHINKMAN, 1915)

Aşağıda turnuva birincisi Can Yurtseven ile Türkiye birincisi Suat Soylu'nun yaptığı maçı yayınlıyoruz.

Siyah : Soylu Beyaz : Yurtseven

4. Balkan Dostluk turnuvası, İstanbul, Nisan, 1982

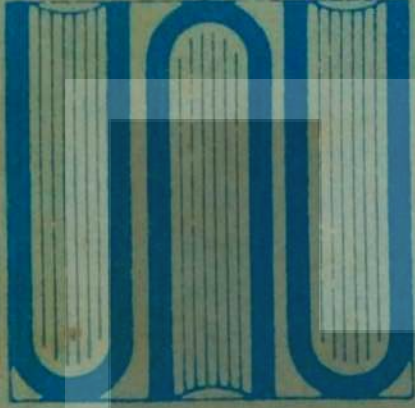
- 1) e2-e4, c7-c5; 2) Ag1-f3, d7-d6; 3) d2-d4, c5xd4; 4) Af3xd4, Ag8-f6; 5) Ab1-c3, a7-a6; 6) Ff1-e2, e7-e5; 7) Ad4-b3, Ff8-e7; 8) 0-0, 0-0; 9) f2-f4, b7-b5; 10) f4-f5, Fc8-b7; 11) Fe2-f3, a6-a5; 12) Fc1-e3, a5-a4; 13) Ab3-d2, b5-b4; 14) Ac3-d5, Af6xd5; 15) E4xd5, Ab8-d7; 16) a2-a3, Ad7-f6; 17) a3xb4, Af6xd5; 18) Ff3xd5, Fb7xd5; 19) c2-c4, Fd5-f7; 20) Vd1-g4, f7-f6; 21) Kf1-d1, Sg8-h8; 22) Ad2-e4, Vd8-c7; 23) Ae4-c3, Kf8-c8; 24) Ac3xa4, Vc7xc4; 25) Vg4xc4, Kc8xc4; 26) Aa4-b6, Ka8xa1; 27) Kd1xa1, Kc4-c7; 28) Ka1-a7, Fe7-d8; 29) Ab6-c4, Fb7-d5; 30) b2-b3, Sh8-g8; 31) b4-b5, Sg8-f8; 32) b5-b6, Kc7xa7; 33) b6xa7, Sf8-e8; 34) b3-b4, Se8-d7; 35) b4-b5, Fd5-b7; 36) b5-b6, Fd8-e7; 37) Ac4-a5, Sd7-c8; 38) Aa5xb7, Sc8xb7; 39) Sg1-f1, d6-d5; 40) Fe3-d2, Fe7-c5; 41) Fd2-a5, e5-e4; 42) Sf1-e2, d5-d4; 43) h2-h3, h7-h5; 44) g2-g4, h5xg4; 45) h3xg4, Fc5-d6; 46) Se2-d2, Fd6-f4+; 47) Sd2-c2, Ff4-g3; 48) Fa5-b4, d4-d3; 49) Sc2-d2, Fg3-f4+; 50) Sd2-c3, Ff4-e5+; 51) Sc3-c4, Ff4-e5+; 52) Sc4-c3, Ff4-e5+; 53) Sc3-c4, Fe5-f4; 54) Sc4-c3, Ff4-e5+; 55) Sc3-c4, Fe5-f4 - Beraberlik

MAÇ

Beyaz : Atwsod
Siyah : Wilson
Londra, 1796

- 1-e2-e4, e7-e5; 2- Ag1-f3, d7-d6; 3- d2-d4, f7-f5; 4- d4xe5, f5xe4; 5- Af3-g5, d6-d5; 6-e5-e6, Ag8-h6; 7- Ab1-c3, c7-c6; 8- Ag5xe4, d5xe4; 9- Vd1-h5+, g7-g6; 10- Vh5-e5, Kh8-g8; 11- Fc1xh6, Ff8xh6; 12- Ka1-d1, Vd8-e7; 13- Ff1-c4, b7-b5; 14- Fc4-b3, a7-a5; 15- Ac3xe4, a5-a4; 16- Ae4-f6+, Se8-f8; 17- Af6xg8, Sf8xg8; 18- Kd1-g8+, Ve7xd8; 19- e6-e7+, Vd8-d5; 20-e7-e8(V)+, Fh6-f8; 21- Ve5-h8+, Sg8xh8; 22- Ve8xf8+, Vd5-g8; 23- Vf8xg8+, MAT

BİLİM ve SANAT

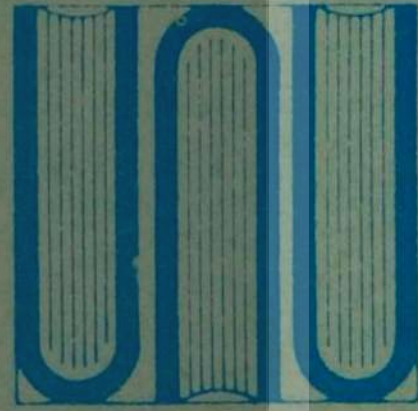

1-12. sayıları içeren dizinlerle birlikte

BİLİM ve SANAT CİLT KAPAKLARI ve
CİTLERİ ÇIKTI...

CİLT KAPAKLARI 300 LİRALIK
PUL KARŞILIĞI, YA DA POSTA HAVALESIYLE
ADRESİMİZDEN İSTENEBİLİR

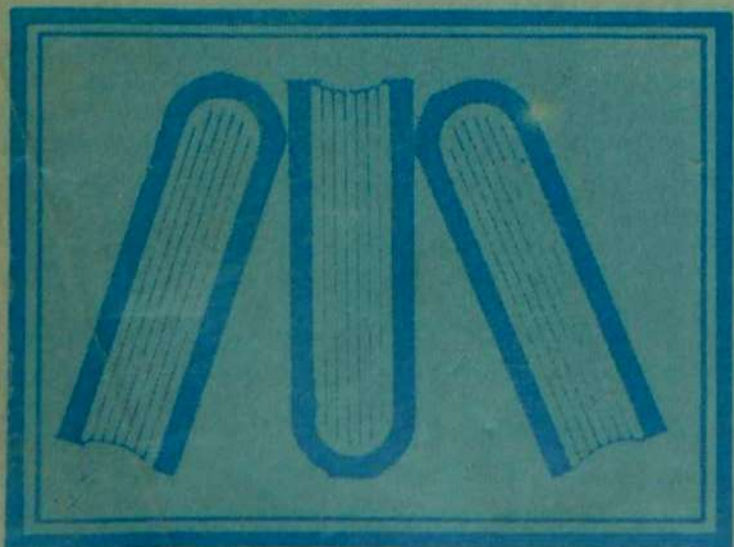
Sürekli artan kağıt ve basım zamlarından
etkilenmemek, Dergimizin elinize
zamanında ulaşmasını sağlamak,
Dağıtım sorunu nedeniyle ulaşamadığımız
Anadolu okurlarına ulaşabilmemiz için,

ABONE OLUNUZ, DOSTLARINIZI ABONE YAPINIZ.

Abone koşulları: 6 aylık 500 TL, yıllık 1000 TL'dir.
Geçmiş sayılardan edinmek isteyen okurlarımıza
yüzde 25 indirim uygulanır. 5 adede kadar
istekler için pul gönderilmelidir. Fazla istekler
ödemeli yollanır.

1. ve 2. SAYILAR TÜKENMİŞTİR

**BİLİM ve SANAT:
KİTAPLIĞINIZIN DEĞERİ**